

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**Úředníci Krajského soudu v Hradci Králové 2. poloviny
19. století a 1. poloviny 20. století**

Bc. Jana Dostálová

Diplomová práce

2012

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jana Dostálová**
Osobní číslo: **H10603**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny - Regionální**
Název tématu: **Úředníci krajského soudu Hradce Králové 2. poloviny 19. století a 1. poloviny 20. století**
Zadávající katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce bude vycházet jednak z existující literatury týkající se dějin soudnictví ve sledovaném období i struktury a proměn společnosti v dané době. Rovnocenným zdrojem informací budou archiválie Krajského soudu Hradec Králové ze sledovaného období. V práci bude popsáno postavení, kompetence i vnitřní struktura krajského soudu v obecné i konkrétní rovině. Další pozornost bude soustředěna na soudní úřednictvo jako speciální část státního úřednictva v obecné rovině. Právě tak bude prozkoumáno úřednictvo sledovaného krajského soudu v Hradci Králové, popsána jeho struktura a změny, ke kterým ve sledované době došlo. Pokud možno bude zvoleno několik konkrétních úřednických osudů a zpracováno do případové studie.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Fond: SOA Zámorsk, Krajský soud Hradec Králové 1850-1993 (částečně přístupný). Obecný zákoník říšský a Věstník vládní pro císařství Rakouské. Vídeň 1852. ADAMOVÁ, Karolina a kol. Dějiny českého soudnictví do roku 1938. Praha: Lexik Nexis, 2005. ISBN 80-86920-07-0. MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde, 1997. ISBN 80-7201-045-X. SKOPALOVÁ, Marie. Krajský soud Hradec Králové 1850-1949. In: Sborník prací východočeských archivů. 13. ročník. Zámorsk: Státní oblastní archiv Zámorsk, 2009. SCHELLE, Karel. Význam roku 1848 pro vytvoření moderního státního aparátu. Ostrava: Key Publishing, 2008. ISBN 978-80-87071-99-1. SCHELLE, Karel. Právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-043-7. SCHELLEOVÁ, Ilona-SCHELLE, Karel. Soudnictví. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-86432-65-3. ŠOLLE, Václav. Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. In: Sborník archivních prací. XVIII. ročník. č. 1. 1968, XXL ročník, 1971. VYSKOČIL, Aleš. C.K. úředník ve zlatém věku jistoty. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009. ISBN 978-80-7286-149-1.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Marie Macková, Ph.D.

Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce:

30. dubna 2011

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2012

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

532 10 Pardubice, Studentská 04

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2011

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 15. 3. 2012

Jana Dostálová

Poděkování

Mé poděkování patří především paní doc. PhDr. Marii Mackové Ph.D. za její ochotu a vstřícnost během zpracovávání mé diplomové práce.

Chtěla bych také poděkovat zaměstnancům Státního oblastního archivu v Zámrsku za jejich ochotu při vyhledávání a půjčování archiválií a literatury.

ANOTACE

Tato práce se zabývá postavením Krajského soudu Hradec Králové v soudním systému Habsburské monarchie a organizací Krajského soudu. Tato práce je vymezena od 2. pol. 19. století do 1. pol. 20. století, zabývá se úředníky Krajského soudu v Hradci Králové, jejich postavením, rozdělením soudní agendy, jejich náplní, jednotlivými druhy soudních úředníků. Jaká práva a výsady úředníci měli. Jaký byl plat soudních úředníků. V poslední kapitole se práce věnuje jednotlivým osudům soudních úředníků.

KLÍČOVÁ SLOVA

Krajský soud, úředníci, advokacie, porotci, Hradec Králové, Dr. Karel Šviha.

TITLE

The Clerks of the Regional Court in Hradec Králové in the 2nd Half of the 19th Century and the 1st Half of the 20th Century.

ANNOTATION

This thesis deals with the position of the Regional Court in Hradec Kralove of the Habstburg's monarchy judicial system and its organization. This thesis is defined since 2 half of the 19th century to the first half of the 20th century. It deals with officers of Regional Court in HK, their status, type of litigation, their contents, different kinds of judicial officers. What rights and privileges they had and what was their salary.

KEY WORDS

Regional Court, officers, advocacy, jurors, Hradec Kralove, Dr. Karel Sviha.

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Postavení Krajského soudu v soudním systému Habsburské monarchie	6
2.1. Postavení soudů z obecného hlediska	6
2.1.1. Pravomoc a příslušnost ve věcech trestních	10
2.2. Organizace a postavení Krajského soudu v Hradci Králové	11
2.2.1. Politicky i organizačně byly odlišné časové etapy	12
2.2.2. Uspořádání soudů	18
2.2.3. Územní organizace	20
2.2.4. Obsazení, složení a příslušnost soudů v Československu.....	21
3. Hierarchie úředníků	24
3.1. Druhy úředníků a jejich postavení	30
3.1.1. Pomocné osoby soudní	32
3.1.2. Osoby ve státní službě připravující se na budoucí povolání.....	33
3.1.3. Odborní přisedící	34
3.1.4. Znalci	35
3.1.5. Tlumočníci	35
3.1.6. Diurnisté.....	36
3.1.7. Výpomocní sluhové	36
3.1.8. Státní zastupitelství	36
3.1.9. Advokáti.....	37
3.1.10. Notářství.....	41
3.2. Rozdělení soudní agendy	43
3.2.1. Porotní soudy, porotci.....	43
4. Náplň činnosti jednotlivých úředníků	52
4.1. Vstup do státních služeb	53
4.2. Hodnostní systém.....	57
4.3. Služební pragmatika.....	60
4.4. Práva a výsady úřednického stavu	62
4.5. Domovské a volební právo	64
4.6. Oficianti, oficiantky a kancelářští pomocníci	64
4.7. Soudci	66
5. Sociální zabezpečení úředníků soudu	69
5.1. Penze	69
5.2. Platy	74
5.3. Dovolená	79
5.4. Nemocenské pojištění	80
6. Sonda do života soudních úředníků	81
6.1. Život úředníka a jeho vliv na ostatní.....	82
6.2. Disciplinární záležitosti	84
6.3. Dr. Karel Šviha	92
6.4. Dr. Maxmilián Studnitzka.....	96
6.5. Jaroslav Umlauft	97
6.6. Jaroslav Urban – kancelářský oficiant u Krajského soudu v Hradci Králové	97
7. Závěr	100

8. Seznam pramenů a literatury	103
9. Resumé.....	107
10. Přílohy.....	109

1. Úvod

Pro svou závěrečnou práci jsem si vybrala téma Úředníci Krajského soudu Hradec Králové od 2. pol. 19. století a 1. pol. 20. století. Rozhodla jsem se pro tento region z toho důvodu, že zpracovatelnost tohoto fondu je na velmi dobré úrovni a nacházejí se v tomto fondu všechny potřebné dokumenty k vypracování daného tématu. O soudních úřednících není takový rozsah literatury jako u politických úředníků, proto si myslím, že je potřeba se věnovat i soudním úředníkům. Práce je zaměřena na postavení Krajského soudu v soudním systému Habsburské monarchie a na jeho organizaci. V jednotlivých kapitolách se práce věnuje soudním úředníkům. Zabývá se druhy jednotlivých úředníků, jejich postavením, rozdělením soudní agendy, náplní činnosti jednotlivých úředníků. Jaká práva a výsady měli. Zda-li měli nárok na penzi, dovolenou. Jaký byl plat úředníků, jejich povyšování. Poslední kapitola se snaží přiblížit jednotlivé osudy soudních úředníků, jaký byl jejich život, jejich služba, plat, postavení ve společnosti.

Krajský soud Hradec Králové byl zřízen v r. 1850 a v jeho obvodu působilo 17 okresních soudů. Spisy Krajského soudu v Hradci Králové byly manipulovány podle předepsaných spisových plánů až na některé menší odchylky. Například v období 1855-1897 byla zavedena signatura X. pro spisy týkající se manželských rozvodů, dále značka XI. pro obchodní a firemní věci a XII. pro věci družstevního rejstříku. Písemnosti byly přejímány postupně v letech 1950-1960. Od Archivu ministerstva vnitra v Praze bylo převzato v r. 1950 a 1954 celkem 256 balíků a 98 kartónů. Zbytek byl převzat na základě archivních prohlídek spisovny krajského soudu v Hradci Králové v letech 1950-1960. Fond byl uspořádán v r. 1961 a zároveň k němu pořízen inventář. Archivní fond (AF) Krajský soud Hradec Králové je uspořádán v souladu s návodem pro zpracování fondů Krajských soudů. Ve své podstatě se týká pouze soudnictví řádného, popsané typy mimořádných soudů nejsou jeho součástí, tvoří samostatně archivní fondy. Spisový materiál pochází z let 1850-1949 s výjimkou presidiálních spisů týkajících se osobních věcí zaměstnanců soudů, které časově přesahují až do roku 1967, a dále s výjimkou spisů firemních, které zahrnují ještě rok 1951.¹

Vlastní soudní agenda je s ohledem na vývoj soudní organizace rozčleněná do čtyř manipulačních období. V každém z těchto období jsou samostatně uspořádány úřední knihy, spisový materiál (registraturní pomůcky a spisy) a účetní knihy. Pro mou diplomovou práci

¹ SKOPALOVÁ, Marie. Krajský soud Hradec Králové 1850-1949. In: Sborník prací východočeských archivů. 13. ročník. Zámrska: Státní oblastní archiv Zámrska, 2009. s. 267-299.

budu využívat především spisy. Spisy jsou děleny na presidiální, civilní a trestní. Má pozornost se bude soustřeďovat na zmíněné spisy presidiální. V rámci skupin jsou jednotlivé druhy písemností seřazeny chronologicky. Systém složení registraturních pomůcek a spisů odpovídá zásadám, podle nichž byly písemnosti u krajských soudů zakládány.²

Do péče archivu východních Čech byly písemnosti Krajského soudu v Hradci Králové předávány postupně od roku 1950. Ústřední archiv ministerstva vnitra (od 1. října 1954 Státní ústřední archiv) v Praze poskytl Státnímu archivu v Kuksu od roku 1949 sídlo krajského archivu Hradeckého kraje, v letech 1950-1954 celkem 236 balíků a 98 krabic spisového materiálu (přírůstky č. 9/1950 a 183/1954), který do archivní úschovy přešel již v dřívějších letech v rámci hromadných depozitních akcí. Na základě archivních prohlídek byly současně ze spisovny Krajského soudu v Hradci Králové převzaty další písemnosti a knihy (přírůstky č. 51/1951, 127/1952, 147/1953, 178/1954 knihy přírůstků Státního archivu Kuks z let 1950-1955 a přírůstky č. 234/1956 a 253, 256, 261/1957 knihy přírůstků z let 1956-1960), jež byly ještě na Státním archivu v Kuksu částečně skartovány. V dubnu 1961, v souvislosti s novou územní organizací státu, byly zbylé písemnosti převezeny do nově vytvořeného Státního archivu v Zámrsku. Tady byl v květnu a červnu 1961 fond poprvé uspořádán a inventarizován JUDr. Josefem Letochou, Annou Letochovou a prom. historikem Františkem Zahrádkou. Jeho tehdejší rozsah činil 140 bm (celkem 514 knih a 1028 kartonů spisů) a pokrýval časové období let 1850-1948. V roce 1966 převzal Státní archiv v Zámrsku 40 balíků spisů a 35 knih z let 1905-1954 (přírůstek č. 55/1966), v letech sedmdesátých pak dalších 204 balíků spisů a 5 knih z let 1870-1963 (přírůstky č. 4/1973 a 31/1977). Další přírůstky přebírané v letech sedmdesátých a zejména osmdesátých sestávaly výhradně z písemností vzniklých až po roce 1949. Výjimku tvořilo 401 balíků spisů z let 1936-1974 (přírůstek č. 37/1986). Ze staršího období byly do archivu převezeny některé firemní rejstříky a spisový materiál až počátkem let devadesátých. Přebíraný materiál byl průběžně tříděn a ukládán (vyčleňovaly se písemnosti Krajského soudu vzniklé až po roce 1949 do samostatných fondů se vyřazoval spisový materiál týkající se mimořádného soudnictví). Inventarizaci fondu začal v roce 1998 Stanislav Nešpor, který na jaře 2001 vyhotovil k uspořádaným písemnostem prozatímní inventární soupis. Během léta a podzimu 2005 byl tento soupis doplněn a přepsán do počítačové databáze JANUS autorkou úvodu PhDr. Marií Skopalovou. Inventární čísla spisům jsou přidělena v závislosti na jednotlivých letech u spisů civilních a trestních nebo stejném tematickém zaměření (u spisů prezidiálních). Archivní písemnosti jsou psány v jazyce českém

² Tamtéž.

a německém. Vzhledem k poničeným vazbám některých knih, trhlinám či přelomením je fond z hlediska svého fyzického stavu považován za poškozený. Některé knihy byly restaurovány. Rozsah AF Krajského soudu Hradec Králové k 1. prosinci 2005 činil 306 bm a sestával se z 956 knih, z nich 948 řádně označených arabskou číslicí, 8 dodatečně inventarizovaných bylo kromě arabské číslice označeno navíc malým písmenem abecedy. AF Krajský soud Hradec Králové je částečně přístupný pro nahlížení. V červnu 2007, při třídění spisového materiálu patřícího AF Krajský soud Hradec Králové po roce 1949, byly objeveny dva balíky spisů trestních. Tyto spisy byly dodatečně začleněny k již inventarizovaným spisům trestním. Rozsah fondu se tak ke 13. červnu 2007 zvýšil o dva kartony (1763a, 1765a) a vzrostl na 306,20 bm. V listopadu 2007 byly do fondu dodatečně zařazeny dvě knihy vyříděné při pořádání AF Krajský soud Jičín. K 15. listopadu 2007 se tak rozsah AF Krajský soud Hradec Králové navýšil na 306,26 bm. V květnu 2009 do fondu přibýly žaloby a spory směnečné z let 1857, 1860-1869 a 1897, které Krajský soud Hradec Králové řešil coby obchodní senát. Tyto písemnosti, značené sign. IX a delimitované ze SOkA Hradec Králové byly dořazeny k již stávajícím žalobám a sporům směnečným. Spisový materiál byl doplněn k již uspořádaným a inventarizovaným spisům, záznam o přesunu archiválií byl proveden vnitřní změnou v evidenci SOA v Zámrsku pod č. j. SOA-1376/ZA-2009. V březnu 2010 byl do fondu doplněn 1 balík pozůstalostních spisů sign. D I. z roku 1850 a balík poručenských a opatrovnických spisů sign. E I (E) z let 1850-1855, které byly objeveny při pořádání AF Krajského soudu Jičín. Písemnosti byly zařazeny do dvou nových kartonů (4a, 14a) ke stávajícím pozůstalostním, poručenským a opatrovnickým spisům. Přesun písemností byl zaznamenán v rámci vnitřních změn v evidenci SOA v Zámrsku pod č. j. SOA-310/ZA-2010. Po této změně sestával AF Krajského soudu Hradec Králové 1850-1949 (1967) ke dni 4. března 2010 z 958 knih, 1. kartotéky (v rozsahu 7 kartonů) a 2365 kartonů. Jeho rozsah činil 307 bm. Vnitřně se fond dělí na 3 základní části: vlastní soudní agenda, agenda pozemkových knih, agenda firemní. Písemnosti AF Krajský soud Hradec Králové dokumentují vývoj řádného soudnictví v českých zemích od poloviny 19. století až do roku 1949.³

Cenným zdrojem pro poznání vnitřní organizace a činnosti soudu jsou zejména spisy presidiální, které dokládají vývoj nejen justiční, ale i vězeňské správy. Snadnější orientaci v jejich obsahové náplni umožňuje rozdělení do tematických skupin v posledních dvou manipulačních obdobích. Zvláštní zmínku si v této souvislosti zaslouží samostatná,

³ SKOPALOVÁ, Marie. Krajský soud Hradec Králové 1850-1949 (1967). Inventář, 2005.

pořadovým číslem neoznačená skupina spisů presidiálních, týkající se osobních věcí zaměstnanců krajského a okresních soudů (obsahuje služební smlouvy, posudky, doklady ohledně výše platu, přeložení, penzionování, disciplinárního řízení, úmrtí apod. soudců, pomocníků, znalců, dozorců, notářů či jiných zaměstnanců soudů, může obsahovat i věci převzaté od soudů jiných). Přestože její časový rozsah (1870-1967) výrazně překračuje hranice nejen jednoho manipulačního období, ale v podstatě celého fondu, zůstala jako celek zachována a byla takto zařazena na závěr spisů presidiálních posledního období. Osobní spisy tvoří samostatnou, pořadovým číslem neoznačenou skupinu spisů presidiálních. Tyto osobní spisy jsou zařazeny až na závěr spisů presidiálních posledního manipulačního období (tedy období let 1924-1949). Tato skupina písemností obsahuje osobní spisy soudců a kancelářských úředníků Krajského i Okresních soudů, též ovšem osobní spisy znalců, dozorců, notářů a dalších pracovníků justice. Lze v ní nalézt kvalifikační tabulky, posudky, služební smlouvy, sliby, doklady o výši platu, záznamy o přeložení, penzionování, disciplinárním řízení, úmrtí apod. Její součástí jsou i některé dokumenty převzaté od soudů jiných. Osobní spisy jsou seřazeny abecedně, podle příjmení jednotlivých zaměstnanců, bez ohledu na soud, u něhož pracovali.⁴

V diplomové práci jsem se zaměřila na chod, organizaci a postavení Krajského soudu Hradce Králové. Pro tuto problematiku jsem využila obecné literatury o soudnictví a archivního fondu Krajský soud Hradec Králové, ze spisů presidiálních jsem využila věci soudní organizace a věci zákonodárné. Práce je vymezena rokem 1850, v tomto roce byl vydán výnos ministerstva spravedlnosti č. 234/1850 ř. z. ze dne 18. června 1850 a na základě tohoto výnosu byl zřízen Zemský neboli Krajský soud v Hradci Králové. Za účelem jeho umístění dalo město Hradec Králové státu k dispozici radniční budovu na Velkém náměstí s věznicí a vyslovalo souhlas s jejich adaptací. K dalšímu zpracování jsem opět využila archivní fond Krajského soudu Hradce Králové, ze spisů prezidiálních – personální záležitosti zaměstnanců, záležitosti soudců, znalců, samosoudců, rozvrhy prací, penzionování. Ke zpracování jsem využila také literatury, nejvíce se v mé práci objevují informace z inventáře od paní dr. Marie Skopalové. K práci jsem využila knihy od Aleše Vyskočila, c. k. Úředník ve zlatém věku jistoty., dále jsem čerpala od autora Miroslava Martínka, který se věnuje i soudním úředníkům, čerpala jsem také od Karla Schelleho a Ilony Schelleové, kteří se věnují oblasti soudnictví, cenné informace jsem našla i v člancích od pana dr. Václava Šolleho.

⁴ Tamtéž.

Pro kapitolu osobní život soudního úředníka jsem použila osobní spisy, které se nachází pod skupinou spisů presidiálních v AF Krajského soudu Hradce Králové, osobní spisy (kde se nachází pozůstalosti úředníků) jsou zde seřazeny abecedně, podle příjmení jednotlivých zaměstnanců. Pro zpracování jsem využila i dobových pamětí.

2. Postavení Krajského soudu v soudním systému Habsburské monarchie

2.1. Postavení soudů z obecného hlediska

V r. 1848 základním požadavkem revolučního měšťanstva bylo odstranění vlivu absolutistického státu na výkon soudnictví. Došlo k oddělení soudnictví od správy, zavedení občanské kontroly nad výkonem soudnictví (veřejné líčení, porotní soudy), odstranění procesu inkvizičního,⁵ který byl nahrazen procesem obžalovacím.⁶ Takové požadavky se projeví v organizaci soudnictví. Z počátku oddělení soudnictví od správy bylo teoretické, do r. 1850 pořád fungovaly patrimoniální úřady, patrimoniální soudy, magistrátní soudy a další. 14. června 1849 bylo vydáno císařské nařízení, jím byly schváleny nové základy soudní organizace, s platností od 1. července 1850. Soudnictví bylo svěřeno pod správu ministerstva spravedlnosti a z nejvyššího soudního úřadu vznikl nejvyšší soudní a kasační dvůr. Stál na vrcholu organizace, pod něho spadaly: vrchní zemské soudy, zemské soudy, okresní soudy. Nejvyšší soudní a kasační dvůr byl třetí instancí ve věcech civilních, v trestních věcech působil jako soud zrušovací. V r. 1855 byly zemské soudy reorganizovány v soudy krajské (jako soudy sborové), označení zemské soudy si uchovaly soudy sborové první instance v hlavních zemských městech (v Praze a v Brně). **Okresní soudy** se staly v soudní organizaci základem, obvod jejich působnosti se nazýval soudní okres. V Okresních soudech působil samosoudce, ti soudili menší záležitosti v trestním řízení. Byly první instancí v řízení civilním.⁷

Soudy krajské byly druhou instancí, působile v trestním řízení jako soudy sborové první instance pro přečiny a zločiny. Odvolat od krajského soudu šlo k tzv. vrchním zemským soudům. Nad vrchními zemskými soudy byl pak nejvyšší soudní a kasační dvůr. Do rakouského soudnictví spadal také nejvyšší správní soud a říšský soud. Úlohou nejvyššího správního soudu bylo provádět kontrolu nad zákonností výkonu správy. Zřízen byl zákonem č. 36/1875 ř.z. (novelizován byl v r. 1894 a v r. 1905). Tento soud byl složený ze soudců z povolání. Skládal se z prezidenta a 12 dvorních radů, kteří byli jmenováni císařem na návrh vlády.

⁵ Inkviziční proces - je právní systém, v němž je soud nebo jeho část aktivně zapojena do vyhledávání důkazů případu, opak tohoto řízení je obžalovací řízení.

⁶ Obžalovací proces - v němž má soud hrát výhradně roli nestranného rozhodčího mezi stranami.

⁷ MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde, 1997, s. 218-220. ISBN 80-7201-045-X.

Říšský soud byl zřízen zákonem č. 44/1869 ř.z. Jeho pravomocí bylo rozhodovat o porušení politických práv. Skládal se z předsedy, místopředsedy, 12. členů a 4 náhradníků. Byli jmenováni doživotně císařem. V souvislosti s rozvojem kapitalistického podnikání byly zřízeny v r. 1869 živnostenské soudy (zákon č. 63/1896 ř.z.) k projednávání sporů mezi zaměstnavateli a zaměstnanci a rozhodčí soudy úrazových pojišťoven (zákon č. 1/1888 ř.z. a zákon č. 47/1889 ř.z.).⁸

Soustava obecných řádných soudů: ⁹

I. Okresní soudy

II. Zemské/Krajské soudy

III. Vrchní zemské soudy

IV. Nejvyšší a kasační soud

Po přijetí prosincové ústavy a zákona ze dne 11. června 1868 č. 59 ř.z. byly zrušeny bachovské kombinované orgány správy a soudnictví. U **Okresních soudů** rozhodovali nadále samosoudci. U každého okresního soudu byl jeden okresní soudce, podle potřeby adjunkt, kancelista a dále služební personál. Sborové soudy 1. instance představovaly i nadále **Zemské a Krajské soudy**. Zemské soudy v Praze, Brně, Opavě. Sídla krajských soudů byla v krajských městech. Zemské a krajské soudy byly v letech 1868-1918 příslušné k rozhodování sporů o rozvod, rozluku, o uznání původu nemanželského dítěte, sporů z rodinných vztahů. Nově se zemské a krajské soudy staly příslušnými pro rozhodování o opravných prostředcích proti prvoinstančním rozhodnutím okresních soudů v řízení přestupkovém.¹⁰

⁸ Tamtéž, s. 218-220.

⁹ SCHELLE, Karel – SCHELLEOVÁ, Ilona. Organizace předlitavského soudnictví po rakousko-uherském vyrovnání. In: Rakousko-Uherské vyrovnání 1867 a jeho státoprávní důsledky v českých zemích a na Slovensku. Sborník příspěvků ke 140. výročí rakousko-uherského vyrovnání. Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 53-56. ISBN 978-80-87071-48-9.

¹⁰ Tamtéž, s. 53-56.

Krajské (krajinské) soudy

Po vzniku Československa zůstalo organizační členění i personální obsazení soudů téměř beze změn. Po 28. říjnu 1918 soudy svá rozhodnutí vyhlašovaly jménem republiky a pokračovaly ve své činnosti. Změnou bylo zřízení Nejvyššího soudu (od r. 1919 měl sídlo v Brně). Nejvyšší soud po vzoru vídeňském byl složen z prvního a druhého presidenta a senátních presidentů, jejichž počet se postupně zvyšoval. Byli jmenováni presidentem republiky. V listopadu byl také zřízen Nejvyšší správní soud. Zvláštním typem soudu byl Státní soud zřízený v r. 1923. Soustava soudů měla tři instance. Okresní nebo krajský soud byl první instancí.¹¹

Rakouské právo platilo v našich zemích do r. 1918, ale prakticky platilo i po celou dobu Československé republiky a v letech 1945-1950, kdy byla zrušena jeho platnost tzv. právníkou dvouletkou. Základní normy vznikaly v 18. století, v období osvícenství, byl to důsledek josefínských reforem. Právní normy, vyjadřující politické potřeby absolutistického státu byly po roce 1848 nevyhovující a nepřijatelné a musely být zrušeny nebo změněny. V období bachova absolutismu, léta 1851-1860, docházelo k vytváření moderního právního systému. Byla provedena novela trestního zákona (1852), zákon o trestním zřízení z r. 1850 nahrazen zákonem z r. 1853, který znovu zaváděl inkviziční proces. Tímto vývojem rakouského práva byl vytvořen právní základ existence kapitalistické ekonomiky a její trestněprávní ochrany. Do r. 1914 došlo jen k dílčím změnám v právním systému.¹²

Roku 1848 došlo k procesu etalizace, to znamená snahy o nastolení jednotného státního občanství a konstitučního požadavku rovnosti před zákonem. V roce 1848 došlo ke zrušení poddanství a ke konci patrimonialismu. Politický přelom uprostřed 19. století zastihuje české země jako společensky nejvýznamnější součást tzv. „německých zemí dědičných“ v rámci rakouského mocenského útvaru, právní instituce byly buď sjednoceny jednotným zákonodárstvím, nebo organizovány v jednotlivých provinciích podle společné legislativy. V rakouských ústavách z let 1848, 1849 a 1867 byla zakotvena podmínka zrovnoprávnění občana. To se objevuje i v legislativě neústavní, v prosincových patentech z roku 1851. Vývoj říše šel k buržoazně demokratickému centralismu. Rakouský konstitucionalismus přejímal rysy protiabsolutistické nikoli protimonarchistické. Státoprávní i etnické tendence

¹¹ MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde, 1997, s. 330-331. ISBN 80-7201-045-X.

¹² Tamtéž, s. 232.

jednotlivých částí říše oslabovaly radikalismus republikánsky orientovaných demokratů, hierarchické vyčlenění soudcovské moci z moci výkonné a její výlučné zaměření k nalézání práva. Došlo k vymezení třech základních oblastí a to pravomoci soudní, civilní (v občanskoprávních věcech), trestní a správní.¹³

Členění soudního zřízení (organizace) dle pobřežnové legislativy:

I. vnější uspořádání soudů,

1. základní kategorizace soudů a jejich další členění podle druhu pravomoci,
2. působnost jednotlivých soudů,

II. vnitřní uspořádání soudů bylo,

1. personální (soudcové a nesoudcovský personál), vybavení soudů, jejich řízení a dohled,
2. vnitřní chod soudního organismu – registratura, referentské vyřizování spisů,

III. územní organizace soudů a jejich aktivování.¹⁴

V oboru pravomoci trestní byl v období 1855-1873 přiznán soudům krajským ohledně nevyhrazených zločinů a přečinů jednak užší územní okruh jakožto vyšetřovací a širší (celokrajný) jakožto nalézací, soudům zemským byl přiznán i nejširší (celozemský) okruh v rámci jejich zvláštní pravomoci vyšetřovací a nalézací ohledně zločinů výslovně jim „ex lege“ přikázaných.¹⁵

Úřední sbírky zákonů byly vydávány od 80. let 18. století (sbírky zákonů justičních, politických, zemských), v r. 1849 přestaly být vydávány. Od 1. července 1849 byla vydávána sbírka všech právních norem pro celou říši - Říšský zákoník (ve zkratce ř.z.) - německy Reichsgesetzblatt (ve zkratce RGBL.). To platilo až do rozpadu rakousko-uherské monarchie.

¹³ ŠOLLE, Václav. Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. In: Sborník archivních prací. XVIII. ročník, č. 1. Praha: Archivní správa MV, 1968, s. 86-92. ISBN 978-3-17--019759-6.

¹⁴ Tamtéž, s. 86-141.

¹⁵ ŠOLLE, Václav. Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. In: Sborník archivních prací. XVIII. ročník, č. 1. Praha: Archivní správa MV, 1971, s. 93-107. ISBN 978-3-17--019759-6.

V r. 1918 byla zavedena Sbírka zákonů a nařízení státu československého a to zákonem Národního výboru z 2. 11. 1918. Zákoníky zemské vydávány nebyly.¹⁶

2.1.1. Pravomoc a příslušnost ve věcech trestních

Základním předpisem nejdříve rakouského poté československého trestního práva se stal trestní zákon ze dne 27. 5. 1852 č. 117 ř.z.¹⁷ Vznikl na základě novely trestního zákona z r. 1803. Trestní zákon z r. 1852 řešil pouze právo hmotné, právo procesní bylo upraveno trestním řádem z r. 1850, 1852. Tento trestní zákon byl důležitý a jeho přednost spočívala v jeho přesnosti, stručné formulaci, odstupňování deliktů podle společenské nebezpečnosti a přesné vymezení trestu. Trestní zákoník z roku 1852 byl novelizován k 28. říjnu 1918. Práce na nových trestně právních předpisech pokračovaly přípravou zvláštní části trestního zákona, kterou komise expertů dokončila v roce 1924.¹⁸

Vedle trestního zákoníků byla postupně vydána řada dalších norem. Například zákon č. 98/1886 ř.z., chtěl vyloučit porotní soudy z rozhodování o politických deliktech. Platnost zákona byla tři roky a obnovena nebyla.¹⁹ Sborové soudy 1. stolice (zemské i krajské) rozhodovaly o všech ostatních zločinech a přečinech vyšetřených v jejich obvodech. Obvykle pracovaly v tříčlenných senátech. U zločinů trestaných smrtí nebo žalářem delší pěti let pracovaly v senátech pětičlenných. Trestní řízení podle stanného práva pro své území vyhlášoval a prováděl sborový soud 1. stolice (zemský i krajský). Tribunál stanného soudu se skládal z pěti soudců a zasedal v kterémkoliv místě obvodu, pro který bylo stanné právo vyhlášeno. Řízení se konalo podle trestního řádu, nesmělo být přerušeno a mohlo trvat nejdéle osm dní. Proti uloženému trestu smrti nebylo možné odvolání a žádost o milost neměla odkladný účinek. Rozsudek musel být vykonán dvě až tři hodiny po jeho vyhlášení. Místní příslušnost trestních soudů, ať šlo o zločiny, přečiny nebo i přestupky, byla v místě spáchání trestního činu, nebo v místě zadržení podezřelé osoby, nebo v místě bydliště obviněného.²⁰

¹⁶ MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde, 1997, s. 233. ISBN 80-7201-045-X.

¹⁷ Obecný zákoník říšský a Věstník vládní pro císařství Rakouské. Vídeň 1852.

¹⁸ ADAMOVIČ, Karolína a kol. Dějiny českého soudnictví do roku 1938. Praha: Lexik Nexis, 2005, s. 91-92. ISBN 80-86920-07-0.

¹⁹ MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde, 1997, s. 237-239, 339-340. ISBN 80-7201-045-X.

²⁰ ADAMOVIČ, Karolína a kol. Dějiny českého soudnictví do roku 1938. Praha: Lexik Nexis, 2005, s. 91-92. ISBN 80-86920-07-0.

2.2. Organizace a postavení Krajského soudu v Hradci Králové

Na základě požadavků revolučního měšťanstva došlo k buržoazní revoluci v roce 1848. Díky tomu došlo k oddělení soudnictví od správy a byly stanoveny zásady nového uspořádání soudnictví.

Zásady nového uspořádání soudnictví:

- co nejdříve patrimoniální soudy vystřídat soudy státními,
- zajistit rovnost všech občanů před zákonem v uniformované soudní organizaci,
- důsledně odloučit justici od správy,
- uskutečnit pořadí instancí (tří stolic ve sporných, dvou stolic v nesporných a trestních věcech), aniž by tím byla zakládána instanční výlučnost určitého soudu,
- účelně sladit rozsáhlé členění nižších a zvláště nejnižších stolic s etnickými a regionálními zájmy obyvatelstva a současně zajistit soustředování výkonu spravedlnosti směrem k nejvyšší instanci, jakožto výrazu celoříšské uniformity rakouské justice,
- uvést instituci státního zastupitelství, jež má být zavedena v soudnictví trestním i v soudnictví civilním,
- ústavně sankcionovat existenci ministerstva spravedlnosti jako ústředního justičního orgánu dozoru a správy, odlišeného od nejvyššího soudu jako orgánu výlučně soudní pravomocí.²¹

Buržoazní soudnictví mělo být po celé další století dle březnové ústavy z r. 1849, jednotné, obecné, státní nebo říšské ve všech stolicích, neodvislé ve výkonu své pravomoci. Odloučené od správy ve všech stolicích. V soudním řízení ovládáno zásadami veřejnosti a ústnosti. V trestních věcech zásada obžaloby, jež se stala právním základem pro zavedení státních zástupců, jakožto orgánů veřejné žaloby a účasti soudců z lidu při rozhodování o těžkých zločinech a o přečinech politických a tiskových, jež se stala právním podkladem pro zavedení soudů porotních.²²

²¹ ŠOLLE, Václav. Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. In: Sborník archivních prací. XVIII. ročník, č. 1. Praha: Archivní správa MV, 1968, s. 86-141. ISBN 978-3-17--019759-6.

²² Tamtéž, s. 86-141.

2.2.1. Politicky i organizačně byly odlišné časové etapy

1. OBODBÍ 1850-1855

První etapa, jež je nejvýznamnější, je obdobím důsledného vymanění justice z pout feudální závislosti v duchu naprostého státoprávního přechodu monarchie absolutní v centralistickou monarchii konstituční a položení trvalých základů nové státní i justiční organizace. Období organizační legislativy.²³

Základním předpisem pro spisovou službu u nově zřízených soudů se v roce 1850 stal jednací řád, který tvořil součást zákona č. 258/1850 ř.z., o soudní organizaci. Kapitoly osmá až jedenáctá obsahovaly ustanovení o spisovnách, registraturních pomůckách, spisových značkách a soudních archivech. Spisy v registratuře měly být podle jednacího řádu z roku 1850 rozděleny do osmi oddělení označených písmeny A-H, přičemž spisovou značku tvořila příslušná registraturní značka spolu s jednacím číslem a letopočtem. Zemské (krajinské) soudy měly svou agendu členit na věci zákonodárné a nařízení (normálie), věci služební a správní, občanské spory projednávané před senátem, pozůstalosti, poručenství a opatrovnictví, knihovní záležitosti, věci trestní, různé záležitosti. Není zřejmé, zda u Krajinského soudu v Hradci Králové bylo všech osm oddělení skutečně vedeno, spisový materiál určitých značek se nedochoval. Zcela chybí spisy značené signaturou F a H. Nejpočetněji zastoupenými skupinami spisů se staly spisy pozůstalostí D, spisy sporné, spisy trestní G.²⁴

V roce 1848 došlo k zániku poddanství v habsburské monarchii a spolu s ním došlo i k zániku práva jurisdikce pozemkové vrchnosti nad poddanými. Revoluční rok 1848 přispěl k dovršení reorganizace veřejné správy započaté již reformami Marie Terezie a Josefa II. Vzniklo jednotné a ústředně organizované státní soudnictví, vycházející ze zásady rovnosti všech občanů před zákonem, postavené na principech veřejnosti a ústnosti řízení, nezávislosti (neodvislosti) soudců a v trestním řízení ctící zásadu obžaloby a zásadu účasti soudců z lidu (poroty). Tyto principy byly poprvé formulovány ve XII. hlavě Státní ústavy, císařském patentu č. 150/1849 říšského zákoníku ze dne 4. března 1849. Územní organizaci soudů v Čechách upravovalo císařské nařízení č. 290/1849 říšského zákoníku (na Moravě a ve Slezsku č. 291/1849) ze dne 26. června 1849. Nová soudní organizace vstoupila v platnost

²³ Tamtéž, str. 101.

²⁴ SKOPALOVÁ, Marie. Krajský soud Hradec Králové 1850-1949. In Sborník prací východočeských archivů. 13. ročník. Zámrsk: Státní oblastní archiv Zámrsk, 2009, s. 285.

k 1. červenci 1850. Tohoto dne byl zřízen Zemský neboli Krajský soud v Hradci Králové. Za účelem jeho umístění (a současně umístění okresního soudu) dalo město Hradec Králové státu k dispozici radniční budovu na Velkém náměstí s věznicí a vyslovilo souhlas s jejich adaptací na náklad města. Závazky města byly zajištěny zápisem do desek zemských v Praze.²⁵

Krajský soud v Hradci Králově podléhal Vrchnímu zemskému soudu v Praze a měl na starost 17 okresních soudů. Patřily mezi ně: 1. Broumov, 2. Dobruška, 3. Dvůr Králové nad Labem, 4. Hostinné, 5. Hradec Králové, 6. Jaroměř, 7. Kostelec nad Orlicí, 8. Králíky, 9. Maršov, 10. Nové Město nad Metují, 11. Náchod, 12. Nechanice, 13. Police nad Metují, 14. Rychnov nad Kněžnou, 15. Trutnov, 16. Žaclěř a 17. Vamberk. Okresní soudy byly rozděleny do třech tříd na základě velikosti obvodu a počtu obyvatel. Okresní soudy 1. třídy byly, stejně jako zemské soudy, současně tzv. okresními soudy sborovými. Okresní soudy 1. třídy byly tyto: Nové Město nad Metují (pro svůj vlastní soudní okres a pro obvody okresních soudů v Dobrušce a Náchodě), Rychnov nad Kněžnou (kromě vlastního soudního okresu pro obvody okresních soudů v Kostelci nad Orlicí, Králíkách a Žamberku), Trutnov (pro svůj vlastní soudní okres a pro obvody okresních soudů v Broumově, Hostiném, Maršově, Polici nad Metují a Žaclěři. Okresní soudy a jejich obvody Dvůr Králové nad Labem, Hradec Králové, Jaroměř a Nechanice spadaly v řízení o zločinech a přečinech do působnosti Krajského soudu v Hradci Králové.²⁶

Vedení **civilní agendy**, bylo upraveno císařským patentem č. 237/1850 ř. z. ze dne 18. června 1850), příslušely Krajskému soudu v Hradci Králové, stejně jako ostatním zemským soudům, v první instanci:²⁷

- a) veškeré spory, které nebyly jurisdikční normou výslovně přikázány soudům okresním,
- b) některé přesně určené druhy agendy nesporné, jako např. prohlášení za mrtvého za účelem uzavření opětovného sňatku, zavedení nebo zrušení opatrovnictví pro marnotratnost nebo duševní chorobu, legitimace nemanželských dětí, adopce a rovněž umořování cenných papírů, pro něž byly vedeny v sídle soudu úvěrní knihy,
- c) bez přihlídnutí ke sporné či nesporné povaze věci, pokud se týkaly nemovitostí vložených do veřejných knih vedených u okresního soudu v sídle soudu krajského, dále rovněž záležitosti konkursní a záležitosti dobrovolného vyrovnání.

²⁵ Tamtéž, s. 268.

²⁶ Tamtéž, s. 267-270.

²⁷ Tamtéž, s. 269.

Ve druhé instanci vyřizovaly krajinské soudy veškerá odvolání a rozhodnutí okresních soudů, a to jak ve věcech sporných, tak i nesporných. U Krajinského soudu v Hradci Králové byl k vyřizování sporů obchodních (bankovních, směnečných, makléřských, komisionářských a dopravních), pojišťovacích, mezi obchodníky, továrníky a bankéři navzájem i mezi těmito a jejich zaměstnanci zřízen zvláštní obchodní senát.²⁸

Trestní agenda byla upravena prozatímním trestním řádem č. 25/1850 ř.z. ze dne 17. ledna 1850 a uveden v platnost císařským patentem č. 236/1850 ř.z. ze dne 17. června 1850). Zemské soudy trestní měly pravomoc v užším rozsahu na úrovni okresního soudu sborového pro několik soudních okresů také v širším rozsahu pro všechny soudní okresy svého soudního obvodu. Krajinskému soudu v Hradci Králové příslušelo v první instanci rozhodování o zločinech vyhrazených soudům porotním (článek VII. k prozatímnímu trestnímu řádu č. 25/1850 ř.z.). Ve druhé instanci zemský soud rozhodoval o stížnostech proti rozhodnutí soudů okresních ve věcech přestupkových a o odvoláních proti rozsudkům okresních soudů sborových ve věcech zločinů a přečinů nepatřících před poroty.²⁹

2. OBDOBÍ 1855-1897 (OD 26. KVĚTNA 1855)

Druhá etapa je obdobím reorganizace pod tlakem policejního Bachova absolutismu. Dochází k základním organizačním změnám v justici po pádu absolutismu a obnovení ústavnosti v letech šedesátých a sedmdesátých.³⁰

V roce 1852 došlo opět v zemích habsburské monarchie k návratu panovnického absolutismu. Silvestrovským patentem č. 2/1852 ř.z. ze dne 31. prosince 1851 byla zrušena březnová Stadiónová ústava z roku 1849, kabinetní list č. 4/1852 ř.z. z téhož dne vyhlásil zásady nového správního zřízení, jež zasáhly i soudní organizace. Zůstalo zachováno jednotné, všeobecné a státní soudnictví a zachování rovnosti všech státních občanů před zákonem, jelikož bylo zrušeno poddanství. Na základě návratu panovnického absolutismu došlo k řadě změn. Okresní soudy jako samosoudy první instance byly včleněny do úřadů politické správy (Okresních úřadů), v civilních i trestních věcech byla důsledně zavedena

²⁸ Tamtéž, s. 268

²⁹ Tamtéž, s. 269.

³⁰ ŠOLLE, Václav. Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. In: Sborník archivních prací. XVIII. ročník, č. 1. Praha: Archivní správa MV, 1968, s. 101. ISBN 978-3-17--019759-6.

trojinstančnost, v trestním procesu došlo (u okresních soudů, resp. úřadů) k obnovení inkvizičního řízení,³¹ byly odstraněny poroty.³² V roce 1853 byl jednací řád z roku 1850 zrušen a nahrazen novým jednacím soudním řádem (patentem č. 81 ř. z. ze dne 3. května 1853). Podací protokoly měly být zakládány zvlášť pro agendu civilní i trestní, od r. 1876 jsou u Krajského soudu Hradec Králové dochovány rovněž pro věci presidiální. Postupně docházelo k zavedení nové soudní organizace na základě vydaných nových předpisů. Nová organizace soudnictví na území Čech vstupovala v platnost dne 26. května 1855 (na Moravě a ve Slezsku to byl 28. duben 1855).³³

Na základě nařízení ministerstva vnitra, spravedlnosti a financí č. 10/1853 ř. z. ze dne 25. ledna 1853 a nařízení č. 274/1854 ř. z. ze dne 26. října 1854 o nové organizaci soudů a politických úřadů byl název Zemského (Krajinského) soudu v Hradci Králové změněn na Krajský soud v Hradci Králové jakožto tzv. sborový soud první stolice. Pravomocně nadále spadal pod Vrchní zemský soud v Praze, v jeho obvodu zůstalo pouze 13. Okresních soudů. Byly to soudy 1. Broumov, 2. Dobruška, 3. Dvůr Králové nad Labem, 4. Hradec Králové, 5. Jaroměř, 6. Kostelec nad Orlicí, 7. Králíky, 8. Nové Město nad Metují, 9. Náchod, 10. Nechanice, 11. Police nad Metují, 12. Rychnov nad Kněžnou, 13. Žamberk. Soudní okresy Hostinné, Maršlov, Trutnov a Žacléř byly začleněny do obvodu Krajského soudu v Jičíně. V 11 soudních okresech Krajského soudu v Hradci Králové převzaly pravomoc okresních soudů tzv. smíšené okresní úřady. V Rychnově nad Kněžnou byl zřízen samostatný okresní soud, vedle něhož byl ponechán v činnosti samostatný okresní úřad pro záležitosti politické správy. Okresní soud v Hradci Králové se změnil v městský delegovaný Okresní soud, stal se tak organizační složkou Krajského soudu v Hradci Králové jako sborového soudu první stolice pro místní soudní okres.³⁴

V civilních záležitostech zůstala pravomoc Krajského soudu v Hradci Králové ve srovnání s předcházejícím obdobím, pouze správní agenda byla rozšířena o spory manželské. Jakožto sborový soud první stolice pozbyl odvolací působnost ve druhé instanci.³⁵

³¹ Inkviziční řízení - je právní systém, v němž je soud nebo jeho část aktivně zapojena do vyhledávání důkazů případu, opak tohoto řízení je obžalovací řízení, v němž má soud hrát výhradně roli nestranného rozhodčího mezi stranami.

³² Porota - je jeden z možných názvů pro typ sboru, jehož úkolem je především něco posuzovat hlasováním. Člen poroty se označuje slovem porotce. Původ slova je praslovanský a je odvozován ze slova rota = přísaha. Slovo tedy označovalo sbor soudců zavázaných přísahou

³³ SKOPALOVÁ, Marie. Krajský soud Hradec Králové 1850-1949. In Sborník prací východočeských archivů. 13. ročník. Zámorsk: Státní oblastní archiv Zámorsk, 2009, s. 270-271.

³⁴ Tamtéž, s. 270-271.

³⁵ Tamtéž, s. 271.

U Krajského soudu v Hradci Králové jako u ostatních sborových soudů první stolice, existoval obchodní senát. K evidenci obchodních firem byl v roce 1863 zaveden obchodní rejstřík, jenž nahrazoval dřívější obchodní protokol, k evidenci výrobních a hospodářských společenstev (družstev) v roce 1873 společenstevní rejstřík. Horní pravomoc v obvodu Krajského soudu v Hradci Králové zajišťoval Krajský soud v Kutné Hoře.³⁶

V trestních záležitostech (v řízeních pro zločiny a přečiny) převzaly trestní senáty sborových soudů první stolice prvoinstanční (rozhodovací) pravomoc bývalých okresních soudů sborových. Zvláštní postavení dřívějších okresních soudů sborových však zůstalo zachováno vzhledem k jejich přetvoření v tzv. soudy vyšetřovací. V obvodu Krajského soudu v Hradci Králové se vyšetřovacími soudy staly: 1. Nové Město nad Metují a 2. Rychnov nad Kněžnou (se stejnými obvody své působnosti jako předchozí okresní soudy sborové) a dále pak 3. Broumov (pro svůj vlastní soudní okres a pro obvod smíšeného okresního úřadu coby soudu v Polici nad Metují). Krajskému soudu v Hradci Králové, jakožto soudu vyšetřovacímu, zůstala zachována stejná územní kompetence, jakou měl v době existence okresních soudů sborových, do jeho vyšetřovacího obvodu tedy spadaly obvody smíšených okresních úřadů coby soudů ve Dvoře Králové nad Labem, Jaroměři, Nechanicích a obvod městský delegovaného Okresního soudu v Hradci Králové.³⁷

V roce 1859 došlo k pádu Bachova absolutismu, který byl zapříčiněn politickými problémy, finančními a zahraničně-politickými problémy. V Habsburské monarchii docházelo k postupným reformám. Roku 1860 byl vydán říjnový diplom č. 226/1860 ř.z. ze dne 20. října 1860, ve kterém se císař František Josef I. zřekl absolutismu, a byla započata práce na nové ústavě tzv. únorová Schmerlingova ústava (patentem č.2/1861 ř.z. ze dne 26. února 1861 však ke změně soudnictví nedošlo. Ke změně došlo až souborem ústavních zákonů z 21. prosince 1867 (kdy byla vydána tzv. Prosincová ústava). Například šlo o Základní zákon státní č. 144/1867 ř.z., o moci soudcovské, jímž bylo umožněno znovuzavedení platnosti zásady o odloučení justice od politické administrativy, veřejnosti a ústavnosti řízení a v trestním řízení zásady obžaloby a činnosti porot. S novou politickou organizací země byly zákonem č. 59/1868 ř.z. obnoveny s platností od 31. srpna 1868 v místech smíšených okresních úřadů samostatné okresní soudy. Nadále byly v platnosti ponechány městské delegované Okresní soudy, které pod tímto názvem působily až do 31. prosince 1897. Přehled soudních okresů a jejich příslušnosti k okresním hejtmanstvím byl uveřejněn jako příloha nařízení ministerstva

³⁶ Tamtéž, s. 272.

³⁷ Tamtéž, s. 272.

vnitřní č. 101/1868 ř.z. ze dne 10. července 1868. Na věcné a územní působnosti soudů v obvodu Krajského soudu v Hradci Králové se provedenými opatřeními nic nezměnilo, až s účinností od 15. června 1869 byl nařízením ministerstva spravedlnosti č. 95/1869 ř.z. ze dne 2. června 1869 zřízen Okresní soud v Rokytnici v Orlických horách s příslušností k vyšetřovacímu soudu v Rychnově nad Kněžnou (č.50/1869 ř.z.).³⁸

V obvodu Krajského soudu v Hradci Králové zahájily činnost dva nově vzniklé okresní soudy a byly to Okresní soud v České Skalici a Okresní soud v Úpici. Obce Úpice a Petroviče byly přitom vyloučeny z obvodu Krajského soudu Jičín. S účinností od 1. března 1894 byl nařízením ministerstva spravedlnosti č. 68/1892 ř.z. ze dne 22. dubna 1892 zřízen Okresní soud v Teplicích nad Metují. Od roku 1894 byl obvod Krajského soudu v Hradci Králové tvořen opět 17 Okresními soudy a to až do konce září 1938.³⁹

3. OBDOBÍ 1898-1923

Dne 1. srpna 1895 vyšla civilní jurisdikční norma (č.110 a 111/1895 ř.z.) a civilní soudní řád (č. 113 a 114/1895 ř.z.), dne 7. května 1896 nový exekuční řád (č. 78 a 79/1896 ř.z.), dne 27. listopadu 1896 soudní organizační řád (č.217/1896 ř.z.) a dne 5.května 1897 vnitřní jednací řád (nařízení ministra spravedlnosti č. 112/1897 ř.z.). Uvedenými normami byla znovu přesně vymezena kompetence jednotlivých soudů. Nový soudní organizační řád nabýval platnosti dnem 1. ledna 1898. Toho dne zanikly městsky delegované Okresní soudy, které byly nahrazeny řádnými soudy okresními. Krajský soud v Hradci Králové působil nadále jako sborový soud první stolice. Nad ním nadále působil Vrchní zemský soud v Praze. V souvislosti s ukončením 1. světové války, rozpadem Rakouska-Uherska a vyhlášením samostatné Československé republiky dne 28. října 1918 žádné výraznější změny v soudní organizaci ani v územní a věcné kompetenci soudů nenastaly, pouze Nejvyšší soud musel být vytvořen pro potřeby nově vzniklého československého státu na jeho území. Civilní pravomoci u sborových soudů první stolice byly určeny zásadou o subsidiární příslušnosti, byly tedy příslušné pro všechny sporné záležitosti, které nebyly výslovně přikázány soudům okresním. Sborové soudy první stolice měly nadále obchodní a společenstevní rejstřík. Trestní pravomoc měly na starost krajské (zemské soudy) jako soudy vyšetřovací, jako radní komory

³⁸ Tamtéž, s. 272.

³⁹ Tamtéž, s. 273.

a jako soudy nalézací pro všechny zločiny a přečiny. Byly i soudy odvolacími v přestupových věcech.⁴⁰

2.2.2. Uspořádání soudů

Vnější

Civilní pravomoc Zemských (krajinských) soudů byla jednak obecná, jednak kausální. Jejich pravomoci obecné byly pro veškeré spory, které nebyly přikázány do pravomoci soudů okresních nebo pravomoci kausální. Pro určité druhy nesporné agendy tj. pro prohlášení za mrtvého, zavedení nebo zrušení opatrovnictví, adopce, legitimizace nemanželských dětí. Pro sporné i nesporné záležitosti např. knihovní, konkursní. V sídlech zemských soudů, kde byl obchodní ruch, byly zřízeny obchodní senáty při zemských soudech. Byly určeny k vyřizování sporů vzniklých z jednání obchodních a směnečných (rozhodné tu bylo ratio causae,⁴¹ nikoli personae).⁴² Zemské soudy rozhodovaly jako prvé stolice v civilních věcech obecných v senátech tříčlenných. V druhé stolici bez ohledu na druh agendy rozhodovaly zemské soudy v senátech pětičlenných.⁴³

Vnitřní

Krajský (sborový soud 2. třídy) byl složen z předsedy a radů krajského soudu. Sborové soudy 1. stolice měly k plnění svých úkolů „potřebný pomocný personál konceptní“. Byli to radní tajemníci a soudní adjunkti. Personál kancelářský (adjunkti, oficiálové a akcesisté včetně žalárníka), který měl v čele ředitele pomocných úřadů. Dále zde působili úřední a pomocní sluhové a věžeňští dozorcí.⁴⁴

Zákon o soudní organizaci⁴⁵ stanovil pro způsobilost pracovníků (úředníků soudu) stanovil podmínky, mužské pohlaví, rakouské státní občanství, politickou a mravní záchovalost, tělesnou způsobilost a věk nejméně 18 a nejvýše 40 let. Další podmínkou pro soudcovskou funkci bylo absolvování tří univerzitních státních zkoušek a složení zkoušky

⁴⁰ Tamtéž, s. 274.

⁴¹ Ratio causae – počet, důkaz, příčina, vztah.

⁴² Personae – osoba.

⁴³ ŠOLLE, Václav. Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. In: Sborník archivních prací. XVIII. ročník, č. 1. Praha: Archivní správa MV, 1968, s. 113-125. ISBN 978-3-17--019759-6.

⁴⁴ ADAMOVÁ, Karolina a kol. Dějiny českého soudnictví do roku 1938. Praha: Lexik Nexis, 2005, s. 88-89. ISBN 80-86920-07-0.

⁴⁵ Zákon č. 217/1896 ř.z., o soudní organizaci.

soudcovské, které měla předcházet nejméně tříletá přípravná služba. Povinnosti pro zaměstnance soudů stanovila instrukce pro civilní i trestní soudnictví z 50. let 19. století. Tato instrukce ukládala soudcům „konat spravedlnost podle zákonů a urychleně vyřizovat soudní záležitosti“, pracovníci soudu měli být pilní, horliví a nezištní, měli povinnost mlčenlivosti, neměli přijímat dary. Instrukce upravovala i disciplinární řízení a disciplinární tresty. Pracovní postup při vyřizování případu a vedení spisu upravil „soudní jednací řád“.⁴⁶

Každý soud měl soudní kancelář pečující o spisovou agendu soudu, kam patřily práce podacího protokolu, výpravny a spisovny, resp. registratury. Přijímala na soud došlá podání, vyhotovovala soudní rozhodnutí, zajišťovala jejich doručení i odeslání a uschovávání všech soudních spisů. Soudní kancelář měla na starost úkoly týkající vedení obchodního rejstříku a rejstříku společenstev a vedla pozemkové knihy. Spis procházel celým soudním mechanismem od založení v exhibitu přes referentské zpracování a soudcovské vyřízení (kognici), expedicí, až po uložení v registratuře. Podací protokoly byly zvláště vedeny pro civilní a zvláště pro trestní věci a to na předepsaných formulářích. Sloužily k zápisům písemných podání i protokolovaných ústních prohlášení (žádostí a žalob), testamentů, přispisů úřadů, trestních oznámení došlých soudu a uzavřených procesních spisů. Jednotlivá podání byla prezentována, tj. opatřena datem a pořadovým číslem podacího protokolu.⁴⁷

U sborových soudů⁴⁸ přiděloval nové případy přednosta soudu soudním radům jako referentům, případně i koreferentům k projednání v soudním kolegiu, které o věci rozhodovalo. Byla vedena referentská kniha pro každého referenta. Ústní jednání v civilních věcech bylo zapisováno do protokolu o ústním jednání. Na každý kalendářní rok se vedl deník, v něm bylo jednání každého soudního dne evidováno na samostatném listě. Podobně byl veden protokol i pro hlavní ústní přelíčení v trestních věcech a zvláštní protokol o průběhu a výsledku všech porad konaných během něho. Odeslání čistopisu zajišťovala výpravna v čele s vedoucím a pomocnými silami. Trestní registratura sborových soudů vedla jako pomocné knihy: registraturní knihu, registraturní rejstříky označované jako „abecední rejstříky“. Doručení prováděná na základě úředního dožádání (v obou směrech) byla evidována odděleně ve zvláštní knize záznamů doručenek. Registratura jako pomocný úřad soudu měla evidovat jednotlivé spisy spisové jednotky převzaté z exhibitu (podatelny). Pro nové věci zakládala

⁴⁶ ADAMOVÁ, Karolina a kol. Dějiny českého soudnictví do roku 1938. Praha: Lexik Nexis, 2005, s. 88-89. ISBN 80-86920-07-0.

⁴⁷ Tamtéž, s. 95.

⁴⁸ Sborový soud – byl složen z předsedy a radů.

svazek, do kterého byly řazeny všechny další jednotlivé listiny v téže (společné) věci. Po odeslání uložila vyřízený (ukončený) spis v registratuře podle stanoveného pořádku.⁴⁹

2.2.3. Územní organizace

Byly vytvořeny soudní okresy jakožto nejnižší územní jednotky pro výkon soudní pravomoci. Zemské soudní uvozovací komise pověřily několik místních soudních komisí k rozhraničení jednotlivých zemských oblastí.⁵⁰

Soudní komise měly za úkol:

- dle možností pojmout do jednoho okresu celý obvod někdejší vrchnostenské pravomoci,
- ponechat v celku obvody katastrálních obcí,
- přihlédnout k významu, obalenosti, terénním podmínkám a ke komunikačním možnostem,
- přihlédnout k jazykové hranici,
- za sídla soudů vybrat především města s dřívějšími regulovanými magistráty, místa patrimoniálních soudů a místa, jež pro svou polohu, zabydlenost a příznivé komunikační podmínky byla považována za nejvhodnější.⁵¹

Soudní uvozovací komise shrnuly výsledky své práce do příruček o soudním rozdělení, které obsahovaly celkový přehled nové soudní i politické územní organizace, dále seznamy katastrálních obcí zapojených do nově vytvořených obvodů okresních, okresních sborových a zemských (krajinských) soudů.⁵²

⁴⁹ ADAMOVIČ, Karolina a kol. Dějiny českého soudnictví do roku 1938. Praha: Lexik Nexis, 2005, s. 95. ISBN 80-86920-07-0.

⁵⁰ ŠOLLE, Václav. Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. In: Sborník archivních prací. XVIII. ročník, č. 1. Praha: Archivní správa MV, 1968, s. 135-136. ISBN 978-3-17--019759-6.

⁵¹ Tamtéž, s. 135.

⁵² Tamtéž, s. 136.

Soudní organizace v českých zemích:

- dva Vrchní zemské soudy – tj. v Praze pro Čechy a v Brně pro Moravu se Slezskem,
- zemské (krajinské) soudy
 - v okruhu Vrchního zemského soudu v Praze jich bylo 13 (Česká Lípa, České Budějovice, Hradec Králové, Cheb, Jičín, Kutná Hora, Liberec, Most, Písek, Plzeň, Praha, Tábor a Vysoké Mýto),
 - v okruhu vrchního zemského soudu v Brně jich bylo 8 (Brno, Jihlava, Nový Jičín, Olomouc, Opava, Těšín, Uherské Hradiště a Znojmo),
- 310 Okresních soudů (52 první třídy, 256 druhé třídy a 2 třetí třídy), v Čechách jich bylo 210 a na Moravě 100,
- 73 Okresních soudů sborových, z nichž bylo 43 v Čechách a 30 na Moravě a ve Slezsku.⁵³

2.2.4. Obsazení, složení a příslušnost soudů v Československu

Základním předpisem, který upravoval poměry soudnictví v novém státě, byla především ústavní listina, tedy definitivní ústava ČSR z r. 1920. V páté hlavě stanovila principy existence výstavby a fungování soudnictví v novém demokratickém státě. Především § 96, 98 a další hovořily o zásadách činnosti soudů a soudců. Soudnictví bylo odděleno od správy a všichni soudcové byli ústavními předpisy považováni za zvláštní skupinu občanů, která vzhledem ke svým úkolům ve společnosti měla zcela nezávislé právní postavení. Ústava stanovila, že osoby vykonávající soudcovskou funkci jsou vázány pouze zákonem, což znamenalo, že jsou nezávislé na jiných státních orgánech, úřadech či na jiných osobách. Toto postavení soudců v celkové organizaci státních institucí mělo zajistit jejich nezávislost. Při rozhodování sporů nebyli podřízeni žádnému vyššímu funkcionáři služebně, ani politicky. Byli v zaměstnaneckém, v pracovním poměr vůči ministerstvu spravedlnosti. Nezávislost soudce byla zajištěna i materiálně jistotami, které mu zaručoval jeho zaměstnanecký pracovní poměr. Musel být v zájmu nezávislého a spravedlivého rozhodování chráněn proti případným projevům nespokojenosti ze strany státních úředníků a jiných vlivných osob. Soudcové z povolání podléhali služebně ministru spravedlnosti a výkonné moci. Podle § 99 mohli být

⁵³ Tamtéž, s. 135-136.

ustanovení natrvalo. Nemohli být přeloženi na jiné místo proti své vůli, nemohli být zbaveni svého úřadu ani nemohli být posláni do výslužby. Pouze pro porušení právními předpisy stanovených úředních povinností, pro špatný výkon své práce, mohl být soudce kázeňsky stíhán. Odchod do výslužby, nebyla stanovena žádná věková hranice, byl řešen disciplinárním soudem, který hleděl na zdravotní stav soudce nebo na konkrétní porušení jeho povinností. Důležitá byla kvalifikace soudců. Museli znát právní řád. Soudci byli státními úředníky, proto museli splňovat československé státní občanství, občanskou bezúhonnost, tělesné i duševní zdraví. Soudce musel dosáhnout věku 24 let, znát český a slovenský jazyk a mít odborné znalosti, které prokazovali při zkoušce. Museli absolvovat právnická studia na domácí univerzitě (v Praze, Brně, Bratislavě), ukončená třemi státními zkouškami. Když soudce nastoupil k soudu, tři roky se připravoval na soudcovskou činnost poté skládal soudcovskou zkoušku. V soudnictví ČSR vedle soudce z povolání působily další osoby jako soudci z lidu vykonávající svou funkci dočasně. Titulování, označování soudců navazovalo na jejich tituly z doby před vznikem republiky. Mezi nimi najdeme tituly soudní rada, okresní soudce, přednosta okresního soudu atd. V soudní organizaci se rozlišovali jednak soudci samostatní, jednak soudci pomocní. Samostatný soudce byl do této funkce jmenován složitým úředním postupem. U každého soudu byla zřízena tzv. soudní kancelář zajišťující administrativní a další potřeby pro řádný chod soudů. Zpravidla se soudní kancelář organizovala samostatně pro věci trestní povahy a samostatně pro záležitosti civilní. Kancelář předávala došlé případy k vyřízení soudcům. Rozhodnuté případy přebírala zpět a zajišťovala soudní obsílky, rozsudky, usnesení. Zajišťovala jejich doručení, vedla o všech úředních krocích výkazy a archivovala soudní spisy. Vybraní pracovníci soudní kanceláře vykonávali jednoduché úkony, tím pomáhali soudcům v jejich úkolech. Takovým to pracovníkům se říkalo konceptní pomocníci, dnes vyšší soudní úředníci. Sepisovali jednoduchá soudní usnesení.⁵⁴

Složení soudů v meziválečném Československu se podobalo obsazení soudů v současné nebo nedávné době. Krajské soudy, pokud řešily méně závažné spory, jejichž hodnota nepřesáhla 20 000 Kč, představoval jediný soudce, v závažnějších věcech krajský soud tvořil tříčlenný senát, ale i v některých sporech s hodnotou nad 20 000 Kč mohl soudce jednotlivec činit některé úkony soudního řízení, nemohl však sám meritorně rozhodnout. Výjimečně se do senátu u krajských soudů také povolávali soudci laikové.⁵⁵

⁵⁴ ADAMOVIČ, Karolina a kol. Dějiny českého soudnictví do roku 1938. Praha: Lexik Nexis, 2005, str. 107-109. ISBN 80-86920-07-0.

⁵⁵ Tamtéž, s. 111-119.

Krajské soudy rozhodovaly v zásadě věci větší majetkové hodnoty přesahující 5000 Kč a dále v záležitostech, které měly být rozhodnuty co nejdokonaleji. Jednalo se o spory manželské, tedy žaloba o rozvod, rozluku a neplatnost manželství, spory vzniklé ve vztahu rodičů k dětem. Krajský soud byl příslušný i ve sporech, kde na jedné straně, vystupoval soudce buď jako žalobce nebo žalovaný. Struktura trestních soudů po vzniku Československé republiky zůstala v zásadě stejná jako v období monarchie. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi byla struktura soudů poněkud jiná.⁵⁶

Po vzniku republiky došlo ke snížení počtu trestních soudců a došlo také k změně příslušnosti i složení porotních soudů. Menší počet soudců rozhodujících v trestních věcech nastal po rozšíření území státu o Slovensko a Podkarpatskou Rus, kam musela přejít řada soudců z českých zemí, soudci odcházeli z justice do jiných zaměstnání. Byl zde nedostatek kvalifikovaných soudců pro trestní agendu, paradoxem bylo, že po první světové válce rostl počet závažnějších trestných činů, zvyšovala se zločinnost. Bylo to dáno hospodářskými poměry.⁵⁷

U krajských soudů byly projednávány majetkové delikty – přečiny a zločiny. U krajských soudů byl zmenšen počet členů trestních senátů ze čtyř členů na tři a u soudů vrchních z pětičlenných senátů na senáty tříčlenné. U krajských soudů byl ustanoven pro případy méně závažné samosoudce. Soudy porotní si ponechaly složení převzaté z monarchie. Část dosavadní agendy soudů porotních převzal nový typ soudů, soudy kmetské. Soudy kmetské fungovaly od r. 1924 u sborových, tedy krajských soudů, pro zločin utrhání na cti a pro přečiny urážky na cti. Jejich senáty byly složeny ze tří soudců z povolání a ze dvou kmetů. Krajské soudy byly v první instanci příslušné pro posuzování zločinů a přečinů. Místní příslušnost se posuzovala, pokud šlo o čin spáchaný na území republiky, podle místa činu. Příslušný byl soud podle bydliště nebo podle místa, kde se pohyboval obviněný. Šlo-li o vyšetřování několika trestných činů současně, případně několika osob podílejících se společně na trestné činnosti současně, probíhalo trestní řízení zpravidla proti všem osobám a všem deliktům u jednoho soudu. Čin, který byl spáchán v cizině, posuzoval soud podle domácího bydliště státního příslušníka Československé republiky.⁵⁸

⁵⁶ Tamtéž, s. 111-119.

⁵⁷ Tamtéž, s. 111-119.

⁵⁸ Tamtéž, s. 111-119.

Krajské soudy měly vedle svých prvoinstančních úkolů kompetenci instance druhé, když rozhodovaly o stížnostech a odvoláních proti rozhodnutím okresních soudů, například proto, že okresní soud porušil ustanovení trestního zákona nebo trestního řádu umožňující řízení o tzv. zmatečnosti. Ke krajským soudům patřila soudní věznice. V soudní věznici se vykonávala vyšetřovací vazba a tresty, které byly uloženy krajským soudem. Prezident krajského soudu měl pravomoc vykonávat dozor nad věznicí.⁵⁹

3. Hierarchie úředníků

V kapitole hierarchie soudních úředníků se zabývám druhy soudních úředníků a jejich postavením u soudu a rozdělením soudní agendy. V kapitole se zabývám, jakou činností se soudní úředníci zabývali dále tím, jak byli soudní úředníci členění.

Soudní osoby bylo podle náplně jejich činnosti a jejich vztahu ke státu možné dělit na:

- osoby stojící ve službách státu jako vykonatelé soudní moci,
- osoby nacházející se ve státní službě za účelem přípravy na své budoucí povolání,
- osoby stojící mimo státní službu provádějící jen určité úkony soudem uložené.⁶⁰

Mezi osoby stojící ve službách státu patřily tzv. osoby soudcovské a jednak soudní osoby pomocné. Každý, kdo chtěl být přijat do stálého služebního poměru u soudu, musel splňovat obecné předpoklady pro vstup do státní služby, obecné předpoklady pro přijetí k soudu a dále zvláštní požadavky, které se lišily podle funkce, do níž byl uchazeč přijímán. Obecnými předpoklady pro vstup do státní služby byly mužské pohlaví, rakouské státní občanství, věk mezi 18 a 40 lety, bezúhonnost. Obecnými předpoklady pro přijetí k soudu byly mravné chování a dobré politické smýšlení, bezúhonnost, šetrné zacházení s majetkem, odpovídající jazykové znalosti. Mezi obecné předpoklady nepatřil manželský původ ani

⁵⁹ ADAMOVIČ, Karolína a kol. Dějiny českého soudnictví do roku 1938. Praha: Lexik Nexis, 2005, s. 111-119. ISBN 80-86920-07-0.

⁶⁰ SCHELLEOVÁ, I. – SCHELLE, K. a kol. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). Praha: Eurolex Bohemia s. r. o., 2004, s. 131. ISBN 80-86432-65-3.

náboženské vyznání. Osoby, které se ucházely o neplacené místo u soudu (například neplacené místo auskultanta), musely prokázat zajištění své obživy.⁶¹

Soudní úředníci se dále dělili na **samostatné soudce** a **soudcovské pomocné úředníky**. Samostatnými soudci byli prezidenti a viceprezidenti sborových soudů, radové a ostatní hlasující členové sborových soudů, přednostové okresních soudů a samosoudci ustanovení při okresních soudech. Funkci samostatného soudce bylo možné získat jmenováním. Adjunkti a radní tajemníci se mohli stát samostatným soudcem, pokud byli ustanoveni samosoudci u okresního soudu nebo obdrželi právo hlasovat u některého zemského soudu. Základním předpokladem pro výkon funkce soudce bylo složení soudcovské zkoušky. V roce 1850 byla přijata nová ustanovení o justiční praxi a justičních zkouškách a to na základě nejvyššího rozhodnutí z 5. června 1850. Museli složit 3 druhy praktických justičních zkoušek:

1. soudcovská praktická zkouška – opravňovala k výkonu povolání soudce a státního zástupce,
2. advokátská zkouška – opravňovala k samotnému výkonu advokacie a notářství a také k výkonu úřadu soudce, státního zástupce a konceptního úředníka finanční prokuratury,
3. notářská zkouška – opravňovala k výkonu notářského úřadu.⁶²

Před soudcovskou praktickou zkouškou musel kandidát soudcovského úřadu prokázat, že na místě auskultanta nebo právního praktikanta vykonával nejméně jeden rok bez přerušení soudní praxi. Příslušný zemský soud přijímal žádosti o připuštění k soudcovské praktické zkoušce, kterou podávali kandidáti. **Auskultanti a právní praktikanti** podávali žádosti prostřednictvím představeného soudu, u něhož praxi konali. Došlé žádosti byly přezkoumány a bylo rozhodnuto o vykonání praktické soudcovské zkoušky. Praktická soudcovská zkouška se měla vykonat nejpozději do 2 měsíců od podání žádosti. Takováto soudcovská zkouška se vykonávala většinou v sídle příslušného zemského soudu. Zkušební komisi jmenoval prezident příslušného zemského soudu. Komise měla tři členy, předsedal jí prezident soudu nebo jím pověřený zástupce, přisedícími byli vždy dva soudní radové. Soudcovská zkouška tak i advokátní zkouška se skládala ze dvou částí a to písemné a ústní. Písemná zkouška se prováděla společně pod dohledem jednoho ze zkušebních komisařů. Kandidáti mohli mít

⁶¹ Tamtéž, s. 131.

⁶² Tamtéž, s. 132.

po ruce platné právní předpisy. Zkušební komisaři kandidátům uložili dva úkoly, jeden úkol byl z oblasti práva civilního a druhý z práva trestního. Civilněprávní část spočívala ve vypracování návrhu výtahu ze spisu a rozsudku včetně odůvodnění. Trestněprávní část písemné zkoušky spočívala ve vypracování soudního rozhodnutí, ve vypracování návrhu na zahájení trestněprávního vyšetřování. Na úkoly měly kandidáti 8 hodin. Písemné práce odevzdali přítomnému zkušebnímu komisaři. Na rozdíl od písemné části se ústní část skládala samostatně. Trvání ústní zkoušky nemělo přesáhnout dvě hodiny. Ústní zkouška se skládala z civilního a trestního práva. Kandidát musel znát zákony a nařízení civilního a trestního práva, které soudce potřeboval při výkonu své funkce, musel znát soudní zřízení a jednacích řády justičních orgánů. O otázkách se sepsal protokol, v závěru protokolu byl uveden výsledek celkového hlasování zkušební komise. Úspěšný kandidát obdržel vysvědčení. Úspěšně složená praktická soudcovská zkouška měla územní působnost na celém území zemí zastoupených v říšské radě. Jestliže kandidát úspěšně absolvoval soudcovskou praktickou zkoušku a byl starší 24 let, mohl být na žádost připuštěn ke složení soudcovské přísahy. Text přísahy byl stanoven výnosem ministerstva spravedlnosti z 20. dubna 1850 č. 4872. Kandidát přísahal věrnost a poslušnost císaři a habsburskému rodu a dále, že bude vykonávat úřad soudce podle svého nejlepšího předsvědčení s pečlivostí a pílí spravedlivě, nestranně, nezištně a bez předsudků. Po složení přísahy byl kandidát jmenován do funkce samostatného soudce. Prezidenty a viceprezidenty, jakož i rady jmenoval císař, ostatní samostatné soudce jmenoval ministr spravedlnosti, který také uděloval hlasovací právo radním tajemníkům a propůjčoval oprávnění působit jako samosoudci u okresních soudů adjunktům. **Pomocnými soudními úředníky** byli všichni auskultanti a dále ti z adjunktů a radních tajemníků, kteří byli ustanoveni za samosoudce. Auskultanti byli původně určeni k zapisování výslechů stran a svědků při soudním řízení. Auskultanti na základě císařského nařízení č. 81/1853 ř. z. ze dne 3. května měli za úkol vést protokoly ze soudních jednání, ale také vypomáhat soudním referentům, řídit inventury a vykonávat další činnosti uložené soudem. Uchazeči o místo soudního auskultanta musel splňovat zákonné předpoklady, jimiž bylo úspěšné ukončení právnických studií a složení tří teoretických státních zkoušek. Uchazeči o místa auskultanta absolvovali zkušební praxi. O jejím nástupu rozhodoval prezident příslušného vrchního zemského soudu. Uchazeči při nástupu na zkušební praxi skládali slib. Zkušební praxi vykonávali při sborovém soudu I. stupně. Zkušební praxe trvala 6 týdnů, mohla být prezidentem prodloužena na 3 měsíce. Zkušební praxe se započítávala do předepsané právní praxe. **Adjunkti a radní tajemníci** byli pomocnými soudcovskými úředníky. Uchazeč o místo adjunkta resp. radního tajemníka musel složit praktickou zkoušku. Tuto zkoušku

musel auskultant složit do 3 let od svého nástupu k soudu, pokud chtěl získat místo adjunkta, jinak byl propuštěn ze státní služby.⁶³

Další možné členění jednotlivých osob pobřežnových soudů bylo na:

- hlavní osoby, které svou rozhodovací pravomocí představovaly vlastní soud jakožto orgán soudní kognice a jimiž byli prezidenti sborových soudů všech typů i stupňů a přednostové okresních samosoudů (okresní soudci), krajští soudci stejně jako předsedové, radové i přisedící-votanti senátů sborových soudů,
- vedlejší osoby, byli všichni ostatní soudní zaměstnanci, ti se ještě dělili na:
 - a) vedlejší osoby první třídy, do níž patřili konceptní úředníci, kteří, měli odbornou kvalifikaci, pomáhali soudcům při výkonu jejich soudcovské funkce jako pomocní soudcovští úředníci, jimž však nebyl přiznán charakter definitivně ustanoveného soudce a k nimž byli řazení jednak auskultanti, právní praktikanti případně přisedící senátů sborových soudů, tajemníci („radní“, vrchní, podtajemníci) i adjunkti,
 - b) vedlejší osoby druhé třídy, kteří zajišťovaly plynulý chod soudních úřadů a ke kterým patřil sbor nižších soudních úředníků.⁶⁴

Prozatímní zákon organický pro soudy byl uvozený patentem z 28. června 1850 (č. 258 ř. z.).

Organický zákon byl rozložen do tří základních částí, a to:

- o soudech, jejich obsazování, řízení a o moci disciplinární,
- o vnitřním jednacím řádě,
- o zevnitřním jednacím řádě.⁶⁵

Organický zákon podává přehled o personálním složení jednotlivých druhů soudů v nové organizaci, zákon rozlišuje samostatné soudcovské úředníky od nesamostatných neboli pomocných, odlišuje tedy soudce od úředníků a sluhů.⁶⁶

⁶³ Tamtéž, s. 132-136.

⁶⁴ čerpáno z: ŠOLLE, Václav. Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. In: Sborník archivních prací. XVIII. ročník, č. 1. Praha: Archivní správa MV, 1968, s. 127-128. ISBN 978-3-17--019759-6.

⁶⁵ Tamtéž, s. 127-128.

⁶⁶ Tamtéž, s. 127-128.

Rozpory mezi Čechy a Němci při obsazování míst ve státní správě se nejvíce projevovaly právě o funkce v soudnictví. V soudnictví, na rozdíl od jiných oborů státní správy, se konflikt projevoval ve všech vrstvách. V jiných oborech se projevoval především ve vyšších hodnostních třídách. Každé jmenování soudních adjunktů (tj. v IX. hodnostní třídě), auskultantů stejně jako přijímání praktikantů do právní praxe představovalo na počátku století choulostivou politickou otázku, kterou musely řešit centrální vídeňské úřady. Střety mezi Čechy a Němci o místa v soudní službě se neomezovaly jen na místa v národnostně smíšených okresech, ale i hromadná soudcovská jmenování vytvářela příležitost pro ostré souboje mezi představiteli soupeřících národností. Celkový poměr soudců české a německé národnosti byl 693 : 369, tj. 65,2 % : 34,8 %, u vrchního zemského soudu a vrchního státního zastupitelství v Praze působilo 24 Čechů a 22 Němců (52,2 : 47,8 %), u krajských soudů a krajských státních zastupitelství 244 Čechů a 171 Němců (58,8 : 41,2 %) a u okresních soudů byl česko-německý poměr 425:176 (70,7 : 29,3 %). Celkový poměr odpovídal výsledkům sčítání lidu v roce 1890, kdy se k české obcovací řeči hlásilo 62,8% všech obyvatel Království českého. V roce 1900 se k české národnosti hlásilo 62,7%.⁶⁷

Němci obsazovali místa soudců ve smíšených krajích a v tzv. „uzavíraném území“ podle místních národnostních poměrů a zachovat „Besitzstand“, to znamenalo ponechání úřadu v německých rukách. Představitelé české politiky se naopak zasazovali o pronikání Čechů do soudnictví v pohraničních oblastech a žádali zastoupení pro tamější národnostní menšiny. Do soudnictví odcházela podstatná část právníky vzdělaných příslušníků české inteligence, jejíž počet stoupal. Češi měli převahu v nižších hodnostních třídách. Do německé sekce mohli být jmenováni pouze Němci, do české mohli být jmenováni i Němci znalí češtiny. Němci mohli získat převahu při sestavování senátů ustavovaných k projednání určitého případu. Návrhy na obsazení uvolněných míst v soudnictví podával nejprve personální senát a prezident krajského soudu. Poté návrhy podávala příslušná skupina personálního senátu vrchního zemského soudu a pozměňovací návrhy mohl přidat jeho prezident. Poté vypracoval referent ministerstva spravedlnosti jmenovací návrhy a ty byly předány prostřednictvím ministerského předsedy k posouzení ministru-krajanovi. Námitky, které vyslovil český zástupce ve vládě, se vrátily k ministru spravedlnosti a ten je znovu konzultoval s ministrem-krajanem. Po jejich dohodě mohlo dojít k definitivnímu jmenování, které se oznámilo v oficiálních Wiener Zeitung a ve Věstníku ministerstva spravedlnosti.

⁶⁷ MARTÍNEK, Miloslav: Úředníci z moci národní. Národnostní prvek v sociálních poměrech státních úředníků v Čechách na přelomu 19. a 20. století. In: Studie k moderním dějinám. Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, s. 105-129.

V případě, že se jednalo o funkce přednosta či viceprezidenta některého ze sborových soudů, přidávaly svůj posudek ještě personální senát Nejvyššího soudního dvora ve Vídni a jeho prezident. Jmenování úředníků od VI. hodnostní třídy (prezidenti sborových soudů, prezident a viceprezident vrchního zemského soudu) potvrzoval císař. V roce 1906 bylo aktivováno německé krajské ministerstvo, vznikla nová forma projednávání jmenovacích návrhů. Námitky byly projednávány v přítomnosti ministra spravedlnosti a obou ministrů-krajanů. Prodlužovala se čekací doba auskultantů na postup mezi soudní adjunktů (IX. hodnostní třída) a to vyvolávalo u soudcovského dorostu nervozitu. Na počátku 20. století se objevují česko-německé spory mezi soudními úředníky v Čechách. Vznikla snaha vytvořit „uzavřená území“ v českém pohraničí. Problémem byl nedostatek uchazečů z řad právníckého dorostu. Počet německých absolventů pražské právnické fakulty klesal. Tento problém ministerstvo spravedlnosti řešilo tak, že v pohraničí ponechávalo větší počet soudcovských míst neobsazených. V roce 1906 se projevil nedostatek soudců německé národnosti. Postupem času došlo k jmenování nových soudních adjunktů (IX. hodnostní třída), které mělo doplnit místa soudních úředníků auskultanty (čekateli). Na podzim roku 1907 opět rostl mezi českým soudcovským dorostem pocit křivdy, kdy byli povýšeni němečtí pretendenti na úkor služebně starších českých uchazečů. V březnu 1907 se konalo jednání o soudcovském jmenování. Účastníci jednání diskutovali o nedostatku německých soudců. Podle prezidenta vrchního zemského soudu v Praze Wesselyho měli být do soudní služby přijímáni Češi i Němci v poměru 2:1, což odpovídalo počtu příslušníků obou národností v Čechách. Tento návrh byl výhodnější pro německou stranu. Návrh vytvořil možnost jmenovat do německých okresů jen soudce německé národnosti. Proti návrhu vrchního prezidenta Wesselyho protestovaly české noviny. Samozřejmostí bylo jmenování německých soudců do „uzavřeného území“. Platila zásada „uzavřeného území“, do kterého nebyli jmenováni čeští soudci.⁶⁸

Česko-německý konflikt se přenesl, do zápasu o vedoucí funkce ve správě soudnictví. Sociální problém byl mocenskou otázkou. Přesto se v předvečer světové války objevila otázka soudcovských jmenování znovu v době česko-německých jednání o vzájemném poměru obou národností v Čechách.⁶⁹

⁶⁸ MARTÍNEK, Miloslav: Úředníci z moci národní. Národnostní prvek v sociálních poměrech státních úředníků v Čechách na přelomu 19. a 20. století. In: Studie k moderním dějinám. Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, s. 105-129.

⁶⁹ Tamtéž, s. 110-120.

Mezi maturanty měli převahu absolventi české národnosti. Převahu měli proti Němcům i čeští posluchači vysokých škol. Rozšiřování míst a zvyšování počtu zaměstnanců ve státní správě v Čechách bylo jen výpomocí, která nemohla zajistit umístění pro všechny absolventy českých středních a vysokých škol. Úředníci české národnosti byli umísťováni do vídeňských centrálních úřadů. To bylo součástí politického programu dr. Kaizla při vstupu do Thunovy vlády v roce 1898. V Čechách a na Moravě dr. Kaizl vyhledával vhodné kandidáty, kterými bylo možno obsadit volná místa. Představitelé českého úřednictva kladli velké naděje na zvýšení počtu konceptních úředníků české národnosti, ale k tomu nedošlo. V Čechách byl největší počet státního konceptního úřednictva, avšak nebylo možné sem umístit všechny absolvované právníky, kteří si nemohli zřídit svou vlastní advokátní praxi. Počátkem 20. století se úřednická otázka stala velmi frekventovanou. Politické strany řešily problémy hmotného postavení úřednictva. Pokud se úředníci zabývali politikou, výsadní postavení měli mezi úřednictvem mladočeši. V Národních listech zaujímala úřednická problematika významné místo. Proti postavení mladočechů mezi úřednictvem podnikaly útoky radikální strany a to prostřednictvím tisků, časopisů Samostatnost a České úřednické listy. Problematice sociální postavení úřednictva se věnoval i realistický tisk Čas. Na počátku 20. století základními otázkami pro úřednictvo v Čechách byly problémy zvyšování některých částí mzdy a snahy o zrychlení postupu do vyšších platových tříd. V roce 1914 oba tyto problémy byly vyřešeny služební pragmatikou.⁷⁰

3.1. Druhy úředníků a jejich postavení

Úředníci soudní kanceláře byli dle osobního statusu rozdělení na dvě skupiny:

- úředníci vedoucí,
- ostatní úředníci.⁷¹

Do první skupiny patřili tzv. úředníci vedoucí (asistenti, přednostové, vrchní přednostové a ředitelé kanceláří) a do druhé skupiny patřili všichni ostatní úředníci. Od úředníků první skupiny se vyžaloval průkaz, že absolvovali střední školu, a proto byli tito úředníci při uzákonění služební pragmatiky pro státní úřednictvo ve smyslu § 52 zákona

⁷⁰ MARTÍNEK, Miloslav: K problému struktury státního úřednictva v Čechách na počátku 20. století. Sborník historický 21. Praha: Československá akademie věd, 1974, s. 75-83.

⁷¹ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 4, kart. 327. Personální záležitosti zaměstnanců.

č. 15/1914 ř.z. ze dne 15. ledna zařazení do skupiny C, kdežto všichni ostatní úředníci soudní kanceláře do skupiny E. Tímto zařazením byli úředníci druhé skupiny velice poškozeni a to jak hmotně, tak i morálně, neboť vykonávali tytéž práce jako úředníci skupiny první, a jejich gáže nedosahovala však ani platu kvalifikovaného dělníka. Z morálního stanoviska se pohlíželo na úředníky soudní kanceláře jako na méněcenné a to jen z důvodu toho, že byli zařazení do skupiny E. Velice ponižující byla okolnost, že starší úředník soudní kanceláře (i v IX. hodnostní třídě), který kdysi instruoval aspiranta na vedoucího úředníka, později po jmenování téhož vedoucím úředníkem se stal v mnohých případech jeho podřízeným. Místa tzv. úředníků vedoucích byla systemizována u sborových soudů I. a II. instance a u okresních soudů v sídle soudů sborových I. instance. Práce těchto úředníků se lišila od práce úředníků venkovských okresních soudů snad jen tím, že oni zpravidla ověřovali presidiální rejstříky, knihy peněžní a sestavovali periodické a statistické výkazy, kdežto úředníci venkovských okresních soudů vykonávali nejen tytéž práce, nýbrž i mimo všech ostatních kancelářských úkonů ještě následovaly velmi důležité práce, z nichž mnohé se přidělovaly v sídle sborových soudů I. instance notářům jako soudním komisařům (sepisování žalob a návrhů, provádění exekučních odhadů nemovitostí, sepisování inventáře ve věcech pozůstalostních, provádění dobrovolné dražby nemovitosti, sepisování směnečných protestů, vedení knih pozemkových, železničních a horních a obchodní rejstříky. Úředníci soudní kanceláře byli zajisté velmi důležitým činitelem soudů, neboť oni od vydání novely v úlevách pro soudy (nařízení č. 118/1914 ř.z. ze dne 1. června) byli i zodpovědní za správné a včasné vyhotovení veškerých vyřízení soudních resp. soudcovských. V roce 1919 napsal spolek úředníků soudní kanceláře a listovních v Čechách a na Moravě vládě Československé republiky v Praze: *„dovolují si předložit vládě Československé republiky jeden z hlavních požadavků této skupiny státních úředníků, totiž přeřazení těchto úředníků z kategorie E do kategorie C a ustanovení, že ku přijetí do služby soudní kanceláře vyžaduje se průkaz o absolvování školy střední.“*⁷²

Ustanovení článku VI. odstavec číslo 2 skutečně vstoupilo 1. července 1914 v platnost, (článek VIII. císařského nařízení ze dne 1. června 1914, č. 118, ř. z. novela o úlevách pro soudy), žádají podepsané organizace, aby v čas vyrozumění byli páni exekuční komisaři, výkonní úředníci a orgánové výkonní, že při výkonných jednáních a výsleších v exekučním řízení se naskytujících dle nového znění § a31. c. ř. s. – neintervenuje-li advokát osobně nebo

⁷² SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 4, kart. 327. Personální záležitosti zaměstnanců.

jeho koncipient – advokát může být zastupován některým z oprávněných kancelářských úředníků. Kancelářský úředník byl povinen vykázat se na jeho jméno znějícím ověřovacím listem výboru advokátní komory a aby oprávnění k zastupování vyznačeno bylo v protokole (záznamu rozsudku), poněvadž od toho závisí možnost přisoudit útraty dle advokátního tarifu. (Zemský svaz českých advokátních a notářských úředníků v Království českém, odborová organizace českého advokátního a notářského úřednictva).⁷³

Dle výnosu ministerstva spravedlnosti č. 72/1919 Sb., a dle usnesení ministerské rady ze dne 8. ledna 1919 bylo úředníkům a zřízcům, kteří byli prozatímně přiděleni službou na Slovensko, místo dosavadního 40 % zvýšení základního platu stanoveny následující diety:

- úředníkům VIII. hodnostní třídy a vyšších denně čtyřicet korun,
- úředníkům IX., X. a XI. hodnostní třídy denně třicet korun,
- praktikantům, elévům a aspirantům denně dvacetpět korun,
- podúředníkům, mužstvu finanční stráže, kancelářským oficiantům /oficiantkám/ a kancelářským pomocníkům /pomocnicím/ denně dvacet korun,
- sluhům a dělníkům denně patnáct korun.⁷⁴

3.1.1. Pomocné osoby soudní

Mezi pomocné osoby soudní patřili především všichni zřizenci soudní kanceláře, jimiž byli přednosta soudní kanceláře, řídicí kancelářští úředníci, úředníci a pomocníci soudní kanceláře (sluhové). Dále mezi ně patřili zřizenci úřadu knihovních (ředitel, popřípadě místoředitel a potřebný počet adjunktů), zřizenci úřadů depozitních (ředitel, schovatel, hlavní pokladník, revizor, likvidátor a potřebný počet oficiálů, asistentů, praktikantů a odborníků) a odborů účetních (vrchní účetní rada, účetní radové, revidenti, oficiálové, asistenti a praktikanti). Vyžadovalo se absolvování střední školy a složení praktické zkoušky pro úřad předsedy soudní kanceláře. Předmětem zkoušky byly vědomosti potřebné k výkonu úřadu a znalost práva. Povinnost složit kauci (ve výši jejich jednorocní odměny) měli výkonní úředníci. Úředníci soudní kanceláře museli složit speciální knihovní zkoušku. Místa stálých soudních sluhů byla obsazována především uchazeči z řad osob vojenských. Soudní sluhy

⁷³ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 13, kart. 338, Novela o úlevách pro soudy.

⁷⁴ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 4, kart. 327. Personální záležitosti zaměstnanců.

jmenoval příslušný vrchní zemský soud. Pro získání místa sluhy byla zapotřebí gramotnost, jelikož stálí sluhové byli využíváni i jako písaři. Převážně poddůstojníci po roce 1872 obsazovali místa stálých sluhů. Na základě výnosu ministerstva spravedlnosti č. 8138/1868 z 13. června měli být dva stálí sluhové u každého soudu.⁷⁵

3.1.2. Osoby ve státní službě připravující se na budoucí povolání

Právní praktikanti byli vystudovaní právníci, kteří absolvovali při řádných soudech prvního stupně a obchodních soudech právní praxi. Právní praxe u soudního dvora v civilních a trestních věcech byla povinná. O přijetí rozhodoval prezident místně příslušného vrchního zemského soudu. Uchazeči o místo právního praktikanta podávali své žádosti přímo prezídiu vrchního zemského soudu. Právní praktikant musel vykonat právní praxi u soudu, ke kterému byl přidělen prezidentem vrchního zemského soudu. Uchazeč byl přidělen po dobu jednoho roku k některému ze zemských krajských soudů, pokud měl být připraven na výkon advokacie. Právním praktikantům nemělo být svěřeno samostatné vedení úřadu. Měli vykonávat činnosti, při kterých měli možnost se dále vzdělávat ve všech oblastech práva. Právní praktikanti byli vázáni slibem při výkonu své činnosti. Slib skládali u toho soudu, ke kterému byli přiděleni. Právní praktikant se zavazoval, že bude plnit uložené úkoly pilně, usilovně a nezištně, že bude dodržovat platné právní předpisy, zachovávat úřední tajemství, zdrží se přijímání darů. Právním praktikantům mohla být po jednoroční právní praxi praxe prodloužena. Právní praktikanti podléhali disciplinárnímu dozoru předsedy soudu, u něhož vykonávali praxi. Představený soudu oznámil v úředním sdělení nadřízenému ukončení právní praxe. Ve sdělení oznámkoval praktikanta, shrnul jeho odborné schopnosti. Pokud byl právní praktikant ohodnocen stupněm „méně pilný“, nebyl ke zkoušce připuštěn. U soudu působili nejen právní praktikanti, ale i praktikanti kancelářští. Dle zákona o soudní organizaci z roku 1896⁷⁶ museli tito praktikanti skládat první kancelářskou zkoušku na konci kancelářské praxe. Po složení kancelářské zkoušky mohli získat místo kancelisty nebo oficiála. Ten, kdo složil druhou (obtížnější) kancelářskou zkoušku, mohl získat místo výkonného úředníka nebo kancelářského asistenta. Auskultantům a právním praktikantům mohla být první kancelářská

⁷⁵ SCHELLEOVÁ, I. – SCHELLE, K. a kol. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). Praha: Eurolex Bohemia s. r. o., 2004, s. 136-137. ISBN 80-86432-65-3.

⁷⁶ Zákon č. 192/1896 ř.z., o organizaci soudnictví ze dne 27. listopadu.

zkouška prominuta, kteří složili soudcovskou zkoušku (nemuseli skládat ani druhou kancelářskou zkoušku) nebo vykonali praxi delší než jeden rok, a také certifikátistům.⁷⁷

3.1.3. Odborní přísedící

Odborní přísedící zasedali v senátech sborových soudů 1. instance, kterým byl svěřen výkon kauzálního soudnictví obchodního a horního, popřípadě u samostatných obchodních soudů (v Čechách byl takový samostatný obchodní soud pouze v Praze). Výnosem ministerstva spravedlnosti č. 5522/1865 ze dne 30. června byl stanoven počet odborných přísedících obchodních soudů (senátů): u obchodního soudu v Praze bylo 16 přísedících, v obchodním senátu zemského soudu v Brně 12 přísedících, v obchodních senátech krajského soudu v Litoměřicích, Plzni, Liberci a Olomouci bylo po 6 přísedících a u zemského soudu v Opavě a ostatních krajských soudech bylo po 4 přísedících. Od roku 1897 rozhodoval o počtu odborných přísedících ministr spravedlnosti. Kandidáti na místa odborných přísedících u obchodních soudů (senátů) museli splňovat předpoklady volitelnosti do obchodní a živnostenské komory. Dalšími předpoklady bylo dosažení věku 30 let, rakouské státní občanství a aktivní volební právo do komory nejméně po dobu 3 let. Musel mít bydliště v sídle soudu, u něhož byl odborným přísedícím ustanovován. Odborní přísedící obchodní byli ze tří čtvrtin jmenováni z řad samostatných obchodníků a z jedné čtvrtiny z osob působících v obchodních závodech na řídicích postech (prokuristé, disponenti, ředitelé apod.). Přísedící byli jmenováni ministerstvem spravedlnosti se souhlasem ministerstva obchodu na návrh místně příslušné obchodní a živnostenské komory. Přísedící po jmenování skládali přísahu do rukou prezidenta obchodního soudu, resp. prezidenta zemského krajského soudu. Přísedící přísahali věrnost císaři a habsburskému rodu, plnění povinností, dodržování platných právních předpisů. Funkční období bylo tři roky. Přísedící jmenoval na dobu 3 let ministr spravedlnosti na návrh místně příslušného vrchního zemského soudu. Odborní přísedící u horních senátů nepodléhali disciplinární pravomoci soudních úředníků (dle zákona č. 46/1868 ř.z.). Odborné přísedící mohl ministr spravedlnosti odvolat z jejich funkce.

⁷⁷ SCHELLEOVÁ, I. – SCHELLE, K. a kol. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). Praha: Eurolex Bohemia s. r. o., 2004, s. 137-140. ISBN 80-86432-65-3.

Odborní přísedící vykonávali funkci čestnou a neplacenou. Byli povinni se účastnit všech jednání senátů.⁷⁸

3.1.4. Znalci

Znalci byli buď zaměstnání u soudu jako stálí soudní znalci, anebo jmenování a vzati do přísahy ad hoc. Stálí znalci skládali přísahu po jmenování a to pouze jednou. Každoročně byl seznam znalců aktualizován.⁷⁹

3.1.5. Tlumočníci

Tlumočník byl potřeba k soudnímu jednání, pokud obviněný v trestním řízení, svědek nebo znalec neovládali jednacím řeč soudu. Tlumočník musel složit přísahu. Tlumočník měl podle § 356 trestního řádu z roku 1803 přísahat, že bude otázky kladené soudem a odpovědi tázané osoby překládat beze změn, přesně a věrně, že nebude nic vynechávat ani přidávat, nýbrž sepíše vše tak, jak to zachytil. Stálí tlumočníci byli jmenováni příslušným apelačním soudem. Stálým tlumočníkem byl většinou někdo z advokátů a notářů. Císařský patent z 9. srpna 1854 stanovoval, pokud nebylo třeba jmenovat stálé tlumočnické, jmenoval překladače ad hoc⁸⁰ příslušný zemský krajský soud. Tlumočník opatřil překlad svým podpisem a pečetí. Na tlumočnické pečetě byl povolen pouze nápis informací o skutečnosti, že jde o tlumočnického vzatého soudem pod přísahu a jazyk, do něhož byl oprávněn překládat. Nesměla tam být vyobrazena císařská orlice, ani titul „c.k. soudní tlumočník“. Svoji práci tlumočníci vykonávali za úplat. Tlumočnickovi připadla odměna za každý list 5 krejcarů. Pokud se tlumočník účastnil ústního jednání, obdržel za každou polovinu dne 2 zlaté, pokud sepisoval protokol, obdržel 3 zlaté. Pokud byl tlumočnickem soudní úředník, nedostával žádnou zvláštní odměnu. Tlumočníci mohli být zaměstnáváni i stále u soudu. Pokud byl tlumočník ve stálém zaměstnaneckém poměru se soudem, pobíral paušální plat. Tlumočnickova funkce skončila buď jeho smrtí, nebo pokud odstoupil z funkce nebo na základě rozhodnutí o zbavení funkce.⁸¹

⁷⁸ SCHELLEOVÁ, I. – SCHELLE, K. a kol. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). Praha: Eurolex Bohemia s. r. o., 2004, s. 140-142. ISBN 80-86432-65-3.

⁷⁹ Tamtéž, s. 146-147.

⁸⁰ Ad hoc – k tomuto.

⁸¹ SCHELLEOVÁ, I. – SCHELLE, K. a kol. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). Praha: Eurolex Bohemia s. r. o., 2004, s. 146-147. ISBN 80-86432-65-3.

3.1.6. Diurnisté

Diurnisté obstarávali kancelářské záležitosti u soudu. Byli přijímáni podle potřeby a mohli být propuštěni. Na místa diurnistů byli přijímáni především penzisté. Nejednalo se však o penzisty, kteří byli propuštěni ze státních služeb z důvodu spáchání trestného činu, přečinu nebo z důvodu zanedbání úředních povinností. Diurnisté neměli oprávnění k úřednímu jednání. Pokud museli složit přísahu, text přísahy obsahoval slib vykonávat funkci zapisovatele s pílí, horlivostí a nezištností, vést protokoly přesně a věrně, nesměli přijímat dary. Diurnisté nepobírali stálý měsíční plat, ale denní mzdu.⁸²

3.1.7. Výpomocní sluhové

Výpomocní sluhové byli přijímáni většinou jen dočasně. Pokud v některém soudním obvodu nebylo obsazeno místo stálého sluhy z řad kvalifikovaných uchazečů z řad vojenských osob a bylo-li zapotřebí sluhy, pak byl přijat pouze dočasně pomocný sluha. Pokud chtěli získat stálý služební poměr, museli podat žádost o toto místo úřední cestou (splnit předpoklady pro místo soudního sluhy. Výpomocní sluhové dostávali denní mzdu.⁸³

3.1.8. Státní zastupitelství

Podkapitolu státní zastupitelství jsem do práce zařadila z toho důvodu, že státní zastupitelství sice nebylo přímou součástí soudů, ale k soudnictví náleželo a hrálo také důležitou úlohu u soudu. V AF Krajského soudu Hradec Králové se také nacházejí archiválie, které se týkají státních zástupců.⁸⁴

Státnímu zastupitelství příslušelo stíhat trestné činy z úřední povinnosti, podávat na ně veřejnou trestní žalobu a zastupovat ji před soudem. U nás vzniklo r. 1848. Od r. 1850 byl trestním řádem zrušen inkviziční proces, ale došlo k rozšíření pravomoci státního zastupitelství na veškeré trestní řízení a tato podoba vydržela i v trestním řádu z r. 1853 a 1873. Státní zastupitelství u Okresních soudů vykonával funkci státního zástupce úředník státního zastupitelství, popř. úředník politické správy či policie. Státní zástupci patřili mezi úředníky justiční správy, nikoliv však soudce. V čele organizace státního zastupitelství byl ministr spravedlnosti. Rozsah jejich působnosti byl omezen působností trestního soudu, u kterého státní zástupce působil. Například správní působností byla spoluúčast při

⁸² Tamtéž, s. 147-148.

⁸³ Tamtéž, s. 148.

⁸⁴ MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde, 1997, s. 220-221. ISBN 80-7201-045-X.

disciplinárním řízení proti soudním úředníkům a zřízencům, notářům a advokátům. Hlavním úkolem bylo stíhání trestných činů. Státní zástupci nebyli závislí na soudcích, stáli mimo soudní organizaci a měli povahu procesních stran. Nezasahovali do vyšetřování, to měl na starost vyšetřující soudce. Zastupoval žalobu před soudem. Generální prokurátor měl zvláštní postavení v soustavě státního zastupitelství. Účastnil se i jednání u kasačního soudu, tam ale žalobu nezastupoval, jen dozíral nad zachováním zákona.⁸⁵

Po vzniku Československa bylo státní zastupitelství přizpůsobeno struktuře řádných soudů, jako tomu bylo ve druhé polovině 19. století. Generální prokuratura působila u Nejvyššího soudu, u soudů vrchních a krajských byla zřízena vrchní a krajská zastupitelství. U okresních soudů státní zastupitelství nebyla, obžaloba byla zastoupena funkcionáři státního zastupitelství.⁸⁶

Místo prvního státního zástupce spadalo do VI. hodnostní třídy a místo vedoucího státního zástupce spadalo do VII. hodnostní třídy se služebním přídavkem 600 K ročně. Uchazeči o místo státního zástupce museli podat žádost. K žádosti museli připojit průkaz o vykonaných právnických studiích, museli prokázat zákonnou způsobilost pro službu u státních zastupitelství a znalost obou zemských jazyků.⁸⁷

3.1.9. Advokáti

Advokacie byla součástí soudnictví. V roce 1849 byl vydán advokátní řád č. 364 ř.z. zrušil numerus clausus⁸⁸ při jmenování advokátů, to připadlo ministerstvu spravedlnosti.⁸⁹ Advokátní řád z roku 1849 se jevil jako provizorní. Tento advokátní řád poprvé přinesl v habsburské monarchii právní úpravu advokátské stavovské samosprávy. Provizorní advokátní řád z roku 1849 stanovil v ustanovení § 10 požadavky pro připuštění k advokacii. Těmito požadavky byly: rakouské státní občanství, dosažená fyzická zletilost, zachovalý způsob života a advokátní resp. fiskální zkouška. Podle § 12 mohl být k advokátní zkoušce

⁸⁵ Tamtéž, s. 220-221.

⁸⁶ Tamtéž, s. 331.

⁸⁷ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 4, kart. 328. Personální záležitosti zaměstnanců.

⁸⁸ Numerus clausus - uzavřený, omezený počet.

⁸⁹ MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde, 1997, s. 221-222. ISBN 80-7201-045-X.

připuštěn ten kandidát, který nabyt doktorátu na rakouské universitě a vykonal praxi po dobu tří let po nabytí doktorátu nebo vykonal praxi po dobu pěti let bez ohledu na doktorát.⁹⁰

Advokátní řád vydaný r. 1868 č. 96 ř.z. zaručil volný přístup k výkonu advokacie. Zákonem byly předepsány podmínky a to: domovské právo (státní příslušnost), svéprávnost, doktorát práv, právní praxe v délce nejméně 7 let, advokátská zkouška). Byla vyžadována praxe působení u soudu 1 rok a u advokáta 3 roky. Zbytek praxe mohla být vykonána u soudu či advokáta. Zkouška se skládala u vrchního zemského soudu v Praze před čtyřčlennou komisí, která byla jmenována předsedou soudu. Komise se skládala z předsedy, dvou radů soudu a jednoho advokáta, který byl volen advokátní komorou. Po složení zkoušky a přísahy u krajského soudu se pak mohl zapsat do listiny advokátů vedené u příslušné advokátní komory, na základě toho měl právo vykonávat advokátní činnost. Advokát mohl zastupovat záležitosti soudní i mimosoudní, veřejné i soukromé před všemi soudy a úřady v Předlitavsku. Advokáti nesměli zastupovat před soudy živnostenskými a rozhodčími bursovními. Advokáti nemohli vykonávat státní úřad. Mohli však vykonávat učitelskou činnost. Dohled nad advokací neměly už státní orgány, jako tomu bylo za absolutismu, ale dohled měl výbor advokátní komory. Disciplinární pravomoc měla disciplinární rada advokátní komory a to dle zákona č. 40/1872 ř.z. Příklady disciplinárních trestů: písemná důtka, peněžitá pokuta, zastavení výkonu advokátní praxe na určitou dobu nebo vůbec odejmutí práva k výkonu advokátní praxe vyškrtnutím advokáta za seznamu advokátů. Dohled nad výkonem advokacie mělo ministerstvo spravedlnosti, nemohlo však ukládat tresty disciplinární. Advokacie se stala vedle nezávislé justice další důležitou zárukou právního státu a ochranou práv občana i výkonu jeho ústavou zaručených práv.⁹¹

Rakousko-uherské vyrovnání se stalo významným mezníkem, který ovlivnil další vývoj a svým způsobem i rozpad habsburské monarchie. Rok 1867 byl pro advokacii v habsburském mocnářství rokem provizoria a napětí vyvolané existencí principu numerus clausus na jedné straně a nadějemi, které byly vkládané do liberární právní advokacie na druhé straně. V Předlitavsku nadále platil tzv. provizorní advokátní řád č. 364/1849 ř.z., který byl kritizován mladší právnickou generací. Advokacie v Předlitavsku nebyla v r. 1867 příliš početná, díky principu numerus clausus. Koncem r. 1868 bylo v Rakousku

⁹⁰ BALÍK, Stanislav. Advokacie v Čechách v letech 1849-1868. In: Stát a právo v letech 1848-1968 v středoevropském kontextu. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v Bratislavě 1.-2. června 2006. Bratislava, 2007, str. 38-40.

⁹¹ MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde, 1997, s. 221-222. ISBN 80-7201-045-X.

550 advokátů, v Čechách 216 advokátů, z toho 66 v Praze, na Moravě 92, z toho v Brně 25. Kvůli nedostatku advokátů docházelo k rozšíření pokoutnictví. V roce 1867 vydal ministr rytíř Hye pravidla pro obsazování míst advokátských a notářských. Podle pravidel pro obsazování míst advokátských a notářských měly být pečlivě zkoumány podklady připojené, k žádosti „počestnost a chování“ žadatelů, „vedle vyšetření od komor a úřadů učiněného“ a pak „aby za rozhodující moment platilo především relativně delší trvání advokátní a notářské praxe, kteří za město žádají.“ Pravidla stanovila zásadu, že „mezi způsobilými má zejména při advokacích přednost nejvýtečnější.“⁹² Samosprávu advokacie, v omezené míře vykonávaly advokátní komory. V čele advokátních komor stáli v r. 1867 často významné osobnosti, které se kromě advokacie věnovaly i politice. I přes princip numerus clausus pronikly mezi advokáty v letech 1849-1867 další osoby s revolucionářskou minulostí z r. 1848. Do politického dění se v r. 1848 zapojili i noví příslušníci stavu, kteří vytvořili základy stavovské samosprávy.⁹³

Po roce 1918 a vzniku Československa platily předpisy z monarchie. Advokátní řád platil v českých zemích z r. 1868.⁹⁴ Advokacie v období první republiky byla organizačně velmi podobná advokacii z období rakouské monarchie. Advokátní řád z roku 1868 byl postupně novelizován jen dílčím způsobem. Od roku 1922 advokacii mohly vykonávat i ženy. Musely mít právnické vzdělání a doktorát na československé univerzitě. Sedmiletá praxe byla snížena na šest let praxe.⁹⁵

Advokáti patří k profesionálním elitám moderní doby. Advokacie byla říšská nikoliv zemská záležitost. V r. 1861 akademicky vzdělaní juristé – kníže Rudolf Thurn-Taxis, Jan Jeřábek a Karel Jaromír Erben založili v Praze odborný časopis Právník. R. 1882 byla rozdělena pražská Karlo-Ferdinandova univerzita na českou a německou. Na českou právnickou fakultu se dostali advokáti vědecky, pedagogicky a organizačně zdatní. Zkušenosti získali na půdě Jednoty právnické, založené r. 1864, a v redakci Právníka. V r. 1897 byl založen Spolek českých advokátů v Praze, který od roku 1898 začal vydávat Časopis českých advokátů, jenž byl přejmenován na Právnické rozhledy. R. 1905 započala svou činnost Advokátní komora v Království českém a vydávala Věstník advokátní komory

⁹² BALÍK, Stanislav. Poznámka o advokacii v habsburské monarchii v roce 1867. In: Rakousko-Uherské vyrovnání 1867 a jeho státoprávní důsledky v českých zemích a na Slovensku. Sborník příspěvků ke 140. výročí rakousko-uherského vyrovnání. Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 70. ISBN 978-80-87071-48-9.

⁹³ Tamtéž, s. 69-72.

⁹⁴ MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde, 1997, s. 331. ISBN 80-7201-045-X.

⁹⁵ ADAMOVIČ, Karolína a kol. Dějiny českého soudnictví do roku 1938. Praha: Lexik Nexis, 2005, s. 126. ISBN 80-86920-07-0.

v Království českém. Advokacie byla na pomezí komerční profese a státním úřadem úzce vázaným na soudy (řízeným ale samosprávou advokátní komory). Advokáti dle §6 a 38 advokátního řádu mohli otevřít v 60.-70. letech advokátní kanceláře a změnit obor. Doktoři práv předlitavských univerzit museli ještě před advokátskou zkouškou absolvovat sedmiletou juristickou praxi. Advokátní komora v Království českém měla sídlo v Praze. Docházelo i k rychlému nárůstu počtu advokátních kanceláří. Ve venkovských okresech rostl počet advokátních komor pomaleji.⁹⁶

Advokáti byli profesní skupinou, která nebyla příliš početná a patřila většinou k horním středním vrstvám měšťanské společnosti. Jejich funkce je vydělovala ze skupiny právníků, kteří byli většinou úředníky, funkce jim také zajišťovala vysoké příjmy. Advokáti i právníci se často stávali volenými zástupci – poslanci. Advokáti bydleli většinou ve velkých městech, aby měli přístup k bohatým a zajistili si tak zámožnou klientelu. Advokáti museli mít do začátku hmotné prostředky pro svou samostatnou činnost, museli mít také kontakty s vyššími kruhy společnosti. Advokáti většinou vlastnili statek nebo salón. Pořádali domácí plesy, dýchánky a čaje. Zpočátku žena advokáta se starala o domácnost, měla po ruce kuchařku a služebnou, byla i vzdělaná. Ve druhé polovině 19. století již nebyla starost o domácnost pravidlem, ale důležitější bylo, aby měla rozhled a znala jazyky, aby mohla svého muže ve společnosti reprezentovat. Životní styl advokátské rodiny byl vzorem pro sociálně nižší skupiny středních vrstev.⁹⁷

Na pražské české univerzitě studovali prakticky jen česky hovořící studenti z Čech a Moravy. Na pražské německé univerzitě studovali výlučně čeští Němci (a německy hovořící židi), ve Vídni studovali moravští a slezští Němci a židé a moravští Češi. R. 1884 byla mezi studenty z českých zemí doložena profesní sebereprodukce juristů (advokáti, notáři, soudci, část úřednictva) pouze na německé právnické fakultě v Praze. Jednalo se o studenty především z dělnických, řemeslnických, hospodských a rolnických rodin.⁹⁸

⁹⁶ BALÍK, Stanislav-PEŠEK, Jiří. Čeští advokáti 1860-1914. In: Profesionalizace akademických povolání v českých zemích v 19. a 1. pol. 20. století. Praha: Akademie věd ČR, 1996, s. 61-81.

⁹⁷ MACHAČOVÁ, J. – MATĚJČEK, J. Nástin sociálního vývoje v českých zemích 1781-1914. Opava: Slezské zemské muzeum, 2002, s. 241-243. ISBN 80-86224-23-6.

⁹⁸ BALÍK, Stanislav-PEŠEK, Jiří. Čeští advokáti 1860-1914. In: Profesionalizace akademických povolání v českých zemích v 19. a 1. pol. 20. století. Praha: Akademie věd ČR, 1996, s. 61-81.

3.1.10. Notářství

Notářství bylo upraveno císařským patent č. 366/1850. Tento notářský řád nebyl nejšťastněji sestaven. Obsahoval různé nedostatky a rozpory. Dne 21. května 1855 byl po delším jednání vydán nový notářský řád č. 94 ř. z. Nový notářský řád vycházel z notářského řádu z roku 1850 a obsahoval některé změny. Odstranil závaznost notářských listin pro právní jednání. Znovu se ukázalo, že stávající notářský řád není dokonalý a byl vydán opět nový notářský řád ze dne 25. července 1871.⁹⁹ Notářským řádem z r. 1871, který ponechal v platnost hlavu XIII notářského řádu z r. 1855, byly vytvořeny základní právní podmínky pro činnost notářů. Notář byl státním orgánem, který sepisoval veřejné listiny a osvědčení, přijímal do úschovy cenné hodnoty a vykonával úkoly uložené soudem. Činnost notářů byla výhradní, tj. spočívající v sepisování veřejných listin, které musely mít formu notářského zápisu (např. zastupování u soudů okresních ve věcech trestních a rozvodových). Notáře jmenoval ministr spravedlnosti, když se místo notáře uvolnilo, notářská komora vypsal veřejnou soutěž. Podmínkou pro jmenování byla domovská příslušnost, bezúhonnost, svéprávnost, složení tří státních zkoušek, čtyřletá praxe (dva roky u notáře), složení peněžité kauce. Nastoupit do úřadu mohl notář až po složení přísahy. Notáře nešlo sesadit, odvolat, ani přeložit. Pokud by se nějak těžce provinil, mohl být souzen kárným soudem vrchního zemského soudu.¹⁰⁰ Notářskou zkouškou se rozumí notářská zkouška podle platného notářského řádu. Podle notářského řádu je za notáře považována fyzická osoba, splňující zákonem stanovené předpoklady.¹⁰¹

Notáři, působící jako soudní komisaři, byli povolávání příslušným soudem vždy ad hoc¹⁰² k výkonu zákonem stanovených činností. Notáři prováděli soudní odhady ve sporném i nesporném řízení a organizovali soudní dražby věcí movitých i nemovitých. Notáři dostávali za svou činnost odměnu, která byla stanovena v notářském řádu.¹⁰³ Notářství bylo ve své podstatě svobodné povolání s funkcí pomocného státního orgánu (soudní komise). Pro notáře platil „*numerus clausus*“¹⁰⁴ a počet a sídla notářů byla pevně stanovena

⁹⁹ BRÁZDA, Jiří – BÉBR, Richard – ŠIMEK, Pavel. Notářství – jeho vývoj, organizace a pravomoc. Praha: Academia, 1976, s. 42-43. Bez ISBN.

¹⁰⁰ MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde, 1997, s. 223. ISBN 80-7201-045-X.

¹⁰¹ SCHELLEOVÁ, Ilona. Organizace notářství, soudnictví a advokacie. Praha: Linde, 1997, s. 266, 269. ISBN 80-7201-051-4.

¹⁰² Ad hoc – k tomuto.

¹⁰³ SCHELLEOVÁ, I. – SCHELLE, K. a kol. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). Praha: Eurolex Bohemia s. r. o., 2004, s. 146-146. ISBN 80-86432-65-3.

¹⁰⁴ Numerus clausus - uzavřený, omezený počet.

ministerstvem spravedlnosti. Nejvyšší dozor na výkon notářství měl ministr spravedlnosti. Jednalo-li se o agendu soudně komisařskou, náležel dozor na nižší úrovni krajským nebo vrchním soudům, na jiných úsecích pak notářským orgánům a notářským komorám.¹⁰⁵ Notář měl povinnost vést protokol tzv. registrum, z tohoto protokolu poté musel vyhotovit notářskou listinu. Notářské spisy byly přesně datovány (datum, čas, rok panování papeže někdy i císaře). V notářském spisu bylo uvedeno i místo, kde k sepsání listiny došlo. Notář listiny podepisoval, ke svému podpisu přidal své rodiště a jméno svého otce.¹⁰⁶

Po roce 1918 platil notářský řád z r. 1871 z dob monarchie. V českých zemích upravoval veřejnou i soukromou činnost notářů. Veřejná činnost notářů (sepisování a vydávání veřejných listin), soukromá činnost notářů (vyhotovování podání na žádost účastníků ve věcech nesporných apod.).¹⁰⁷

Definice pojmu notář není jednoznačná. Pojem notář můžeme vysvětlit třemi způsoby buď:

- jako orgán osvědčovací při sepisování listin,
- jako neplacený výpomocný úřad soudcovský ve věcech nesporného řízení,
- jako soukromý zástupce a obhájce stran ve věcech nesporných, sporných a trestních.¹⁰⁸

Notáři neměli stálý plat, který byl ustanoven státem, aby osvědčoval právní jednání a vykonával různé funkce nesporného řízení. Notářství byla důležitá státní instituce, která byla určena k tomu, aby strany při uzavírání právních jednání ve svých soukromých právech byly chráněny. Notář nezastupoval žádné ze stran a nesměl hájit zájmy pouze jedné strany.¹⁰⁹

¹⁰⁵ BRÁZDA, Jiří – BÉBR, Richard – ŠIMEK, Pavel. Notářství – jeho vývoj, organizace a pravomoc. Praha: Academia, 1976, s. 47. Bez ISBN.

¹⁰⁶ ŠEDIVA, Václav. Notářství dle práva rakouského se stručnými dějinami notářství vůbec. Turnov, 1895, s. 41-46.

¹⁰⁷ MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde, 1997, s. 331. ISBN 80-7201-045-X.

¹⁰⁸ ČULÍK, Jan. O notářství. In: Naše právo a stát. Sborník k šedesátému výročí založení spolku Československých právníků. Praha: Všeherd, 1928, s. 121.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 122, 124.

3.2. Rozdělení soudní agendy

3.2.1. Porotní soudy, porotci

Ze zkušeností 70. a 80. let 19. století plyne názor na třídní justici, kdy stále více přibývalo procesů realizovaných s politickým zadáním. Porotní soudy nechtěly vznášet verdikty o vině nad lidmi, kteří se prohřešili jen banálními, politicky motivovanými přestupky proti platným zákonům, za což obviněným náležely přísné tresty vězení. Moravský socialista Josef Hybeš uváděl příklad vídeňského socialisty souzeného za šíření revolučních letáků: *„Při hlasování porotců hlasovalo jich osm pro vinu. Byl tedy již odsouzen. Jeden z porotců, známý vídeňský cukrář a svobodomyšlný občan, nechtěl se však s porotci do soudní síně vrátiti. Prohlásil jim, že mohou činiti, co chtějí, on že s nimi nepůjde. ‚Pro kus potíštěného papíru, ‚horlil na porotce, jež k tomu ještě ani nikdo nečetl, uvrhnout člověka na deset nebo dvanáct let do žaláře, to já nesnesu. S takovým výrokem s vámi, pánové, do soudní síně nepůjdu. Tomu se přiči moje svědomí. Dělejte si, co chcete, já s vámi ven nejdu. ‚Po delším takovém boji, když se nechtěl porotcům z místa hnouti, vzal konečně jeden z těch, již hlasovali ‚ano‘, svůj hlas zpět a hlasoval ‚ne‘. Touto kromobyčejnou náhodou byl soudruh Christoph uchráněn dlouholetého krutého žaláře“.* Mnohým dělníkům se činnost soudů zdála třídne motivovanou a nedůvěryhodnou.¹¹⁰

Požadavek zavedení porotních soudů se stal jedním z bodů politických programů protifeudální revoluce a nastolení občanské společnosti.¹¹¹

Základním požadavkem měšťanstva v r. 1848 byla nová úprava trestního procesu. Procesní právo, které bylo založeno na inkvizičním procesu. Procesní právo bylo stanoveno Hrdelním řádem josefínským z r. 1788 a Zákoníkem o zločinech a těžkých policejních přestupcích v r. 1803. Došlo k vydání nového procesního řádu 17. 1. 1850. Nebyl platný v Dalmácii, Haliči, Bukovině a v království Lombardsko-Benátském. Stanovil zásady: volné hodnocení důkazů, ústnost, veřejnost, zásada obžalovací (zřízení institutu státního zástupce) a porotní soudy. V důsledku porážky revolučního hnutí byly kabinetním listem z 31. 12. 1851 odstraněny některé zásady nového procesního řízení (omezena zásada ústavnosti a obžalovací, zrušení porotních soudů). V r. 1853 byl vydán nový procesní řád, který obnovil zásady

¹¹⁰ FASORA, Lukáš. Sociální demokraté a měšťanská justice. K vnímání spravedlivého soudního procesu v dělnickém prostředí. In: Zločin a trest v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 30. ročníku symposia k problematice 19. století. Praha: Academia, 2011, s. 72-74. ISBN 978-80-200-1900-4.

¹¹¹ ADAMOVIČ, Karolína a kol. Dějiny českého soudnictví do roku 1938. Praha: Lexik Nexis, 2005, s. 102. ISBN 80-86920-07-0.

inkvizičního procesu z doby před revolucí. Zůstala pouze instituce státního zastupitelství a ústní řízení při závěrečném přelíčení. Přelom přinesla ústava prosincová z r. 1867, která zakotvila ústnost a veřejnost soudního řízení, obžalovací proces a instituci porotních soudů pro zločiny a politické přečiny. Díky liberálních snahám byl vydán nový trestní řád č. 119/1873 ř.z. (autorem byl Dr. Jul. Glaser), byly obnoveny zásady procesního řádu z r. 1850 a to zásada obžalovací, ústnosti a veřejnosti a obnova porotních soudů. Trestní řízení vycházelo z principu trojinstančnosti. Odsouzený se mohl odvolat k soudu druhé instanci.¹¹²

Soudy porotní nejdříve vznikly jako poroty tiskové (patent č. 1151/1848 ř.z.), rozhodovaly o vině v trestním řízení o zločinech na úrovni sborových soudů první instance. Na základě zákona č. 120/1873 ř. z. mohla být činnost porot zastavována. Příslušníky porotních soudů byl někdo z majetných vrstev společnosti. Zasedat mohli jen muži, kteří byli zapsáni do voličských seznamů pro volby do obcí na základě majetkového cenzu. Tento majetkový cenzus byl důležitý. Ten, kdo měl právo volit, byl považován za jakousi honoraci.¹¹³

Rakouský procesní řád měl nejen klady ale i nedostatky. Bylo možno omezovat porotní soudnictví vyhlášením výjimečného stavu (zák. č. 66/1869 ř.z.), z jeho výkonu byli vyloučeni dělníci a ženy. Seznam porotců byl sestavován na základě seznamu voličů do obcí, bylo tedy záležitostí majetných tříd, které byly považovány za nezávislé, ostatní tím byli omezováni.¹¹⁴

Zákon č. 98/1886 ř.z., chtěl vyloučit porotní soudy z rozhodování o politických deliktech. Platnost zákona byla tři roky a obnovena nebyla.¹¹⁵ Podle zákona z r. 1886 nebyly příslušné porotní soudy pro trestné činy založené „na snahách anarchistických, k násilnému převratu dosavadního státního nebo společenského řádu směřujících“. Pokud však v průběhu přelíčení nebyly prokázány předpoklady pro vyloučení příslušného porotního soudu, muselo se konat nové přelíčení před porotou.¹¹⁶

V Československu pracovaly porotní soudy zpravidla v sídle krajských soudů jednou za tři měsíce. Mohly zasedat i častěji. Porotní soud se skládal ze soudního dvora a z hlavice porotců. Soudní dvůr tvořili tři soudci z povolání, z nichž jeden předsedal, a zapisovatel.

¹¹² MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde, 1997, s. 234-236. ISBN 80-7201-045-X.

¹¹³ Tamtéž, s. 219-220.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 235.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 239.

¹¹⁶ ADAMOVIČ, Karolína a kol. Dějiny českého soudnictví do roku 1938. Praha: Lexik Nexis, 2005, s. 102-104. ISBN 80-86920-07-0.

Předsedu a náměstka porotního soudu jmenoval prezident vrchního soudu, v jehož obvodu se mělo konat řízení. Jako předsedu porotního soudu mohl povolát některého soudce krajského soudu nebo vrchního soudu. Jmenování se konalo šest týdnů před zahájením hlavního líčení. V řízení mimořádném byl předseda a náměstek porotního soudu jmenován čtrnáct dnů před zahájením hlavního líčení. Ostatní členy porotního soudu jmenoval prezident krajského soudu, dva náhradní soudce z členů krajského soudu nebo z okresního soudu. V porotě zasedalo dvanáct porotců vybraných ze seznamů porotců. Předpokladem k výkonu funkce porotce bylo dosažení věku 35 let, znalost čtení a psaní, domovské právo v některé domácí obci a bydliště v obci pohybu po dobu alespoň jednoho roku. Osoby, které byly tělesně nebo duševně postiženy, pro omezení jejich občanských práv, zejména při zbavení svéprávnosti pro marnotratnictví, pro alkoholismus, pro konkurs, byly nezpůsobilé k funkci porotce. Dále to byly osoby, které trvale pobíraly chudinské podpory nebo byly zbaveny způsobilosti porotcovské. Do seznamu porotců nesměli být zapsáni úředníci, zřizenci a dělníci veřejných úřadů a podniků, duchovní a osoby, které podléhaly vojenskému soudnictví, zaměstnanci soukromých podniků např. soukromé dráhy, podniky námořní, říční a letecké dopravy, zaměstnanci elektráren, plynáren a vodovodů. Dále způsobilé nebyly osoby, které využily práva odmítnout úřad porotce, jelikož dovršily věk 60. let. Dále členové zákonodárského sboru po dobu jeho zasedání, starostové obcí a vyšších svazů místní samosprávy, veřejní profesori a učitelé, obhájci ve věcech trestních, lékaři a lékárníci.¹¹⁷

Dle zákona z r. 1919 sestavovala zvláštní komise (starosta a čtyři osoby způsobilé k funkci porotce) v každé obci tzv. prvotní seznamy občanů, splňující stanovené podmínky pro členství v porotách. Prvotní seznamy byly v obci veřejně vyvěšeny po dobu osmi dnů. Občan mohl funkci porotce odmítnout a všichni občané mohli podat námitky. Komise rozhodovala o těchto námitkách, označila osoby, které pokládala za způsobilé, a předložila seznamy příslušnému Okresnímu úřadu. Ten to postoupil prezidentovi Krajského soudu. Komise složená ze tří soudců a pěti důvěrníků, za předsednictví prezidenta Krajského soudu, sestavila podle prvotních seznamů seznamy roční, do kterých zařadila ty nejzpůsobilejší osoby. Roční seznam se dělil na seznam hlavní a doplňovací. V obou seznamech měla být jedna třetina žen. Roční seznamy byly podkladem pro vytvoření seznamu služebního užšího.¹¹⁸

¹¹⁷ Tamtéž, s. 102.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 119-123.

V seznamu služebním bylo zapsáno třicet šest porotců hlavních, vylosovaných ze seznamu hlavního a devět porotců náhradních ze seznamu náhradního. Před hlavním líčením probíhalo sestavování lavice porotců. Zapisovatel poté vyvolal všech třicet šest pozvaných porotců. Jednotliví porotci mohli být vyloučení z rozhodování, pokud mezi porotcem a stranami byl vztah manželský, příbuzenský. Jména porotců byla vkládána do tzv. osudí. Předseda porotního soudu oznámil každému účastníkovi, kolik porotců má právo zamítnout. Po vyjmutí jména porotce z osudí se nejdříve vyjádřil žalobce, poté obžalovaný, zda-li porotce přijímá nebo zamítá. Po vylosování dvanáctého porotce byla lavice porotců sestavena.¹¹⁹

Pokud mělo hlavní líčení trvat déle, byl vylosován jeden nebo dva porotci náhradní. Po zahájení platila stejná pravidla jako u hlavního líčení u krajského soudu. Následovala přísaha porotců. Porotci povstali a předseda porotního soudu je vyzval k přísaze předepsanými slovy: *„Budete přísahati a slíbíte před Bohem, že chcete důkazy, kteréž uvedeny budou proti obžalovanému i v jeho prospěch, se vši svědomitou pozorností zkoušeti, že nechcete ničeho, co obžalovanému může býti ku prospěchu nebo na škodu, bez uvážení nechávati, že chcete zákon, jemuž máte platnost zjednati, věrně zachovat, že nechcete o věci, k niž přelíčení se vztahuje, prvé než učiníte výrok, s nikým, leč se svými spoluprotci mluviti, hlasu přízně neb nepříně, bázně neb radosti z cizí škody žádného sluchu nedávati, nýbrž že nestranně a setrvalě, jak se na poctivého a svobodného muže sluší, jedině dle důkazů, obžalovanému ku prospěchu i proti němu uvedených a dle svého na nich se zakládajícího přesvědčení tak rozhodnouti, jak se z toho před Bohem a svým svědomím můžete odpovídati.“*¹²⁰ Potom předseda oslovil každého porotce zvlášť a ten odpověděl: *„Přísahám, tak mě pomáhej Bůh!“*¹²¹

Hlavní líčení řídil předseda. Vyslychal obžalovaného a ostatní účastníky. Porotci měli právo klást obžalovanému otázky a navrhopvat provedení důkazů. Poté předseda soudu po poradě s ostatními soudci kladl otázky, které byly položeny porotě. Hlavní otázka byla zda je obžalovaný vinen tím, že spáchal čin, ze kterého je obžalován. Otázky byly formulovány tak, aby na ně porotci mohli odpovědět slovem: *„ANO – NE!“*¹²² Předseda poté prohlásil hlavní přelíčení za skončené a odevzdal porotcům napsané otázky. Porotci odešli do poradní místnosti, kde měli připravený obžalovací spis a spisový materiál, který zachycoval průběh

¹¹⁹ Tamtéž, s. 119-123.

¹²⁰ Tamtéž, s. 121-122.

¹²¹ Tamtéž, s. 119-122.

¹²² Tamtéž, s. 122.

líčení. Porotci si mezi sebou zvolili vrchního porotce, který před začátkem porady přečetl poučení týkající se výroku porotců o vině nebo nevině obžalovaného.¹²³

Poučení znělo: „Zákon nežádá na porotcích, aby vydávali počet z příčin svého přesvědčení. Neustanovuje jim žádných určitých pravidel, dle kterých by se mělo rozhodovat, jestli je některý důkaz, úplný a dostatečný. Zákon vybízí je toliko, aby bedlivě a svědomitě zkoušeli všechny průvody ku prospěchu obžalovaného i proti němu uvedené a potom se tázali sami sebe, jaký účinek na ně měly důkazy v hlavním přelíčení proti obžalovanému přivedené, též důvody, jimiž se hájil. Jediné dle přesvědčení, jehož nabyli, uváživše průvody, mají učiniti svůj výrok o vině neb nevině obžalovaného. Přitom mají mít neustále na zřeteli, že ve své poradě přestati mají na otázkách, které se jim daly o skutcích, na nichž se obžaloba zakládá, anebo které jsou s ní spojeny. Ne porotcové, nýbrž soudcové jsou k tomu ustanoveni, by vyřkli, který trest dle zákona stihne obžalovaného, bude-li nalezeno, že je vinen. Porotcové mají tedy výrok svůj učiniti, nehledíce k tomu, jaké následky dle zákona bude míti.“¹²⁴ Poučení mělo být vyvěšeno v porotní místnosti. Po skončení porady se hlasovalo o položených otázkách. O každé otázce se hlasovalo zvlášť. Vrchní porotce se tázal každého porotce zvlášť, sám hlasoval poslední.¹²⁵

Porotci odpovídali buď „ANO“ nebo „NE“. Aby byl obžalovaný vinen, bylo potřeba nejméně dvou třetin hlasů, při hlasování o dalších otázkách stačila prostá většina hlasů. Při rovnosti hlasů rozhodovalo mínění pro obžalovaného příznivější. Hlasy se sečetly a vrchní porotce sepsal a podepsal porotní výrok. Poté se porotci vrátili do soudní síně a vrchní porotce oznámil výsledek. Pokud soud výrok poroty přijal, předseda předvolal obžalovaného do jednací síně, aby mu zapisovatel výrok přečetl. Pokud výrok zněl „nevinen“, soud obžalovaného zprostil rozsudkem viny. Pokud zněl „vinen“, žalobce navrhl trest a ostatní účastníci řízení se k tomu vyjádřili. Pak následovala porada soudu a rozhodla o výši trestu. Přípustné byly dva opravné prostředky: stížnost zmateční a odvolání proti rozsudku porotních soudů.¹²⁶

Pro obvod Krajského soudu v Hradci Králové byl zřizován spolek porotců. Členem tohoto spolku se mohl stát každý, kdo byl zapsán v porotním seznamu. Účelem tohoto spolku bylo soustředit co nejvíce členů a na základě vybraných příspěvků od členů umožnit

¹²³ Tamtéž, s. 122.

¹²⁴ Tamtéž, s. 122.

¹²⁵ Tamtéž, s. 122.

¹²⁶ Tamtéž, s. 122-123.

vylosování členů, kteří by se účastnili porotního zasedání. Zápisné se platilo 2 K. Roční příspěvek byl rovněž 2 K. Porotci, kteří dobře vykonávali svou práci a plnili své povinnosti, byli osvobozeni na rok, že se nemusí účastnit zasedání přísežných soudů. Tohoto osvobození se porotci mohli i vzdát. Ti, kteří byli osvobozeni, museli být v ročním seznamu porotců vymazáni. Pokud porotce neplnil řádně své povinnosti, například nedostavil se k soudu nebo odešel od soudu, mohl dostat pokutu od 5 do 25 zl., pokud tak učinil po druhé od 50 do 100 zl., po třetí od 100 do 200 zl. V tom posledním případě měl být porotce zbaven čestného porotčího úřadu. Muselo to být veřejně vyhlášeno. Odsouzený se proti takovému trestnímu nálezu mohl odvolat do 8 dnů u soudu porotního. Proti rozhodnutí porotního nebo krajského soudu nebyla možnost dalšího opravného prostředku. Každý porotce, který své povinnosti plnil, měl možnost, pokud jeho bydliště bylo vzdáleno od místa soudu do dvou hodin, obdržet cestovní náhrady. Předseda porotního soudu měl porotcům dávat potřebné rady týkající se jejich úřadu a měl jim také připomínat jejich povinnosti.¹²⁷

Porotci působící u Krajského soudu v Hradci Králové. Hlavní poradci byli rolníci, statkáři, hostinský, obchodník, soukromník, mlynář, ředitel továrny, lesmistr, měšťan, hrabě, držitel statku, inženýr. Náhradními porotci mohli být továrníci, zahradníci, sklenáři, kloboučníci, čalouníci, krejčí, chalupníci.¹²⁸

Porotci, pokud se nemohli dostavit k soudu tak se museli omluvit u předsedícího soudu, pokud by se nedostavil bez omluvy, tak by dostal pokutu až do 100 K a pokud by se to opakovalo, tak by dostal pokutu až do 200 K.¹²⁹

Porotci za monarchie byli vylosováni na základě lístků se jmény porotců. Byli losováni hlavní a náhradní porotci a poté byl sestaven roční seznam porotců.¹³⁰

¹²⁷ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 18, kart. 347. Ustanovení prozatímního trestního řádu ze 17. ledna 1850.

¹²⁸ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 7, kart. 334. Kniha rozvrhu prací.

¹²⁹ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 7, kart. 334. Kniha rozvrhu prací.

¹³⁰ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 7, kart. 334. Kniha rozvrhu prací.

Složení senátu Krajského soudu v Hradci Králové

V čele senátu stál předseda, byl jím dvorní rada, dále zde působil náhradník předsedy, jím byl viceprezident, pak členové senátu, jimi byli viceprezident, dva vrchní radové, a působili zde i náhradní členové, jimi byli vrchní radové. Senáty zasedaly v jednacích síních každý den včetně soboty, kromě neděle.¹³¹

Složení radní komory Krajského soudu v Hradci Králové

V čele radní komory byl předseda, předsedou radní komory se mohl stát dvorní rada. Místo předsedy byli stanoveni dva náhradníci předsedy, jimi se mohli stát vrchní radové. U radní komory byli další členové, těmi byli radové a působili zde i náhradníci členů.¹³²

Soudní oddělení Krajského soudu v Hradci Králové

Předseda soudu vyhlašoval přidělování zvláštních důležitých vyšetřování. Vrchní rada vyřizoval polovinu věcí odvolacích a druhou polovinu agendy nesporné. Návrhy na zahájení konkurzního řízení byly přiděleny radovi. Stížnosti byly předneseny vrchnímu radovi zemského soudu. Dozor nad soudní knihovnou byl svěřen vrchnímu radovi zemského soudu.¹³³

Soudní oddělení se většinou skládalo z předsedy, jímž byl dvorní rada, z náměstka (náhradník předsedy) jimi byli opět dvorní radové a dalších členů. To se týkalo soudních oddělení 1-5. V čele soudního oddělení 7 byl vyšetřující soudce a pak náhradní soudce, v čele 8. oddělení byl vyšetřující soudce a místo něho náhradní soudce, v čele 9. oddělení byl vrchní rada a místo něho náhradní vrchní rada. Soudní oddělení byla rozdělena na devět oddělení.¹³⁴

První soudní oddělení byl civilní senát. První soudní oddělení (civilní senát) řešil veškeré odvolání od c. k. okresních soudů ve věcech obchodních. Veškeré záležitosti nesporné, konkursy, návrhy. V čele prvního soudního oddělení byl předseda (c. k. dvorní rada), další členové (c. k. radové zemského soudu) a náhradníci členů (c. k. radové zemského soudu).¹³⁵

¹³¹ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 13, kart. 338. Rozvrhy prací r. 1911.

¹³² SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 13, kart. 338. Rozvrhy prací r. 1911.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ Tamtéž.

Druhé soudní oddělení tvořil opět civilní senát. Druhé soudní oddělení řešilo záležitosti osobní a notářské. Druhé soudní oddělení řešilo sporné záležitosti občanské první stolice. V čele byl předseda (c. k. rada zemského soudu), další členové (c. k. radové zemského soudu) a náhradníci členů (c. k. radové zemského soudu).¹³⁶

Třetím soudním oddělením byl obchodní senát. Třetí soudní oddělení řešilo odvolání a stížnosti od okresních soudů ve všech obchodních záležitostech. V čele obchodního senátu byl předseda (c. k. rada zemského soudu), další členové (c. k. rada zemského soudu) a náhradníci členů.¹³⁷

Čtvrté soudní oddělení, první trestní senát, byl pro záležitosti soudu rozhodovacího první stolice, jakož i pro odvolání a stížnosti ve věcech trestních ze soudních okresů. Předsedou trestního senátu soudního oddělení 4 v Hradci Králové byl c. k. dvorní rada Norbert Okenfus, náhradníci předsedy (c. k. radové zemského soudu), další členové (c. k. radové zemského soudu, c. k. adjunkti), náhradníci členů (c. k. radové zemského soudu, soudní sekretář).¹³⁸

Páté soudní oddělení tvořil, druhý trestní senát, řešilo veškeré trestní věci proti mladistvým a vyzvědačům. V čele druhého trestního senátu byl předseda (c. k. rada zemského soudu), další členové (c. k. rada zemského soudu) a náhradníci členů (c. k. rada zemského soudu, soudní sekretář).¹³⁹

V čele šestého soudního oddělení byl vyšetřující soudce a náhradník (soudní adjunkt). Šesté soudní oddělení mělo na starost vyhledávání a vyšetřování z okresů: Kostelec nad Orlicí, Králíky, Nové Město na Moravě, Opočno, Rokytnice, Rychnov nad Kněžnou a Žamberk. Mělo na starost záležitosti právní pomoci ve věcech trestních. Poté bylo zrušeno.¹⁴⁰

Sedmé soudní oddělení řešilo záležitosti vyhledávání a vyšetřování. V čele byl vyšetřující soudce (c. k. soudní adjunkt) a náhradník (c. k. soudní sekretář). Osmé soudní

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Tamtéž.

oddělení opět řešilo záležitosti vyhledávání a vyšetřování. V čele byl vyšetřující soudce (c. k. soudní adjunkt) a náhradník (c. k. soudní sekretář).¹⁴¹

Deváté soudní oddělení mělo na starost věci knihovní a záležitosti rejstříku obchodního a rejstříků společenstev. Knihovní záležitosti měl na starost c. k. soudní sekretář, součástí byl i náhradník (c. k. rada zemského soudu).¹⁴²

C.k. listovní vypomáhal při vedení pozemkových knih okresního soudu. Záležitosti presidiální kanceláře obstarával vrchní kancelářský přednosta a kancelářský oficiant. Kancelářský oficiál vykonával úkony žalárníka. Dozorce vězňů obstarával litografii pro krajský a okresní soud a státní zastupitelství. Vrchní přednosta kanceláře vedl knihu pamětní, účet o záloze na výlohy trestní a kancelářský paušál. Kancelista obstarával záležitosti podatelny, vedl deník firemní, rejstříky firemní.¹⁴³

Kancelářské oddělení v čele byli ředitelé (jimiž byli vrchní radové) a pak náhradníci (jimiž byli buď kancelářští oficiálové nebo kancelářští asistenti. Kancelářská oddělení byla rozdělena do devíti oddělení. První oddělení obstarávalo záležitosti kancelářské soudního oddělení I a vedení rejstříků, druhé kancelářské oddělení obstarávalo záležitosti kancelářské soudního oddělení II a vedení rejstříků, třetí a druhé společné kancelářské oddělení obstarávalo záležitosti kancelářské soudního oddělení III a IV a vedení rejstříků, společné kancelářské oddělení IV a V obstarávalo záležitosti kancelářského soudního oddělení IV a V radní komory a vedení rejstříků. Oddělení VI, VII, VIII obstarávalo záležitosti kancelářských soudních oddělení VI, VII, VIII, a vedlo rejstříky. Oddělení IX vedlo pozemkové knihy. Roční rozvrhy prací byly schvalovány na základě výnosu prezidia vrchního soudu zemského.¹⁴⁴

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Tamtéž.

Ke kancelářským úředníkům náleželi:

- **přednostové soudní kanceláře** u sborových soudů první a druhé stolice, nazývali se „ředitel kanceláře“ a byli jako kancelářští ředitelé druhé třídy řazeni do IX. třídy, jako ředitelé kanceláře první třídy do VIII. hodnostní třídy,
- **přednostové knihovních úřadů**, byli nazýváni ředitelé pozemkových knih a byli řazeni do VIII. hodnostní třídy,
- **řídící úředníci soudní kanceláře**, byli nazýváni „přednostové kanceláře“ a byli řazeni do X. a IX. hodnostní třídy,
- **výkonní úředníci**, byli řazeni do X. a IX. hodnostní třídy,
- **místoředitelé pozemkových knih a listovní**, řazeni do X. a IX. hodnotní třídy,
- **kancelářští oficiálové**, řazeni do X. a IX. hodnotní třídy,
- **kancelisté**, řazeni do XI. hodnotní třídy.¹⁴⁵

4. Náplň činnosti jednotlivých úředníků

Úřednictvo představovalo specifickou společenskou vrstvu, kategorii občanské společnosti. Očekávalo se, že to bude „*diejenige Person, welche vermöge unmittelbaren und mittelbaren öffentlichen Auftrages, mit oder ohne Beeidigung Geschäfte der Regierung zu besorgen hat.*“¹⁴⁶ Takto úředníka popisoval dvorský dekret z 9. listopadu 1816. Neviděl v něm nic jiného, než vykonavatele vůle státu, bez jakýchkoli osobních ambicí a neformálních nároků, ovlivňujících svěřený výkon. V 19. století státní úřednictvo započalo fázi svého socioprofesionálního vývoje. V 19. století byl počet úředníků a jejich vliv omezený, to se změnilo ve 20. století, kdy došlo k emancipaci, nacionalizaci společnosti a ke zvýšením úřednických míst. Postava úředníka byla vnímána jako prosociální, všeobecně akceptovaná, nediskutabilní a nezajímavá. Na počátku 20. století Max Weber definoval ideálního objektivního úředníka spravujícího svůj úřad takto: „*sine ira et studio, ohne Has und Leidenschaft, daher ohne Liebe' und 'Enthusiasmus', unter dem Druck schlichter Pflicht begriffe, ohne Ansehen der Person', formal reich für 'jedermann', d. h. jeden in gleicher faktischer Lage befindlichen*

¹⁴⁵ § 3 zákona č. 217/1896 ř.z., o soudní organizaci.

¹⁴⁶ VYSKOČIL, Aleš. C. k. Úředník ve zlatém věku jistoty. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009, s. 7. ISBN 978-80-7286-149-1.

*Interessenten*¹⁴⁷, který mohl existovat pouze jako ideální sociologický typ. Státní úřednictvo, které vyústilo v ojedinělý sociální stav, bylo mnohým trnem v oku, jeho jednání a chování začalo být kontrolováno, zpochybňováno a kritizováno. Rok 1918 nabízel pro úředníky mnohem kvalitnější životní a profesní podmínky než druhá polovina 19. století. Dřívější úředník od toho dnešního se lišil tím, že byl omezován v oblasti základních osobnostních práv, byl sledován jeho mimoslužební život, byl nucen měnit místo působnosti. Úředník měl a má dodnes výjimečné postavení ve společnosti, uplatňuje monokratický systém rozhodování, je vnitřně hierarchizován, hlavní úlohu hraje praxe, vzdělání a zvyšování kvalifikace. V roce 1918 vznikla samostatná Československá republika. Nadále byla fenoménem úřednického stavu politicko-společenská témata, v tom nebyl rozdíl mezi c. k. a republikánským úředníkem. Pouze se posunula pozornost od problému česko-německého směrem k sociálně-profesním otázkám. Struktura československého úřednictva byla homogennější. Došlo k úbytku německých úředníků na vedoucích postech státní správy. Po vzniku Československa nadále platily zákony, které jim zaručovaly služební poměr. Mohli odejít na trvalou dovolenou, do penze, mohli být přesunuti, mohli odejít z vlastní vůle.¹⁴⁸

4.1. Vstup do státních služeb

Hlavním předpokladem, aby se uchazeč mohl stát státním úředníkem, bylo rakouské státní občanství dokládané domovským listem, dále věk zpravidla mezi 18 a 40 rokem. Pokud žadatel překročil 40. věk, musel si zažádat o prominutí stáří, to se povolovalo pouze u určité služby, musel splňovat dobrý zdravotní stav. Další předpokladem byla mravní bezúhonnost (ověřovala se u příslušných úřadů), doklad o finančním zajištění do doby přidělení platu, příslušné vzdělání a znalost v dané oblasti užívaných zemských jazyků. V českých zemích museli znát zemský jazyk a to němčinu a češtinu. Češi němčinu museli ovládat. Češi češtinu ovládali jako svůj rodný jazyk a němčinu jako jazyk pracovní, u Němců se obě roviny shodovaly. U Němců byla znalost druhého zemského jazyka spíše výjimkou.¹⁴⁹

Kancelářský úředník na zemské a okresní úrovni musel mít nižší střední školu. Na místa nižších úředníků bývali přijímáni vysloužilí poddůstojníci neboli certifikátisté, jim stačila

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 7.

¹⁴⁸ VYSKOČIL, Aleš. C. k. Úředník ve zlatém věku jistoty. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009. ISBN 978-80-7286-149-1.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 80-81.

pouze několikaměsíční praxe v úřadu a pěkný rukopis. Pokud se žadatel ucházel o místo konceptní, neměl bez vysokoškolského vzdělání šanci. Nejčastěji se vyžadovalo absolutorium právnické fakulty. Studium práv bylo za monarchie nejčastěji vyhledávaným typem vysokoškolského vzdělání. Jurista mohl pomýšlet i na advokacii, ale uplatnění měl i v jiných oblastech např. i v soukromém sektoru. Studovat práva se rozhodli i ti, kteří měli zájem o nějaký jiný obor, bylo to dáno finančními podmínkami rodiny. Ze vzpomínek okresního soudce JUDr. Václava Nedělký: „*Vzhledem k finanční situaci rodiny jsem nemohl volit ani studium techniky nebo medicíny, které bylo finančně náročné. Profesorem jsem být nechtěl, proto zbývalo jen studium práv jako nejlevnější.*“¹⁵⁰

Každý rok se aparát rozšiřoval o 40 až 50 míst určených pro konceptní službu, tedy pro právníky. V předválečném období bylo 80 nových úředníků s právnickým vzděláním. Advokátů bylo třikrát méně, sice byli svobodnější, ale získat svou vlastní kancelář nebylo nic jednoduchého. V českých zemích se dalo studovat v Praze. Na Moravě se dalo studovat v Olomouci. Studenti z českých zemí mohli studovat na české nebo německé univerzitě v Praze nebo na univerzitě ve Vídni. Výjimečně mohli získat vzdělání na innsbrucké, štyrskoohradecké, krakovské, drnovické, lvovské nebo na některé ze zahraničních univerzit. Na čem záviselo rozhodnutí, na které ze tří škol bude studovat? Za prvé, na dané situaci uchazeče a jeho rodiny, kde žil, jaké měl vazby a zázemí. Za druhé, důležitou roli hrála tradice a kvalita studia, spádovost, jazykové dispozice uchazečů. Němečtí studenti z Moravy se většinou hlásili do Vídně, na německou pražskou univerzitu se jich hlásilo méně. Čeští studenti se většinou hlásili na českou Karolinu, bylo tomu tak především z finančních důvodů. Moravští studenti němečtí zpočátku o jiné univerzitě neuvažovali.¹⁵¹

V roce 1882 došlo k rozdělení pražské univerzity na českou a německou část. Poté někteří přešli na Karolinum, ale jednalo se jen o menšinu. Na konci prvního desetiletí 20. století odešlo do Prahy více studentů z Moravy než do Vídně. Velký vliv na tuto proměnu měl rozvoj systému českých středních škol na Moravě. Ve 20. století začala hrát důležitou roli při výběru školy národnost uchazeče. Tím, že daný uchazeč vystudoval danou školu, dával najevo svou příslušnost. Pro konceptní službu byla důležitá aprobace, ta představovala trojici státních teoretických zkoušek. Zpočátku bylo vyžadováno rigorózum, jehož úspěšný kandidát získal titul JUDr. Poté bylo nahrazeno praktickou kvalifikační zkouškou. První ze státnic, historicko-právní, se skládala po třetím či čtvrtém semestru studia. K dvěma zbývajícím

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 82-83.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 83-84.

zkouškám mohl být připuštěn uchazeč až poté, co absolvoval osm semestrů a úspěšně zvládl všechny zkoušky.¹⁵²

Absolventi, či studenti vyšších škol, (střední a vysoké) nebyli zproštěni povinné vojenské prezenční služby, ale platila pro ně pouze na jednoroční závazek u některé ze složek c. a k. armády. Sloužili tzv. na státní útraty, to znamenalo, že je armáda po dobu jejich služby zajišťovala. Prezenční službu si úředníci mohli odbyť u některého ze státních úřadů i v době, když už tam byli zaměstnáni.¹⁵³

Soudcovští úředníci skládali zkoušky. C. k. presidium vrchního soudu zemského v Praze připouštělo soudcovské úředníky ke zkoušce na základě nařízení ministerstva spravedlnosti č. 170/1897 ř.z. Zkouška byla skládána ve dvou zemských jazycích (český, německý). Nejdříve se skládala zkouška z českého jazyka, poté druhá zkouška z jazyka německého. Zkouška se skládala před zkušební komisí. Zkušební komise rozhodla buď o úspěšném složení zkoušky, nebo o neúspěšném složení zkoušky a v tomto případě ještě o možnosti opakování této zkoušky. Většinou bylo možné zkoušku opakovat za tři měsíce.¹⁵⁴ Soudcovské zkoušce předcházela tříletá přípravná služba. Advokátní zkouška nahrazovala soudcovskou zkoušku.¹⁵⁵ Tříletá přípravná služba byla vykonávána buď u okresních soudů, u sborových soudů první stolice a u státního zastupitelstva při sborovém soudu první stolice. Část přípravné služby mohla být vykonávána u vrchních (zemských) soudů, u finanční prokuratury nebo v kanceláři některého advokáta.¹⁵⁶

Zkouška se skládala z:

- sepsání dvou vedlejších protokolů u c. k. okresního soudu,
- práce klausurní u c. k. vrchního soudu v Praze,
- ústní zkouška nebo práce písemná v knihovně c. k. zemského soudu v Praze.¹⁵⁷

Všichni úředníci byli povinni oznámit sňatek a doložit jej oddacím listem. Platný dvorský dekret z 29. července 1800, který státním úředníkům nařizoval, že se smějí oženit, až když dosáhnou určitého služebního postavení a určité výše platu (alespoň 400 zlatých

¹⁵² Tamtéž, s. 84-86.

¹⁵³ Tamtéž, s. 89.

¹⁵⁴ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 9, 10, kart. 335. Zkoušky.

¹⁵⁵ § 4 zákona č. 217/1896 ř.z., o soudní organizaci.

¹⁵⁶ §5 císařského patentu č. 81/1853 ř.z., zákon o vnitřním zařízení a jednacím řádu veškerých soudních úřadů.

¹⁵⁷ Tamtéž

ročně). Kdyby se oženili bez svolení, jejich manželky a děti by ztratily nárok na výslužné. Získat místo ve státní službě nebylo jednoduché.¹⁵⁸

Úředníci byli do služebních míst u soudních úřadů jmenováni:

- a) Jeho Veličenstvem,
- b) ministrem spravedlnosti,
- c) nejvyšším soudem,
- d) vrchními soudy a sborovými soudy první stolice.¹⁵⁹

Když došlo k uprázdnění služebního místa, kromě míst prezidenta a viceprezidenta nejvyššího soudu, vrchních (zemských) soudů a přednostů sborových soudů první stolice, pak radů nejvyššího soudu, byl vypsán konkurz. Služební místo mohlo být obsazeno i bez vypsání konkurzu a to jen s povolením ministra spravedlnosti.¹⁶⁰ Každý žadatel o služební místo měl ke své žádosti přiložit doklady o zákonných náležitostech.¹⁶¹ Pro obsazování míst a pro návrhy na ně, byla sestavena přednostou stálá komise pod jeho předsednictvím. Komise svými hlasy rozhodovala o obsazování míst.¹⁶² Zákonem byly stanoveny zásady, které musely být při obsazování služebních míst dodržovány. Při poradách o obsazení služebních míst a podávání návrhů na obsazení měl každý hlasující postupovat s největší spravedlností a podle vlastního přesvědčení.¹⁶³ Každý úředník nebo zřízenec měl nastoupit na služební místo, jakmile obdržel jmenovací dekret. Každý soudní úředník musel vykonat předepsanou služební přísahu.¹⁶⁴

¹⁵⁸ VYSKOČIL, Aleš. C. k. Úředník ve zlatém věku jistoty. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009, s. 97-98. ISBN 978-80-7286-149-1.

¹⁵⁹ § 7 císařského patentu č. 81/1853 ř.z., zákon o vnitřním zařízení a jednacím řádu veškerých soudních úřadů.

¹⁶⁰ § 13, 14 císařského patentu č. 81/1853 ř.z., zákon o vnitřním zařízení a jednacím řádu veškerých soudních úřadů.

¹⁶¹ § 16 císařského patentu č. 81/1853 ř.z., zákon o vnitřním zařízení a jednacím řádu veškerých soudních úřadů.

¹⁶² § 28 císařského patentu č. 81/1853 ř.z., zákon o vnitřním zařízení a jednacím řádu veškerých soudních úřadů.

¹⁶³ § 29 císařského patentu č. 81/1853 ř.z., zákon o vnitřním zařízení a jednacím řádu veškerých soudních úřadů.

¹⁶⁴ § 31, 32 císařského patentu č. 81/1853 ř.z., zákon o vnitřním zařízení a jednacím řádu veškerých soudních úřadů.

4.2. Hodnostní systém

Počet úřednictva neustále narůstal, mezi lety 1890-1910 se zdvojnásobil a nestačilo místa úředníků pokrýt absolventy středních a vysokých škol. Byrokratický aparát se řídil nepružnými systemizačními pravidly. Na jedno uvolnění nebo nově založené místo se hlásilo mnoho kandidátů, vybíral se ten nejvhodnější v rámci konkurzů. V roce 1873 byl vydán zákon, ten také nedokázal odstranit protekci, osobní nebo politické zásahy. Řešení přinesla až služební pragmatika, která v platnost vstoupila počátkem roku 1914. Zákon některé skupiny zvýhodňoval. Certifikátisté byli vysloužilí nebo pro další vojenskou službu neschopní poddůstojníci rakousko-uherské armády, pro které nebyla předepsána délka praxe a vzdělání závazná. Pokud splňovali příslušná kvalifikační kritéria (minimálně 12 let v armádě a půlroční praxe u státní správy), získali vojenský certifikát, který je opravňoval ucházet se o místo v civilní sféře. Zákon jim zaručoval přednost před ostatními uchazeči při obsazování vyhrazených míst. Zvýhodňování certifikátistů vyvolalo nevoli. Nejvíce postižení byli středoškoláci. Certifikátisté, většinou to byli armádní vysloužilci především Němci, zabírali místa středoškolákům.¹⁶⁵

V 19. století průběžně docházelo ke změně legislativy, na základě toho odcházeli vojáci z armády zpět do civilního světa. Tento přechod do civilního světa nebyl vždy jednoduchý, protože během doby se změnila sociální struktury. Problémem bylo získat povolání, které by je uživilo. Při vstupu do civilního života se o vysloužilé vojáky měla postarat armáda a i státní legislativa. Ve většině případů skončili jako žebráci. Již v 18. století se problém vysloužilých vojáků stal společenským problémem. Ve 20. letech 18. století nejdříve v Uhrách, byl budován první systém invalidního a penzijního zabezpečení vysloužilých vojáků. Šlo o zabezpečení prostřednictvím penze a o zaměstnávání částečných invalidů v týlových a výpomocných pevnostních službách. I vojenské vdovy a ženy byly zaměstnávány jako markytánky, pradelny, kuchařky. Zdroje pro tento systém byly získávány z darů, odkazů (odkazy samotných vojáků a důstojníků) a státním příspěvím. Tento systém vycházel z blízkosti prostředí armády a státního úřednictva v Rakousku. Vycházel z toho, že služba státního úřednictva není tak fyzicky náročná, a proto by ji mohl vykonávat vysloužilý voják, jestliže měl potřebnou kvalifikaci a doplněné úřednické zkoušky. Ve státní službě byla i řada míst, pro které nebyla na prvním místě vyšší kvalifikace, ale především dovednosti získané

¹⁶⁵ VYSKOČIL, Aleš. C. k. Úředník ve zlatém věku jistoty. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009, s. 98-104. ISBN 978-80-7286-149-1.

v armádě (dobrá fyzická kondice, schopnost orientovat se v pokynech nadřízených, zacházení se zbraní). V roce 1850 byl v habsburské monarchii vybudován systém státních úřadů pro vysloužilé vojáky i poddůstojníky ve státní službě. Bylo vydáno císařské nařízení č. 266/1853 z 19. prosince, toto nařízení se věnovalo hlavně kategorii poddůstojníků a vojáků, nikoliv důstojníků. Císařské nařízení pamatovalo na ty, kteří neměli jinou kvalifikaci než tu, kterou získali v rámci armády. Pro vysloužilce byla vyhrazena místa sluhů a nižšího manipulačního personálu u státních úřadů. Předpokladem pro obsazení takového místa byla fyzická zdatnost, čtení, psaní, počítání a zvládnutí praktického zácviku. Zvláštní komise vedla evidenci volných míst, byla vedena i evidence žadatelů o civilní službu. Jelikož uchazečů bylo více než volných míst, byl proto zaveden systém, podle něho byly oceňovány zásluhy v armádě a podle toho byla přidělována místa. Všichni uchazeči museli splňovat požadavek „dobrého chování a vlastností, ke službě zvláštní nevyhnutelně potřebné“. V roce 1868 byl vydán branný zákon č. 151/1868 z 5. prosince, publikovaný jako zákon z 5. prosince 1868 č. 145, který upravoval změny v monarchii. Poddůstojníci, kteří strávili alespoň 8 let z celkově odsloužených 12 buď ve stálém vojsku, nebo v zeměbraně a měli dobré chování, mohli žádat o určené místo ve veřejné správě. Armáda musela vystavit doklad, aby uchazeč mohl žádat o vyhrazené místo ve státní službě, který byl v zákoně¹⁶⁶ pojmenován certifikát. Certifikatista byla specifická úřednická podskupina. Pokud certifikatista získal úřednické místo, bylo na něho pohlíženo z hlediska postupových a kariérních možností jako na každého jiného úředníka v rámci celé hierarchie. Mužům, kteří překročili 45 rok svého věku, bylo odepřeno se ucházet o místa vyhrazená certifikatisům. Zákon č. 60/1872 ř.z. zůstal platný až do roku 1915, kdy vstoupila v platnost tzv. služební pragmatika státního úřednictva. Vlivem stále se zvyšujících požadavků na kvalifikaci certifikatisů, bylo vyžadováno složení příslušných státních zkoušek. Problémem bylo to, že středoškolsky vzdělaným úředníkům ve státní správě, certifikatistické chránění zákonem, ubírali postupové možnosti v systému. Prostředí armády a úřednictva si bylo velmi blízké a to svou bezprostřední vazbou na panovníka. Spojovala je i loajalita vůči nadřízeným a poslušnost, dále profesní a osobní čest. Část „civilního“ úřednictva viděla v certifikatistech reálné nebezpečí. Certifikatisté museli složit zákonnou služební kauci najednou, na rozdíl od civilních kolegů, kteří mohli služební kauci splácet postupně v určitých lhůtách. Postupem doby se certifikatisté etablovali

¹⁶⁶ Zákon č. 60/1872 ř.z. z 19. dubna 1872 o propůjčování míst služebních vysloužilých poddůstojníků.

obzvlášť v nižší soudní kancelářské službě, kde k roku 1912 zaujímali více než polovinu všech obsazených míst a v poštovní dopravě.¹⁶⁷

Zákonem nebyl nijak zajištěn postup v rámci hodnostních tříd. K povýšení došlo na základě jmenování. Změnu přinesla až služební pragmatika, která stanovila postup časový a automatický. Povýšení jmenováním zůstalo zachováno. Systém hodnostních tříd platil od roku 1873, kdy vstoupil v platnost zákon č. 52 z 15. dubna. Tento zákon zrušil členění, které bylo platné od roku 1868 na základě zákona č. 44 z 19. května. Nejdříve bylo 12 dietních tříd, zákonem z r. 1873 byla jedna hodnostní třída zrušena.¹⁶⁸

Úředníci chtěli postoupit na vyšší pozici a tím si zajistit i lepší materiální podmínky ve vyšší hodnostní třídě a získat větší společenskou váhu. Nejčastější četbou státních úředníků byly pořádky, statusy a osobní zprávy uveřejňované v oficiálních věstnících, ve kterých hledali a propočítávali své naděje na postup do vyšší hodnostní třídy. Povýšení, pensionování nebo úmrtí úředníka pro ně znamenalo urychlení množnosti postupu. Na přelomu století došlo ke krizi v postupových poměrech. Krize znamenala zastavení postupů. Nejvíce se krize projevila ve statusu soudního konceptního úřednictva a manipulačního personálu u soudů. Podle jurisdikční normy roku 1898 a reformy daní v roce 1896 došlo přibráním nového úřednictva ke zvýšení počtu praktikantů, auskultantů a úřednictva v nižších kategoriích. Došlo k ostrým střetům mezi jednotlivými zájmovými skupinami uvnitř úřednictva. U soudního úřednictva v Čechách docházelo ke střetům mezi Čechy a Němci. Představitelé české buržoazie poukazovali na nepoměr počtu úřednictva v jednotlivých hodnostních třídách. V letech 1902-1905 docházelo k úpravám postupových poměrů soudních úředníků v Čechách. Došlo ke kolektivnímu jmenování, při kterém byl hlavní problém v přeskokování služebně starších uchazečů. Významnou roli při sporech o jmenování hrálo národnostní hledisko. V letech 1904-1908 bylo v Čechách neobsazeno až 80 auskultantských míst a právní praktikanti museli vykonávat funkce soudních úředníků. Až pasivita soudních praktikantů donutila vládu obsadit volná místa auskultantů. Počátkem století docházelo k přeskokování ze strany německých uchazečů, při povyšování českých soudců ve stejné kategorii, kteří měli odslouženou delší dobu a tím pádem měli větší nárok na povýšení. I když byla čeština druhým zemským jazykem, přesto nebyla pro německé státní úředníky podmínkou ani v jazykově

¹⁶⁷ MACKOVÁ, Marie. Jak převléknout uniformu...(Vysloužili poddůstojníci a vojáci na místech státních úředníků ve druhé polovině 19. století). In: Armáda a společnost v českých zemích v 19. a první polovině 20. století. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2004, s. 122-136. ISBN 80-7044-560-2.

¹⁶⁸ VYSKOČIL, Aleš. C. k. Úředník ve zlatém věku jistoty. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009, s. 98-104. ISBN 978-80-7286-149-1.

smíšených územích. Úředníci, pokud absolvovali studium práv, měli ve státní správě zajištěna místa se služným. Úředníci, kteří dokončili středoškolské vzdělání, neměli zajištěn rychlejší postup ve státních službách. Na rozdíl od hotového právníka, který mohl po určité době strávené v soudní praxi a v hodnosti auskultanta postoupit do IX. třídy. Kdežto ten, který měl dokončené středoškolské vzdělání (maturitu) začínal jako ti, kteří maturitu neměli, jako bezplatný praktikant a až po určité době mohli postoupit do XI. hodnostní třídy. Úředníci (maturanti) byli v oboru soudní kanceláře ještě tlačeni tzv. certifikatisty. Certifikatisté podle zákona z roku 1872 měli přednost v přijímání do soudní správy na místa soudních manipulátů. Certifikatisté měli možnost složit odbornou zkoušku a po půlroční praxi se stát státním úředníkem XI. hodnostní třídy. V konkurech na místa v soudní správě a v soudní manipulační službě jim byla dávana přednost před uchazeči, kteří měli dlouhou praxi. Až uzákoněním služební pragmatiky v roce 1914 byl zajištěn pro státní úředníky pravidelný postup podle odsloužených let. Došlo k rozdělení úřednictva podle stupně dosaženého vzdělání a byla stanovena doba, po jejímž uplynutí mohl úředník nastoupit do určité hodnostní třídy, byla stanovena i hranice postupu. Zvýhodnění získali absolventi vysokých škol (skupiny A a B). Úředníci s dokončenou střední školou (skupina C) mohli dosáhnout VIII. hodnostní třídy a hranicí pro úředníky zařazené do kategorií D e E (stačila buď nižší střední škola nebo vzdělání vyšší než obecné) se stala IX. hodnostní třída.¹⁶⁹

4.3. Služební pragmatika

Zákon č. 15/1914 z 25. ledna 1914 o služebním poměru státních úředníků a státních sluhů, nazývaný služební pragmatikou, upravoval komplexní právní regulaci zaměstnaneckého poměru státního úřednictva. Úředníci si stěžovali, že postup do vyšších hodností není automatický. Až do roku 1914 byl možný postup jen na základě jmenování, které bylo podmíněno uvolněním místa v nejbližší vyšší hodnostní třídě. Jmenování prováděli příslušní nadřízení úředníka.¹⁷⁰

Služební pragmatika nastavila jasná pravidla pro povyšování do hodnostních tříd a pro postup do vyšších platů. V platnosti nadále zůstavila jmenování, bez ohledu na zákonem

¹⁶⁹ MARTÍNEK, Miloslav: K problému struktury státního úřednictva v Čechách na počátku 20. století. Sborník historický 21. Praha: Československá akademie věd, 1974, s. 94-103.

¹⁷⁰ VYSKOČIL, Aleš. C. k. Úředník ve zlatém věku jistoty. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009, s. 249. ISBN 978-80-7286-149-1.

stanovený čas. Rozhodující zůstalo kvalifikační hodnocení. Úředník se mohl přesvědčit o důvodech, proč nedosáhl postupu. Změnou, kterou služební pragmatika přinesla, byl časový automatický postup, tedy postup do platu vyšší hodnostní třídy. Tento postup umožňoval úředníkovi postup do platů vyšší hodnostní třídy, i když tuto hodnost nezískal. Když úředník bez povýšení dovršil zákonem stanovenou maximálně možnou délku služby v jedné hodnostní třídě, začal pobírat plat té vyšší hodnostní třídy. Tento časový postup se týkal pouze VIII. a XI. hodnostní třídy. Plat X. hodnostní třídy mohli získat úředníci s úplným středoškolským nebo vysokoškolským vzděláním (skupina A), po pěti letech a platy IX. a VIII. třídy do šesti let. Podmínkou pro časový postup bylo složení předepsaných zkoušek a být kvalifikován lépe než „méně uspokojivě“ nebo „neuspokojivě“. Skupiny B až E měly méně příznivá postupová kritéria, na postup čekaly déle (tři až čtyři roky). Z postupů v rámci jedné hodnostní třídy byly vyloučeny osoby nad 60 let věku nebo 35 let služby.¹⁷¹

Služební pragmatika potvrdila povinnost úředníka být ostatním vzorem nejen v úřadě, ale i v soukromém životě. Odmítla tzv. tajnou kvalifikaci. Podle ní byl každý úředník známkován a první dva stupně mu umožňovaly postoupit do vyšší třídy. Hodnotilo se i chování úředníka v soukromí, jeho oblečení, vzhled, přátelé atd., toto hodnocení bylo tajné.¹⁷²

Hodnostní skupiny úřednictva:

- skupina A (úplné středoškolské a vysokoškolské vzdělání),
- skupina B (absolvování některého středního učiliště a vysokoškolského běhu, úspěšné vykonání státní zkoušky na některé vysoké škole),
- skupina C (absolvování středního učiliště),
- skupina D (absolvování čtyř nižších tříd některého středního učiliště nebo jednorozčného učebního běhu s měšťanskou školou spojeného a úspěšné vykonání zvláštní odborné zkoušky),
- skupina E (jiné vzdělání nad rámec obecné školy).¹⁷³

¹⁷¹ VYSKOČIL, Aleš. C. k. Úředník ve zlatém věku jistoty. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009, s. 250-251. ISBN 978-80-7286-149-1.

¹⁷² VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. Vliv úřednictva na životní styl české společnosti ve 2. polovině 19. století. In: Studie k sociálním dějinám 19. století. Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea v Opavě, 1994, svazek 7, s. 74.

¹⁷³ VYSKOČIL, Aleš. C. k. Úředník ve zlatém věku jistoty. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009, s. 251. ISBN 978-80-7286-149-1.

Služební pragmatika je právní dílo, z které těží zaměstnanecké zákonodárství střeoevropského prostoru dodnes. Byla několikrát prepisována, poslanceká sněmovna se nemohla dlouho shodnout na znění sporných pasáží. Například § 24 „*Úředník má zachovati ve službě a mimo službu vážnost stavu, chovati se v souladu s požadavky discipliny a všeho uvarovati, co by mohlo zmenšiti úctu a důvěru, kterou jeho postavení vyžaduje. Také ve výslužbě jest úředník zavázán chovati se přiměřeně k vážnosti stavu.*“¹⁷⁴

4.4. Práva a výsady úřednického stavu

Úřednictvo jako státní zaměstnanci se stali společenskou elitou, zvláštní privilegovanou společenskou třídou, odlišnou od ostatních ekonomicky, společensky i mentálně. Po získání určité hodnosti nabyt tzv. definitivy, s tou byl spjat konkrétní plat a také zisk služebního charakteru (důstojenství). Tím měl zajištěnou hodnost, postavení, plat, oslovení, uniformu, příslušné zacházení.¹⁷⁵

Úředník měl povinnost být věrný a poslušný nejdříve panovníkovi a Habsburské monarchii poté Československé republice a zachovávat státní základní zákony (zákon č. 46/1868 ř.z.). Měl být pilný, svědomitý a nezištně a nestranně plnit povinnosti svého úřadu. Úředník měl povinnost zachovávat mlčelivost v úředních věcech. Úředník měl ve službě i mimo službu dbát stavovské vážnosti, měl budít úctu a důvěru. Úředník se neměl účastnit ve spolku. Úředník se měl chovat ke svým představeným úctivě a dbát slušného chování. Pokud nebylo úředníkovi stanoveno jinak, měl povinnost přesně dodržovat předepsané úřední hodiny. Úředníkovi byl umožněn nedělní klid. Úředník nesměl vedle svého úřadu provozovat žádné zaměstnání a přijmout postavení, které by se přičilo vážnosti a důstojnosti jeho úřadu.¹⁷⁶

Uniforma byla jedna z tradičních forem privilegia. Uniforma se objevuje již ke konci napoleonských válek. Kabinetní list z 18. dubna 1814 předepsal veškerému státnímu úřednictvu tmavozelený frak s barevnými sametovými výložkami na stojatém límci a manžetách, bílou vestu, bílé nebo černé kalhoty, třírohý černý klobouk s kokardou a kličkou a kord s císařským orlem. U jednotlivých hodnostních tříd se lišilo vyšívání na fraku a také typ stejnokroje, barva výložek určovala příslušnost k dané odnoži státní správy. Nošení

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 251.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 121.

¹⁷⁶ § 22, 23, 24, 25, 26, 28, 33 zákona č. 15/1914 ř.z., služební pragmatika.

uniformem upravovalo vládní nařízení č. 176/1889, toto nařízení vycházelo z předešlé úpravy a to z roku 1849. Všichni aktivní úředníci měli právo i povinnost nosit uniformu. Slavnostní uniforma se nosila při návštěvě panovnického dvora, při vítání panovníka a členů rodiny, při nástupu do služby, při návštěvách vybraných vysokých hodnostářů a při oficiálních veřejných akcích. Jinak se nosil stejnokroj služební, a to uvnitř úřadu nebo vně v úředních záležitostech. Každý úředník měl právo stejnokroj nosit i mimo službu. Služební úbor se skládal z tmavozeleného kabátu s přeloženým otevřeným límcem. Hodnostní třídy se odlišovaly u jednotlivých kategorií (byly čtyři), počtem stříbrných roset na rozdílných zlatých šňůrových náramenících. Kabát byl doplněn tmavozelenou (v létě bílou) vestou a šedými (v létě pískovými) kalhotami, tmavozeleným pláštěm s černým límcem, rukavicemi z bílé kůže a tmavozelenou čepicí důstojnického střihu. Kord byl nahrazen šavlí. Novou uniformu si úředníci museli obstarat do konce roku 1890.¹⁷⁷

Úředník měl právo nosit v tuzemsku stejnokroj odpovídající podle platných předpisů o stejnokroji jeho postavení v hodnostní třídě (platové stupnici).¹⁷⁸

Soudcovské taláry (19. až 20. století) - úřední šat soudců je nám znám z 19. století z vyobrazení a písemných svědectví. Nařízení Justizministeriaze 7. srpna 1897 nařizovalo, jak má vypadat úřední oděv soudců, byla k němu připojena i obrázková příloha. Oděvem soudců měl být černý talár a baret. Dolní šíře rukávů měla být 50 cm. Pod talár se měla nosit bílá košile a černý hedvábný nákrčník. Taláry soudců se lišily podle postavení soudce v soudcovské hierarchii.¹⁷⁹

Úřednictvo patřilo mezi střední vrstvy, jejich podíl se odhaduje na 15 – 20 % populace. Úřednické povolání poskytovalo jistý příjem a možnost kariérního růstu, platový vzestup a penzi pro zajištění stáří. Přetrvávala prestiž úředníků.¹⁸⁰

¹⁷⁷ VYSKOČIL, Aleš. C. k. Úředník ve zlatém věku jistoty. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009, s. 122-124. ISBN 978-80-7286-149-1.

¹⁷⁸ § 41 zákona č. 15/1914 ř.z., služební pragmatika.

¹⁷⁹ ADAMOVÁ, Karolína a kol. Dějiny českého soudnictví do roku 1938. Praha: Lexik Nexis, 2005, s. 126. ISBN 80-86920-07-0.

¹⁸⁰ MACHAČOVÁ, J. – MATĚJČEK, J. O středních vrstvách v českých zemích 1750-1950. Opava: Slezské zemské muzeum, 2002, s. 23-29. ISBN 80-86224-36-8.

4.5. Domovské a volební právo

Státní úředníci měli domovské právo v místě svého služebního přidělení, to i v případě prozatímního jmenování. Domovské právo se vztahovalo i na manželky (či vdovy) a na nezletilé děti. Existovala souvislost mezi právem domovským a právem volit do zastupitelských orgánů. Volební práva úředníci používali coby honorace. Až v roce 1907 bylo zavedeno všeobecné volební právo. Do té doby mohli volit pouze ti, kteří platili státu přímé daně v určité výši. Byli to ti, kteří byli ekonomicky zajištěni. Úředníci mohli získat i honorační volební právo. Honoraci tvořili všichni, kterým bylo v místě uděleno čestné občanství, absolventi s doktorským titulem z některé z domácích univerzit, duchovní všech oficiálních církví, ustanovení do farní služby, ředitelé a vyučující všech typů veřejných škol v činné službě a jiní. Do této kategorie spadalo také státní úřednictvo. Když úředníci odešli do výslužby, ztratili honorační volební právo. Pokud jejich příjmy nedosáhly příslušné výše, mohli přijít o volební právo úplně. Volebního práva se také mohli zřeknout.¹⁸¹

Úředníci byli osvobozeni od placení zemských a obecních přirážek k osobní dani z příjmu, od svědecké povinnosti, pokud by hrozilo vyrazení nějakého úředního tajemství, od povinnosti přijmout poručnictví, od osobní vazby, od vojenské služby ve válce. Úředníci měli také slevy na železnici, získávali koncesní trafiky. Úředníci mohli využívat zvláštní ochrany státu (před trestními postihy). Úředníci měli nárok na volná místa na vojenských vyučovacích ústavech. Někteří měli nárok na erární byty. Stát zajišťoval i pozůstalé.¹⁸²

4.6. Oficianti, oficiantky a kancelářští pomocníci

Oficianti, oficiantky a kancelářští pomocníci byli zařazeni podle odpracovaných let do jednotlivých tříd. Ti, kteří sloužili 7-13 let byli zařazeni do XI. třídy hodnostní, sloužící 13-20 let do X. třídy, sloužící více než 20 let byli zařazeni do IX. třídy hodnostní. Dále měli být zařazeni do XI. hodnostní třídy. Pokud vykonali odborné zkoušky a to zkoušky kancelářské a knihovni nebo zkoušku kancelářskou a zkoušku pro konceptní pomocníky nebo

¹⁸¹ VYSKOČIL, Aleš. C. k. Úředník ve zlatém věku jistoty. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009, s. 142-143. ISBN 978-80-7286-149-1.

¹⁸² VYSKOČIL, Aleš. C. k. Úředník ve zlatém věku jistoty. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009, s. 143-144. ISBN 978-80-7286-149-1.

zkoušku kancelářskou. Podmínkou byly 4 roky služby. Do X. třídy byli zařazeni, pokud měli 10 let služby, do IX. třídy, pokud měli 17 let služby. Celkem bylo XI. hodnotních tříd.¹⁸³

Roční odměna kancelářských pomocníků byla stanovena třemi třídami, první pro kancelářské pomocníky soudů vídeňských, druhá pro sídla soudů sborových mimo Vídeň, a třetí pro místa soudců okresních. Pro každou třídu byla stanovena odměna. Pro I. třídu 660, pro II. třídu 540 a pro III. třídu 480 zl. ročně.¹⁸⁴

Kancelářští vrchní oficianti, oficianti, oficiantky a kancelářští pomocníci a pomocnice, kteří dne 26. února 1919 sloužili 7 až 13 let, se zařadili do hodnostní třídy XI., kteří dne 26. února 1919 sloužili 13 až 20 let byli zařazeni do hodnostní třídy X., a ti, kteří sloužili dne 26. února 1919 více než 20 let se zařadili do hodnostní třídy IX. Do těchto hodnostních tříd byli zařazeni i ti, kancelářští vrchní oficianti, oficianti, oficiantky a kancelářští pomocníci a pomocnice, kteří prokázali, že do 1. ledna 1919 vykonali na střední škole zkoušku dospělosti a měli byli kvalifikováni velmi dobře. Bylo to upraveno zákonem č. 89/1919 Sb., jimž se zařazovali oficianti do úřednických hodnotních a platových tříd. Kancelářští pomocníci a pomocnice, kteří užívali platů odpočinkových, nabytých z dřívějších služeb státních a plynoucích z pokladny státní a kancelářští oficianti, vrchní oficianti a oficiantky, kteří se vzdali platů odpočinkových po dobu služby státní officiantské, měli výhody. Byla jim započtena léta pomocnická a officiantská, jestliže se písemně vzdali svých požitků odpočinkových, jak po dobu aktivní služby, tak po dobu odpočinku. Nárok na prvotní požitek zaopatřovací zůstával však těmto zaměstnancům zachován pro ten případ, že by zaměstnanec ze služby započitatelné nenabyl nároku na trvalé výslužné, nebo nabyl nároku na výslužné menší jeho prvotnímu požitku zaopatřovacího. V obou případech byly dotyčným zaměstnancům zaplacené pensijní příspěvky vráceny. Kancelářští vrchní oficianti, oficianti, oficiantky a kancelářští pomocníci a pomocnice museli vykonat odborné zkoušky u úřadů justičních (zkouška kancelářská a knihovnická), u úřadu finančního (zkouška berní).¹⁸⁵

Oficianti a vrchní oficianti dle zákona č. 87/1919 Sb., ze dne 18. února byli postaveni na roveň kancelářským úředníkům XI.-IX. hodnostní třídy, na dále však měli na starost služební práce dosavadní, změnil se prozatímní řád pro psací oddělení. Vedením psacího

¹⁸³ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 7, kart. 334. Zákon o zařazení oficiantů.

¹⁸⁴ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 6, kart. 332. Soudci a znalci. Nařízení ministerstva spravedlnosti č. 170/1897 ř.z.

¹⁸⁵ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 4, kart. 327. Personální záležitosti zaměstnanců.

oddělení a zastupováním vedoucího měli být pověřeni úředníci, někdo z oficiantů a vrchních oficiantů, pokud v psacím oddělení byli zaměstnáni. Mělo jim být poskytnuto i vyškolení v kancelářské službě.¹⁸⁶

Nařízení vlády č. 18/1919 ze dne 9. prosince vyvolalo u kancelářských úředníků, kteří dosud neměli předepsané kvalifikace pro přeřazení do skupiny D snahu, aby si osvojili co nejdříve (před zkouškou knihovní) praktické vědomosti o vedení knih pozemkových a mapování. Předěšlé nařízení č. 170/1897 ze dne 18. července neznalo přípravnou praxi před zkouškou knihovní. Kancelářští úředníci, jmenovaní zákonem č. 89/1919 Sb. ze dne 18. února, kteří neměli I. kancelářskou zkoušku nebo zkoušku knihovní, mohli využít šesti měsíčních cvičných kursů, stejně jako kancelářští čekatelé a praktikanti.¹⁸⁷

4.7. Soudci

Soudci museli dodržovat úřední povinnosti. Museli konat spravedlnosti s nestranností. Neměli se libovolně odchýlit od předpisu zákonů (§ 19 zákona č. 217/1896 ř.z., o soudní organizaci). Soudní osoby nesměly přijímat dary od kohokoliv. Soudní osoby měly o jednáních u soudů zachovávat mlčelivost. Úředníci, kterým bylo svěřeno vykonávat soudcovský úřad, se neměli vyjadřovat o projednávaných právních věcech mimo soud. Každý soudní úředník nebo zřízenec byl odpovědný za škodu, způsobenou zanedbáním nebo přestoupením svých úředních povinností.¹⁸⁸

Soudci ke své činnosti užívali úřední pečeti, nejdříve byly užívány dvojjazyčné od roku 1899 byly zavedeny úřední pečeti jednojazyčné.¹⁸⁹ Soudci měli na starost přestupky mladistvých, zástupci soudců měli na starost trestní věci pro lichvu a žaloby.¹⁹⁰

¹⁸⁶ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 4, kart. 327. Personální záležitosti zaměstnanců.

¹⁸⁷ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 6, kart. 333. Soudci a znalci. Nařízení ministerstva spravedlnosti č. 18/1919 Sb.

¹⁸⁸ § 46, 49, 50, 51, 59 císařského patentu č. 81/1853 ř.z., zákon o vnitřním zařízení a jednacím řádu veškerých soudních úřadů.

¹⁸⁹ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 7, kart. 334. Výnos ministerstva spravedlnosti z roku 1899.

¹⁹⁰ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 7, kart. 334. Rozvrhy prací r. 1920.

Všechny soudy při povolování knihovního zápisu, jehož jazyk s jazykem úředním onoho soudu, který zápis vykonal, se neshoduje, měl být pokaždé soudem připojen zápis povolující překlad ve druhém.¹⁹¹

Dle výnosu ministerstva spravedlnosti č. 9521/1898 ze dne 9. května učinilo ministerstvo obchodu návrh, aby ke zjednodušení manipulace, spojené s přejímáním poštovních podaných zásilek, byla zavedena u všech soudů, u nichž se vykazuje průměrně denně nejméně 50 kusů doporučených soudních zásilek na poštu, kniha poštovních zásilek. Návod a používání těchto záznamů byl dán již nařízením č. 17387/1897 z 17. srpna.¹⁹²

Prezidium vrchního zemského soudu prohlásilo soudce za soudce u příslušného soudu. Měl na starost záležitosti občanskoprávní nebo trestně právní záležitosti (soudci byly svěřeny čtyři oddělení soudní a jim odpovídající čtyři oddělení kancelářská a také vedení pozemkových knih jako oddělení paté). Soudci bylo svěřeno výlučné obstarávání veškerých prací, příslušejících k danému soudu při vykonávání exekuce a ve věcech pozemkových knih.¹⁹³

Soudci se často dostávali do sporu se soudními znalci chemiky. Výnosem ministerstva spravedlnosti č. 6068/1874 z 30. června 1874 bylo upozorněno na nesmírné požadavky znalců chemie a na obtíže při přezkoumání jimi likvidovaných poplatků. Státní zdravotní rada doporučila tehdy, aby poplatky soudních znalců chemiků byly stanoveny paušálně tarifem odstupňovaným podle typických úkonů a to jednak odměnou za námahu a náhradou hotových výloh, jednak odměnou za posudek částkou od 4 – 20 Kč. Ministerstvo spravedlnosti doporučilo tehdy soudům, aby s chemiky častěji povolávanými byla uzavřena na podkladě paušálního tarifu smlouva, jinak však, aby byli odměňováni volně podle § 306 trestního řádu. Tarif zaveden nebyl.¹⁹⁴

¹⁹¹ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 7, kart. 334. Výnos ministerstva spravedlnosti č. 5470/1898.

¹⁹² SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 7, kart. 334. Výnos ministerstva spravedlnosti č. 9521/1898.

¹⁹³ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 6, kart. 333. Soudci a znalci.

¹⁹⁴ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 5, kart. 332. Soudci a znalci. Výnos ministerstva spravedlnosti z r. 1923.

Soudcovští úředníci slibovali věrnost Československé republice. Slib zněl: „*Slibuji, že budu zachovávat všechny její zákony a všechny své služební povinnosti věrně a svědomitě plnit.*“¹⁹⁵

Soudní znalec je osoba, kterou do této funkce pro konkrétní obor, odvětví a specializaci jmenoval c. k. vrchní zemský soud a c. k. místodržitelství, po vzniku Československa jmenoval soudní znalce buď ministr spravedlnosti nebo předseda krajského soudu, který k tomu byl pověřen. Zákon č. 30/1878 ze dne 18. února ř.z. stanovoval podmínky a způsob jmenování. Znalec musel mít požadovanou kvalifikaci a praxi. Znalec byl oprávněn zpracovávat znalecký posudek.¹⁹⁶ Na konkrétním případě uvedu, za jakých podmínek se mohl někdo stát soudním znalcem. Pan Karel Sikáček, po absolvování gymnazijních studií, podrobil se v roce 1908 maturitní zkoušce a vstoupil v roce 1909 do státní služby železniční. Byl přidělen staničnímu úřadu v Hradci Králové. Ve státní službě setrval od roku 1909 do 30. června 1914. Při tom studoval privátně práva a složil státní zkoušku historicko-právní. Do obchodní, živnostenské a průmyslové ústředny v Hradci Králové byl přijat od 1. července 1914 jako tarifní revident a byl 1. ledna 1919 povýšen na tarifního konsumenta. Úkolem tarifního kanceláře bylo studovat otázky železniční dopravy, zejména železničního tarifnictví, jeho oddělení se zabývalo prováděním reklamací přeplatků a náhrady za zásilky poškozené a ztracené. Všechny tyto práce řídil a byl za ně odpovědný pan Karel Sikáček. Byl tedy způsobilý jak vzděláním, tak odbornou znalostí pro to, aby se stal soudním znalcem.¹⁹⁷

Znalcům příslušela:

- náhrada za skutečné výlohy (opotřebení přístrojů, atd.),
- odměna za námahu při vyšetřování,
- odměna za podání nálezu a posudku.¹⁹⁸

¹⁹⁵ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 4, kart. 327. Personální záležitosti zaměstnanců.

¹⁹⁶ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 5, kart. 332. Soudci a znalci.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ Tamtéž.

C. k. vrchní soud zemský v království Českém spolu s c. k. místodržitelstvím v Praze sestavilo seznam znalců k zřizování a provozování železnice a to pro obvod zemského soudu v Praze (pro obor hospodářský, hornický, průmyslu, mlynářství, stavebnictví) a obvody krajských soudů (pro obor hospodářský, lesnický, stavitelství, hornictví, mlynářství).¹⁹⁹

5. Sociální zabezpečení úředníků soudu

5.1. Penze

První, kdo získal nárok na penzi, byli státní úředníci a jejich rodiny. Přiznaná penze zaručovala lidem důstojné stáří, nebyli závislí na „vejminku“ a na dobrovolné péči rodiny a příbuzných. Finanční zajištění ve stáří bylo upraveno již zákony z poloviny 19. století (právní základy položil již Josef II.). Penze byla závislá na délce služby, do výslužby odcházel úředník buď na vlastní žádost, doloženou lékařským vysvědčením o neschopnosti dále vykonávat službu, nebo po 35 letech služby, respektive dosažení 60 let věku, či z moci úřední, a to v případě, stal-li se úředník neschopný služby nebo nebylo možné po zrušení, či reorganizaci úřadu okamžitě pro něj najít příslušnou náhradu. Úředník se snažil ve službě zůstat co nejdéle. Úředník získal nárok na plnou penzi po 35 letech služby (před rokem 1907 to bylo po 40 letech). Byla mu přiznána výše výslužného, odpovídající jeho dosavadnímu služnému (bez aktivního přídatku a jiných náhrad). Nárok na penzi získával úředník teprve po 10 letech nepřetržité služby, kdy měl zaručeno 40 % služného, další odpracovaná léta se již rentovala pomaleji. Těm, kteří sloužili méně než 10 let, náleželo pouze jednorázové odbytné ve výši jednoho ročního platu (do pěti let služby) nebo dvou platů (do 10 let). Úředník mohl získat nárok penzi ve výjimečných případech, i když neodsloužil předepsaný počet let, důvodem však musela být závažná nemoc nebo úraz. O sociálním zajištění rozhodovali jeho nadřízení. Z platů úředníků šla pravidelně určitá procenta do penzijního fondu. Nárok na penzi neměl úředník pouze, když nějakým závažným způsobem porušil své povinnosti.²⁰⁰

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ VYSKOČIL, Aleš. C. k. Úředník ve zlatém věku jistoty. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009, s. 139-141. ISBN 978-80-7286-149-1.

Na určitou část penze měla nárok i vdova po úředníkovi. Na starobní výplatu měl nárok od svého zaměstnavatele i ten, který se usadil v jiné zemi (v rámci monarchie). To platilo i po zániku monarchie. Československo převzalo penzijní povinnost vůči bývalým c. k. úředníkům (zejména německým), kteří zůstali, nebo se odstěhovali do Vídně. Penze začala běžet ode dne odchodu úředníka. Roční výslužné bylo vypočítáváno dle tabulek, to upravoval zákon č. 74/1896, zákon č. 34/1907, poté zákon č. 15/1914 a československý platový zákon z roku 1926. Výše výslužného se vypočítávala ze započítatelné služební doby. Služební doba se skládala z vlastní služby pragmatikální (od data nástupu k datu ukončení služebního poměru), dále z vojenské prezenční služby (jeden rok) a z válečných půlletí 1914-1918 (dva a půl roku). Služební doba se přepočítala na procenta, prvních deset let se počítalo každý po 4 % a zbývající po 2,4 %.²⁰¹

Pojišťovací povinnost měli zejména zaměstnanci, kteří vykonávali duševní práci, nebo kteří dozírali na práci jiných osob. Pojistné platil částečně zaměstnavatel a částečně pojištěnec. Zákonem č. 92/1918 byl zřízen Všeobecný penzijní ústav v Praze, který byl pověřen správou penzijního pojištění. Zákon č. 221/1924 Sb. a prováděcí vládní nařízení č. 200/1925 Sb. se týkaly pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří. Nad nemocenskými pojišťovnami měla dozor Ústřední sociální pojišťovna. Zákon č. 221/1924 Sb. vstoupil v platnost od 1. července 1926.²⁰²

Prezidium vrchního zemského soudu spolu s c. k. zemským finančním ředitelstvím v Praze povolovalo nárok na vdovskou penzi. Po vzniku Československa, rozhodoval o žádostech, o výslužbě, přídavku z milosti nadále prezidium vrchního zemského soudu v Praze spolu se zemským finančním ředitelstvím v Praze. Vdovská penze náležela vdově po smrti manžela, který byl činný v službě u soudu. Výše vdovské penze byla 200-900 zl. za rok. Výše vdovské penze se vyměřovala dle výše platu zemřelého. Vdově náleželo tříměsíční pohřebné dle posledního služného zemřelého. Vdovy žádaly o přidělení vdovské penze. Například paní Anna Okenfusová, vdova po dvorním radovi a prezidentu Krajského soudu v Hradci Králové, žádala v dopise prezidium krajského soudu v Hradci Králové o vyhotovení duplikátu dekretu o povolení vdovských požitků. Například paní Marie Švarcová, vdova po Josefu Švarcovi (vrchní oficiál v Hradci Králové) napsala dopis: „*Veleslavnému prezidiu vrchního soudu zemského v Praze slavným presidiem krajského*

²⁰¹ VYSKOČIL, Aleš. C. k. Úředník ve zlatém věku jistoty. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009, s. 139-141. ISBN 978-80-7286-149-1.

²⁰² MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde, 1997, s. 332. ISBN 80-7201-045-X.

soudu v Hradci Králové. Dne 27. listopadu 1919 zemřel mi v nejhlubší úctě podepsaná, můj manžel Josef Švarc, vrchní oficiál u státního zastupitelství v Hradci Králové po delší, těžké nemoci, po amputaci nohy a zanechal mne jako nemajetný následkem toho, že nemoc a pohřeb vše vyčerpaly ve velké nouzi a bídě. Jako doklady předkládám účty. Abych tento obnos K 2246.40 mohla zaplatiti, když dle připojeného výpisu z knih na pohřebním mi bylo vyplaceno jen K 756.64, byla jsem nucena nedostávající se částku si vypůjčiti a tím jsem se ocitnula ve trapném postavení poněvadž za války všecko i za sebe, prádlo, šaty, peníze jsme S ohledem pak na nízkou dnes úplně nedostatečnou pensi a ohromnou dnešní stále ještě stoupající drahotu všech životních potřeb, překládajíc vysvědčení nemajetnosti vznáší v nejpokornější úctě podepsaná uctívou prosbu: veleslavné presidium vrchního soudu zemského, načež mně opuštěné vdově alespoň ku částečnému zmírnění mojí bídy dobrotivě povolití přiměřenou výpomoc, abych mohla snesitelně i dále žítí, načež již předem můj nejuctivější dík. V Hradci Králové dne 19. března 1920. Marie Švarcová, vdova po vrchním oficiálu v Hradci Králové.²⁰³ V některým případech za své matky (vdovy), podávaly žádost dcery. Například dcera po smrti svého otce žádala pro svou matku vdovské prožitky. V dopise napsala: „Žádám zdvořile o vystavení duplikátu pensijního dekretu pro svou matku paní Annu Rámskou, vdovu po řediteli kanceláře krajského soudu v Hradci Králové. Otec zemřel v červenci roku 1905. Pensijní oddělení zem. fin. řed. v Praze žádá dekretu, jímž původně pensij. prožitky matce povoleny k tomu účelu (nepohybně k přezkoumání) aby dále mohly býti vypláceny. Matka dlí nyní již přes 2 roky u mne, je 72 roky stará a dekret původní má v Hradci Král. ve svém bytě v uzamčeném stole psacím. Je naprosto nemožné, aby mohlo vydati se nyní na cestu tak dalekou při svém stáří a vážné churavosti, klíč pak svěřiti jinému – pochopitelně odpírá. Opakuji proto odůvodněnou žádost výše psanou a prosím o laskavé brzké vyřízení. Potřebné kolkovné složím dodatečně, jelikož neznám jeho výši. V hluboké úctě MUDr. Rámská.“²⁰⁴

O výši penze rozhodovalo c. k. prezidium vrchního soudu zemského spolu s c.k. zemským finančním ředitelstvím. Rozhodovalo o žádostech podaných soudními úředníky. Žádosti se týkaly odchodu na trvalý odpočinek. C. k. prezidium vrchního soudu zemského spolu s c. k. zemským finančním ředitelstvím rozhodlo o žádosti a pokud ji povolili tak dále rozhodovali o vyměření výslužného. Výslužné se vyměřovala na základě výše platu úředníka a na základě odpracovaných let ve službě. Penzijní požitky se vyměřovali vzhledem

²⁰³ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 12, kart. 337. Penzionování.

²⁰⁴ Tamtéž.

k započitatelné služební době. V některých případech samo c. k. prezidium vrchního zemského soudu rozhodlo o tom, aby byl soudní úředník dán na trvalý odpočinek, aniž by sám o to požádal. Soudní úředník byl vyzván, aby podal žádost s potřebnými listinami o dání na trvalý odpočinek. Aby tato žádost byla v souladu s pensijní tabulkou, ve které byly osobní výkazy. Po smrti soudního úředníka byl vyplácen také příspěvek (sirotčí penze) na vychování pro nezletilé a nezaopatřené dítě, pokud děti byly sirotci. Poručnický soud musel ustanovit poručníka. Po smrti soudcovského úředníka měl být tento úředník nahrazen jiným. Rodina zemřelého mohla žádat presidium vrchního zemského soudu v Praze, o proplacení pohřebního a dalších výloh spojených s pohřbem.²⁰⁵

Žádost o odchodu na trvalý odpočinek mohla být vrácena znovu k posouzení c.k. prezidiu Krajského soudu v Hradci Králové. Měla být znovu posouzena způsobilost žadatele k výkonu služby lékařem. Dále měly být posouzeny rodinné a majetkové poměry žadatele, zdali by se rodina o něho nemohla postarat. Aby mohl soudní úředník získat výslužné jako dar z milosti, musel předložit vysvědčení o své nezpůsobilosti k dalšímu výdělku, toto vysvědčení mělo být vystaveno zeměpanským lékařem. K žádosti měl být přiložen i křestní list žadatele.²⁰⁶

Pokud soudní úředník (diurnista) vlastnil vysvědčení o chudobě, byl ženatý, měl nezaopatřené děti a přišel k těžkému úrazu, takže již nadále nemohl vykonávat soudcovské povolání. Byl ze služby propuštěn. Vzhledem k jeho chudobě mu byla ponechána část jeho dřívějšího diurna.²⁰⁷

Na určitou sirotčí penzi, zaplacení výloh na pohřeb nebo dar měly nárok i děti po smrti otce, který působil jako soudní úředník. Například paní Bohumila Pelikánová, která se narodila 1855 soudnímu adjunktovi Josefu Pelikánovi. Napsala dopis: *„Vaše Císařské Královské Apoštolské Veličenstvo. Nejmilostivější Císaři a Králi! V nejhlubší poníženosti a pokoře podepsaná Bohumila Pelikánová, roku 1855 narozená, sirotek po soudním adjunktovi Josefu Pelikánovi, požívám nejmilostivěji mně povolený dar z milosti ročních 200 K. Živím se dosti nuzně služnou, ale nešťastnou náhodou, která se mi roku 1910 stala, zlomila jsem si levou ruku, takže nyní zcela ku práci a výdělku stala jsem se neschopnou. V této své nesmírné bídě a zoufalém postavení osměluji se vzhlednouti k posvátnému trůnu Vašeho Císařského Královského Apoštolského Veličenstva a nejpokorněji prositi, aby*

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ Tamtéž.

*vzhledem na moje neštěstí a neschopnost ku práci dar z milosti v obnosu 200 K mně nejmilostivěji povolen byl i dále. Jsem zcela chudobná a mravně bezúhonná.*²⁰⁸

Dle výnosu ministerstva spravedlnosti ze dne 31. srpna 1898 náležely soudním úředníkům, kteří byli zproštěni služby, také dar a milost v podobě sto dvaceti zlatých ode dne zproštění služby.²⁰⁹

Postupové poměry kancelářských úředníků u soudu byly velmi špatné. Uvolněná místa zůstávala neobsazena. Byli odkázáni pouze na systematický postup do vyšších příjmů. Počet těch, kteří následkem nepříznivých poměrů (drahota nebo z jiných důvodů) byli nuceni přerušovat, tím byli také poškozeni úředníci mladší, kteří chtěli postoupit do vyšších tříd a tím i postoupení do vyšších tříd, jenže ty byly obsazeny úředníky přerušujícími. Z těchto důvodů, které byly uvedeny ve výnosu ministerstva spravedlnosti z 27. prosince 1918, hodlalo ministerstvo spravedlnosti kancelářské úředníky, kteří přerušovali, dávat na odpočinek s výjimkou důvodů služebních nebo osobních. Ti, kteří překročili 65-tý rok svého věku a sloužili plných 40 let, měli být dáni do výslužby. Starší měli být nahrazeni mladšími silami. Penzionováním docházelo k uvolňování hodnostně významnějších míst (např. prezidentů, víceprezidentů). O tato místa se mohli ucházet podřízení soudcovští úředníci VII a vyšší hodnostní třídy. Podřízení soudcovští úředníci, pokud měli o takové místo zájem, museli poslat své pamětní spisy presidiu zemského soudu v Praze. Ti, kteří žádali o místa v obvodech s národnostními menšinami museli ovládat oba zemské jazyky. O odchodu na odpočinek rozhodovalo presidium vrchního zemského soudu v Praze. Pokud úředníci překročili 60-tý rok svého věku, odsloužili plných 40 let, pokud mohli být bez újmy zájmů služebních nahrazeni mladšími silami, měli být penzionováni.²¹⁰

V roce 1919 byly přijaty osnovy zákona o zvýšení penzí státních zaměstnanců, kteří vstoupili do výslužby před 1. zářím 1910 a osnovy zákona o některých ustanoveních upravujících pensijní nároky. Byla snížena hranice věku na příspěvek na výchovu a sirotčích penzí, i pro syny staropensistů na 21. rok, jestliže nestudovali. Výše drahotných přídatků měsíčních i čtvrtletních zůstala zestátněna, ale tyto přídatky byly vyšší než dosud. Od roku 1919 se do penze započítávaly přídatky vyměřené dle zákona č. 487/1919 Sb., o započtení válečných let ze dne 23. července.²¹¹

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ Tamtéž.

²¹¹ Tamtéž.

Po smrti soudcovského úředníka se pro vdovy vydával pozůstalostní dekret. V pozůstalostním dekretu bylo uvedeno jméno vdovy, bylo tam uvedeno jméno zemřelého, který soud tyto záležitosti řešil. V pozůstalostním dekretu byla stanovena výše vdovské penze.²¹²

Vdovy, za účelem úpravy zaopatřovacích požitků ve smyslu zákona č. 99/1921 Sb., ze dne 3. března a nařízení vlády č. 234/1921 Sb., ze dne 15. července, si mohly podat přihlášku. V přihlášce musely udat přesnou adresu, dále přiložit dekret, kterým byly jmenované vdově vyměřeny původní zaopatřovací požitky. Bylo potřeba předložit oddací list (opatřený 2 K kolkem, pokud již kolkem opatřen nebyl. Součástí přihlášky byl i list křestní nebo jiná listina o narození potvrzená příslušným farním nebo matričním úřadem (2 K kolek). Pokud vdova měla děti, musela v přihlášce ještě uvést, že požaduje příspěvek na výchovu nebo sirotčí penzi pro děti, které jsou již zletilé. Tento příspěvek byl možný pouze pro těžkou tělesnou nebo duševní chorobu. Tato přihláška se odesílala krajskému soudu.²¹³

5.2. Platy

Příjem byl tvořen buďto služným (platem) a aktivním, nebo funkčním přídatkem. Každé hodnostní třídě odpovídalo přesné finanční ohodnocení. V Předlitavsku bylo 11 hodnostních tříd, třídy byly rozděleny na jednotlivé platové mezistupně. Výše služného (platu) byla závislá na dosažené hodnosti. Výši platu stanovoval zákon. Říšský zákon č. 47/1873 upravoval hodnostní systém, každé hodnostní třídě byl přidělen fixní tabulkový plat. Platové poměry úředníků byly upraveny zákonem z roku 1873. Poté byl vydán nový zákon roku 1898 a v roce 1907, ve kterých došlo k úpravě platových tarifů. Zákon o úpravě platů byl schválen v roce 1896, ale vyhlášen byl až v roce 1898. Díky tomu to zákonu došlo ke zvýšení platů úředníkům. Jelikož stoupaly životní náklady, vláda musela tuto situaci řešit. V roce 1907 došlo k poslední úpravě úřednických platů. Zákonem č. 34/1907 byla změněna struktura stanovených stupňů jednotlivých hodnostních tříd, III. a IV. třída byla rozdělena na dva stupně, V. třída na tři a VI. až XI. na čtyři, IX. třída byla výjimkou, ta byla rozdělena na pět stupňů. Zákon snížil dobu potřebnou pro postup ve třech nejnižších třídách na tři roky.

²¹² Tamtéž.

²¹³ Tamtéž.

Povýšení bylo možné buďto jmenováním nebo časovým postupem do vyšších tříd (na základě služebního stáří).²¹⁴

Zákonem č. 47/1873 ř.z. bylo státní úřednictvo rozděleno do XI. hodnostních tříd, podle kterých byla určována výše služného i dalších požitků, které úředníkům byly vypláceny. Mzda státních úředníků měla několik součástí:

- služné,
- aktivní přídavek,
- přídavek za odslouženou dobu,
- odměny (remunerace).²¹⁵

Základní součástí bylo služné, které bylo stanoveno zákonem č. 47/1873 ř.z. ze dne 15. dubna. V 90. letech rakouská vláda upravila platy úředníků VII. – IX. hodnostní třídy, jelikož stoupaly životní náklady. Zákon o úpravě platových poměrů státních úředníků byl říšskou radou schválen v roce 1896, přesto nebyl finanční zdroj, ze kterého by byly náklady připravovaného zvýšení hrazeny. V roce 1898 se podařilo ministru dr. Josefu Kaizlovi prosadit zvýšení daně z cukru. Platy státních úředníků byly zvýšeny zákonem č. 172/1898 ř.z. s platností od 1. září 1898. Úprava úřednických platů, která byla provedená v roce 1907 byla vyvolána snahou vyrovnat nepříznivé postupové poměry, které vyvolávaly nespokojenost zejména u praktikantů a úředníků IX. – XI. hodnostní třídy. Nové platové stupně ve III. – XI. hodnostní třídě umožňovalo úředníku jedné kategorie dosáhnout platu vyšší třídy a s tímto zvýšeným služným očekávat povýšení možné jen uvolněním míst některé vyšší kategorie. Zákon z roku 1907 byl jen výpomocí, provizorním opatřením, definitivním řešením mělo být zavedení časového postupu.²¹⁶

Druhou součástí mzdy státních úředníků byl aktivní přídavek. Jeho vyplácení mělo být náhradou za dřívější služební byty a naturální dávky, které náležely úředníkům patrimoniální správy. Část aktivního přídavku měla pokrýt nájemné, jeho výše byla stanovena podle hodnostních tříd a podle počtu obyvatel místa, kde úředník sloužil. Podle zákona z 15. dubna 1873 byly stanoveny čtyři třídy podle místa, ve kterém úředník sloužil. Úředníci, kteří byli

²¹⁴ VYSKOČIL, Aleš. C. k. Úředník ve zlatém věku jistoty. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009, s. 104-120. ISBN 978-80-7286-149-1.

²¹⁵ MARTÍNEK, Miloslav: K problému struktury státního úřednictva v Čechách na počátku 20. století. Sborník historický 21. Praha: Československá akademie věd, 1974, s. 83.

²¹⁶ Tamtéž, s. 83-85.

zařazení do II. třídy pobírali 60% aktivního přídatku, do III. třídy pobírali 50 % aktivního přídatku, do IV. třídy pobírali 40 % aktivního přídatku. Roční činže za jeden byt se stále zvyšovala. Proto úředníkům nejnižších hodnostních tříd (IX. – XI.) nemohla stačit polovina aktivního přídatku na uhrazení nájemného. V roce 1907 bylo vytvořeno pět tříd aktivního přídatku. Do první spadala Vídeň, do I. třídy náležela místa s větším počtem obyvatel než 80.000 (aktivní přídatek byl 80 %), do II. třídy města, která měla 40.000-80.000 obyvatel (aktivní přídatek byl 70 %), ve III. třídě byla místa s 10.000-40.000 (aktivní přídatek byl 60 %) a v poslední IV. třídě s počtem menším než 10.000 (aktivní přídatek byl 50 %). V roce 1908 došlo k novému rozdělení tříd aktivního přídatku. Tříd bylo pořád pět. V roce 1913 dle návrhu poslance dr. Zdeňka Tobolky, byly vytvořeny tři třídy podle počtu obyvatel: I. třída – přes 80.000 (aktivní přídatek 90 %), II. třída – 40.-80.000 (aktivní přídatek 80 %), III. třída pod 40.000 (aktivní přídatek 70 %). Přesto systém vyplácení aktivního přídatku státním úředníkům nebyl nikdy vyřešen tak, aby byl opatřením proti stálému růstu cen. Praktikantům a soudním auskultantům nebylo vypláceno služné, ale měli nárok na tzv. adjutum. U uchazečů o místa úředník, u kterých nebylo vyžadováno středoškolské vzdělání, byla výměra adjuta ve výši 600 K. Těm, kteří vystudovali práva, náleželo 1.000 K a po praxi 2-3 let mohli dostávat 1.200 K. Někteří praktikanti nebyli placeni vůbec. V roce 1898, kdy došlo ke zvyšování platů, nebyly upraveny odměny pro auskultanty. Nově jmenovaný auskultant měl složit tři státní zkoušky nebo doktorát práv a v období právní praxe musel složit soudní zkoušku. Po 3- 5 měsících měl právo na nižší stupeň adjuta (1.000 K). V roce 1899 se konala schůze auskultantů a byla vytvořena komise, která organizovala další akce. Byla to reakce na zhoršující se hmotné poměry soudního dorostu. Auskultantské adjutum bylo pouze 1.200 K, většina z nich hledala i jiné příjmy (dotazování, příspěvky rodičů a příbuzných, vlastní majetek, věno manželky získané sňatkem, výpůjčky a dluhy). Část úředníků zamlčovala, že by byli zadluženi, jelikož dluhy úředníka mohly být podkladem pro disciplinární trest. V roce 1901 na základě akce auskultantů bylo jim uděleno při nástupu do soudní služby 1.600 K, po dvouleté službě mohlo být zvýšeno na 2.000 K. Právním praktikantům mělo být vypláceno stipendium 1.000 K. Došlo ke zrušení bezplatných míst auskultantských. Finančním zdrojem měla být daň z jízdének. V letech 1903-1906 proběhla akce mezi právníckým dorostem, která zrazovala nově absolvované právníky od vstupu do soudní služby. V českých časopisech se objevovaly zprávy o lepších vyhlídkách, které právníkům nabízí zaměstnání v advokacii nebo notariátě. Zákonem z 25. června 1906 bylo stanoveno, že kandidátům s vysokoškolským vzděláním pro soudní službu náleží okamžikem nástupu

roční odměna ve výši 1.200 K, po třech letech 1.600 K a po pětileté službě 2.000 K. Ostatním praktikantům v soudní službě byly stanoveny částky 1.000 K, 1.200 K a 1.500 K.²¹⁷

Součástí mzdy byl státem vyplácený přírůstek za odslouženou dobu. Tento přírůstek však byl vyplácen málokdy, protože bylo málo úředníků, kteří by odsloužili dobu, aby měli na přírůstek nárok. Přírůstek byl vyplácen úředníkům, kteří měli malou kvalifikaci a nemohli postupovat výše, ale délka služby jim poskytovala vyrovnání. Součástí mzdy mohlo být také vyplácení celoročních odměn (remunerací). Úředníci státní správy je dostávali, ale zřídka.²¹⁸

Odlišovala se instituce provizorního (prozatímního) a definitivního jmenování. Rozdíl byl ve finančním hodnocení. Provizorní jmenování nebo udělení titulu vyšší hodnosti neopravňovalo úředníka k pobírání hodnostních platů z prozatímně zastávané funkce. Jen úředníci s definitivně propůjčenou hodností měli nárok na aktivní přírůstek. Aktivní a agilní úředník měl nárok na renumerace, to byly ojedinělé peněžní odměny za mimořádný služební výkon. Úředníci odváděli ze všech služebních platů, přírůstků, příspěvků i penzí osobní daň z příjmů. Osobní daň z příjmu musel odvádět každý, jehož příjmy činily za rok 1200 korun čistého. Výši daně stanovil respektive vypočítal příslušný berní úřad. Úředník odváděl příspěvek na penzi a služební taxu.²¹⁹

Příjem soudce II. třídy jmenovaného v roce 1850 byl 1 200 zl za rok. Příjmy subalterních úředníků se v roce 1860 pohybovaly mezi 420-840 zl za rok. Subalterní úředníci, když končili svou kariéru měli plat obvykle 630, 840 a 1050 zl, pokud odpracovali nejméně 40 let, měli nárok na penzi. Po roce 1868 stačilo, když odpracoval 30 let ve státní službě, aby měl nárok na plný důchod ve výši posledního platu. V roce 1855 se celoříšsky zvyšovaly nejnižší platy státních úředníků a to o 10 až 15 %. Po roce 1868 jim byly poskytovány i drahotní příplatky, aby se dorovnala inflace. 25% úředníků soudní správy v Čechách (568 osob) dosáhla 1400-1600 zl. Nejpočetnější subalterní úředníci XI. hodnostní třídy dosáhli 800-1000 zl. Soudní písař (nedostudovaný právník) dosáhl 300 zl ročně.²²⁰

²¹⁷ Tamtéž, s. 85-91.

²¹⁸ Tamtéž, s. 92.

²¹⁹ VYSKOČIL, Aleš. C. k. Úředník ve zlatém věku jistoty. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009, s. 104-120. ISBN 978-80-7286-149-1.

²²⁰ MACHAČOVÁ, J. – MATĚJČEK, J. Nástin sociálního vývoje v českých zemích 1781-1914. Opava: Slezské zemské muzeum, 2002, s. 229. ISBN 80-86224-23-6.

Úředníkům a zřízencům, kteří byli převzati z Německorakouska do služeb Československé republiky, mělo být vyplaceno mimořádné odškodné.²²¹

Diety (stravné) náležely:

- úředníkům a zřízencům, kteří nastoupili na službu a nemohli přestěhovat svoji domácnost (manželku, děti, rodiče nebo sourozence) z Německorakouska do Československa, náležely plné diety (stravné) ode dne, kdy nastoupili na službu v novém působišti až do přestěhování domácnosti nebo do doby, kdy jim byla poskytnuta možnost přestěhovat se (akce bytová a stěhovací),
- úředníkům a zřízencům, kteří nespádali do plné diety a mimořádným přídatkem za 14 dní ode dne, kdy nastoupili službu,
- za dny strávené na dovolené diety (stravné) nepřísluší.²²²

Náhrada výloh za stěhování náležela:

- úředníkům a zřízencům, jichž přestěhování bylo obstaráno na státní útraty,
- úředníkům a zřízencům, kteří si přestěhování sami obstarali, museli výlohy prokázat účty,
- zřízencům, kteří se nepřestěhovali nejpozději do konce července 1919, nedostaly žádné náhrady.²²³

Dle zákona č. 15/1914 ř.z. služební pragmatika, platy příslušely v měsíčních částkách. Pokud došlo k přeložení na dovolenou s čekatelným nebo do výslužby, zastavil se služební plat posledním dnem měsíce. Při úmrtí se plat zastavil posledním dnem měsíce úmrtí.²²⁴ Úředník mohl postoupit do vyšších stupňů služného, pokud vykonal předepsané odborné zkoušky.²²⁵ Úředník měl nárok na výslužné (odbytné), jakož i pozůstalí měli nárok po úmrtí úředníka na zaopatřovací platy (odbytné).²²⁶ Pokud se úředník stal pro oslepnutí nebo duševní chorobu bez svého úmyslu zaviněním neschopným k další službě a ke každému jinému výdělků, připočetlo se mu pro vyměření výslužného k jeho započitatelné služební době deset let.²²⁷ Úmrtné náleželo vdově. Pokud se manželé zřekli manželského spoluzití – i když

²²¹ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 4, kart. 327. Personální záležitosti zaměstnanců.

²²² Tamtéž.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ § 47 odst. 3, 4 a § 48 zákona č. 15/1914 ř.z., služební pragmatika.

²²⁵ § 51 odst. 1. a 2. zákona č. 15/1914 ř.z., služební pragmatika.

²²⁶ § 60 zákona č. 15/1914 ř.z., služební pragmatika.

²²⁷ § 62 zákona č. 15/1914 ř.z., služební pragmatika.

odloučeně nežili kvůli výchově dětí, ze zdravotních důvodů, z hospodářských nebo podobných důvodů pak vdově úmrtné nenáleželo. Pokud úředník nenechal nárok na úmrtné vdově, nárok na úmrtné náležel manželským potomkům.²²⁸

Dle sdělení prezidia ministerstva financí č. 1779/1922 ze dne 15. března, se řídily právní poměry ženských státních zaměstnanců v otázce drahotních přídatků těmito zásadami:

- podle platných předpisů měla žena ve státní službě právní nárok pouze na drahotní přídatky podle I. rodinné třídy bez rozdílu, je-li svobodná nebo provdaná. Jmenovitě nešlo přiznat ženským silám drahotní přídatky podle II. rodinné třídy na manžela. To vyplývá z nařízení č. 333/1918 ř.z. ze dne 11. září, které mělo na mysli pouze ženaté mužské zaměstnance a spočívalo na principu alimentacním, aby se státním zaměstnancům dostalo zásadně vyššího drahotního přídatku na osoby, k nimž měli povinnost výživy,
- svobodným aneb ovdovělým bezdětným silám ženským šlo přiznat drahotní přídatky podle II. rodinné třídy za určitých podmínek, které stanovilo nařízení č. 333/1918 ř. z. ze dne 11. září,
- v individuálních případech byly udíleny ženským silám drahotní přídatky jako vdovám s nezaopatřenými dětmi, pokud bylo zjištěno, že dítě bylo opravdu zcela odkázáno ve výživě na matku a že zde není jiné osoby k alimentaci povinné a placení schopné.²²⁹

5.3. Dovolená

Úředníci krajského soudu měli nárok na dovolenou. U Krajského soudu v Hradci Králové existovala tabulka dovolené, ve které bylo uvedeno jméno příslušného úředníka, charakter povolání, například to mohl být zkušební rada, okresní soudce, přednosta, listovní, oficiál, oficiant, kancelářský pomocník, podúředník, soudní sluha atd. V této tabulce se také nacházel sloupec, kam se zapisovala žádaná dovolená od kdy do kdy, hned poté následoval sloupec s povolenou dovolenou zase od kdy do kdy. V tabulce dovolené se uváděl údaj

²²⁸ § 65 zákona č. 15/1914 ř.z. služební pragmatika.

²²⁹ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 6, kart. 333. Soudci a znalci. Výnos ministerstva spravedlnosti č. 15043/1922.

o zástupci po dobu dovolené. Dovolená v době soudních prázdnin byla většinou čerpána v rozmezí od čtrnácti dnů do šesti týdnů.²³⁰

Kdy se poskytovala dovolená? Dovolená se poskytovala na zotavenou, na vyléčení, kvůli sňatku i z jiných osobních důvodů. Délka dovolené byla stanovena dobrozdáním nadřízených, lékařská zpráva ji neupřeshňovala. Při běžné nemoci úředník dovolenou nepotřeboval, jen svou nepřítomnost musel oznámit a nesměl se vzdálit z místa svého úředního působiště. Pokud nemoc trvala déle než tři dny, nadřízený si většinou vyžádal lékařskou zprávu. Dovolenu uděloval nadřízený v trvání 2-8 dnů v roce, pokud dovolená trvala déle z důvodu například zahraniční dovolené, pak ji udělovalo ministerstvo. Služební pragmatika nárok na dovolenou na zotavení upřesnila. Praktikanti měli nárok na 14 dnů dovolené, úředníci IX. a X. třídy měli nárok na tři týdny dovolené, úředníci VII. a VIII. třídy měli nárok na čtyři týdny dovolené, ostatní na pět týdnů dovolené. Po vydání služební pragmatiky nadále dovolenou uděloval bezprostřední nadřízený. Nadřízený mohl žádost zamítnout ze služebních důvodů. Když úředník za příslušný rok dovolenou nevyčerpal, převáděla se mu do dalšího roku. Úředník mohl o plat přijít, pokud čerpal delší dovolenou než tu, co měl předepsanou, v tomto případě záleželo na tom, jak se dohodl s nadřízeným a zda-li jeho nepřítomnost omluvil.²³¹ Udělení dovolené delší než tři měsíce bylo vázáno podmínkou, že pominuly platy za období přesahující zákonnou dobu dovolené a nenastane její započtení pro postup do vyšších platů a pro vyměření výslužného.²³²

5.4. Nemocenské pojištění

Nejvýznamnějšími předpisy v oblasti nemocenského pojištění byl zákon č. 33/1888 ř. z., který byl několikrát změněn a zákon č. 221/1924 Sb. o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří, dále pak zákon č. 221/1925 Sb. o nemocenském pojištění veřejných zaměstnanců. Pojištění měly na starosti zejména nemocenské pokladny. Obligatorní pojištění se podle zákona č. 221/1924 Sb. nevztahovalo na osoby starší 60 let. Zákon č. 43/1929 Sb. jim proto umožnil přiznání státní starobní podpory. Ta činila 500 Kč na osobu ročně, pokud se poskytovala dvěma žadatelům, kteří žili ve společné domácnosti, snižovala se na 300 Kč pro

²³⁰ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 13, kart. 338. Tabulka o dovolené v soudních prázdninách v roce 1911.

²³¹ VYSKOČIL, Aleš. C. k. Úředník ve zlatém věku jistoty. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009, s. 141-142. ISBN 978-80-7286-149-1.

²³² § 44 zákona č. 15/1914 ř.z., služební pragmatika.

každého z nich. Do starobní podpory se započítávaly všechny podpory, které žadatel dostával z titulu veřejné chudinské péče.²³³

6. Sonda do života soudních úředníků

28. října 1918 byl slavnostně vyhlášen československý stát. První československá právní norma byla recepční zákon²³⁴. Formulace recepčního zákona potvrzovala platnost zemských a říšských zákonů a také zachovávala dosavadní organizaci státní správy. Nový stát převzal systém c. k. správy, (došlo pouze k úpravám v označení státních úřadů a jejich zaměstnanců), převzal i zaměstnance. Vznik československého státu nebyl periodickým mezníkem, jelikož byla zachována kontinuita jak státní správy, tak i samosprávy. Zákon č. 11/1918 Sb., recepční zákon říká: „*republika československá přejímá veškeré správní a právní ustanovení dosavadní s výjimkou všeho, co se týká domu habsburského.*“²³⁵ Úředníci museli po převratu přísahat věrnost nově vzniklé Československé republice. Nadále panovalo žhavé politicko-spoločenské téma o úřednickém stavu, nebyl rozdíl mezi c.k. a republikánským úředníkem. Změna se týkala posunu problému od česko-německého antagonismu směrem k sociálně-profesním otázkám. Přítomný nacionalismus se nevyhnul ani úřednické otázce. Objevuje se zde homogennější povaha československého úřednictva. Přestalo se počítat s Němci, došlo k úbytku německých úředníků. V platnosti byly zákony, které úředníkům garantovaly služební poměr. Mohli být dáni dle platných pravidel na trvalou dovolenou, do penze. Mohli být přesunuti nebo mohli odejít sami z vlastní vůle. Úředníci odcházeli většinou na nucenou dovolenou. Byli to ti, kteří státnímu systému nevyhovovali. Starší úředníci odcházeli s blížící se penzí nebo ze zdravotních důvodů. Základní normou, která upravovala služební poměry státních úředníků, zůstala služební pragmatika z roku 1914. Platové poměry byly do roku 1919 upraveny rakousko-uherskou úpravou úřednických platů z roku 1907. Dle zákona o poměru státního úředníka č. 541/1919 se zkrátila doba pro postup do vyššího stupně hodnostní třídy u IX. až XI. hodnostní třídy na dva roky a u II. až VIII. třídy na tři roky. Zůstalo 11 hodnostních tříd. Každá hodnostní třída se dále dělila na několik platových stupňů (2-5). Zůstal místní (dříve aktivní) příplatek. Příplatek se odvíjel od Prahy. V Praze činil 50 % služného, nejvýše 4000 korun. V ostatních městech to bylo dle velikosti

²³³ MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde, 1997, s. 332-333. ISBN 80-7201-045-X.

²³⁴ Zákon č. 11/1918 Sb. recepční zákon.

²³⁵ Zákon č. 11/1918 Sb. recepční zákon.

90, 80 a 70 % pražského. Týkalo se to V. a nižší hodnostní třídy. Vyšší třídy měly nárok na činovní (dříve funkční) příplatky, navýšené o 50 %. Po vzniku československého státu došlo k redukci 15% personálu.²³⁶

6.1. Život úředníka a jeho vliv na ostatní

Úředník by měl být vzorem pro své okolí ve všech oblastech života (bydlení, oblékání, jídelníček, zábav, společenských styků, výchovy a vzdělání dětí). Úředník by se neměl chovat nemravně, nedůstojně vůči úřadu nebo vůči loajalitě a nedělat dluhy. Měl se vyhnout politickým agitacím, kritice vlády a jejích opatření. Měl se účastnit nedělních a svátečních bohoslužeb, i když mu to zákon nepřikazoval. Úředníci však nemohli svými příjmy zaručit příslušnou reprezentaci. Na základě jejich způsobu života se řadili mezi střední vrstvy, ale ne vždy jejich životní úroveň tomu odpovídala.²³⁷

Sociální prestiž i existenční jistota spojená s úřednickou kariérou lákala k následování. Státní moc usilovala o to, aby se úředník stal ostatním ve všem příkladem. Právník Justin Blonsky řekl v roce 1882: „*Všeobecně je každý úředník zavázán svým úřadem a služební přísahou co nejpřesněji vykonávat uložené povinnosti. Obzvláště předpokládá Jeho Veličenstvo bezpodmínečnou věrnost a neochvějnou podporu vládou nejvýše přikázaným zásadám a dále očekává účast na těchto povinnostech a vždy zcela odpovídající jednání nejen ve věcech úředních, ale také za všech ostatních okolností.*“²³⁸ O tom, že úředník má být všem vzorem najdeme zprávy již z dvorského dekretu z 9. listopadu 1816. Samo úřednictvo bylo nadšeně ostatním příkladem a vzorem, upevnili si touto cestou prestiž svého stavu.²³⁹

Počet úředníků rychle stoupal, do státních služeb přicházeli mladí lidé nezatížení rodovou tradicí a autorita státu, panovníka i úřadu pro ně nebyla samozřejmá. Vliv a význam

²³⁶ VYSKOČIL, Aleš. C. k. Úředník ve zlatém věku jistoty. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009, s. 293-326. ISBN 978-80-7286-149-1.

²³⁷ VYSKOČIL, Aleš. C. k. Úředník ve zlatém věku jistoty. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009, s. 269. ISBN 978-80-7286-149-1.

²³⁸ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. Vliv úřednictva na životní styl české společnosti ve 2. polovině 19. století. In: Studie k sociálním dějinám 19. století. Svazek 7. Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea v Opavě, 1994, s. 66.

²³⁹ Tamtéž, s. 66-67.

úředníků jako vzoru neplynul jen z jejich počtu. Důležité bylo i to, že úřednictvo zosobňovalo jeden z důležitých procesů modernizace – všeobecnou byrokratizaci.²⁴⁰

Dosažená hodnostní třída ovlivňovala podstatně každodenní provoz jeho domácnosti a životní vyhlídky všech členů rodiny. Na hodnostní třídě nezávisel nejen plat, ale také společenské postavení úředníkovi manželky nebo budoucnost jeho dětí. Úředník musel dbát na přiměřené bydlení, oblékání, vystupování, musel pěstovat správné společenské styky a pro své děti hledat vhodné životní partnery a povolání. Úředník, který musel i doma svůj úřad reprezentovat, svoji nepříznivou finanční situaci mohl řešit buďto vhodným sňatkem nebo zadlužením a úplatky. Složitě finanční poměry nižších úředníků se promítaly do nejrůznějších oblastí jejich běžného života. Příkazem doby byla šetrnost. Úřednické rodiny patřily k těm, kteří první začaly omezovat počet dětí. Bylo to především z finančních důvodů, finanční nároky kladené na vzdělání synů a věno dcer i problémy, které čekaly úřednické vdovy s malými dětmi. Nezaopatřené vdovy s dětmi a neprovdané dospělé dcery představovaly velké riziko z hlediska zachování stavovské prestiže. Tento problém řešilo zlepšující se důchodové zabezpečení, které zahrnovalo i vdovy po mladších úřednících (koncem 19. století). Úřednické dcery, pokud neměly věno, měly malou šanci uzavřít společensky přijatelný sňatek. Proto dívky z úřednických rodin, chtěly získat přístup k vyššímu vzdělání, a tím také kvalifikovanější povolání. Úřednická domácnost se řídila pracovními povinnostmi živitele. Pracovní doba nepřesahovala ve vyšších státních úřadech zpravidla osm hodin denně. Pracovní doba nižších úředníků byla mnohem delší. Celá úřednická rodina se scházela pravidelně u společného oběda podávaného mezi polednem a druhou hodinou odpolední. Úředníci jako první měli nedělní volno. Neděle patřila vycházkám, výletům, návštěvám známých a příbuzných. Úředníci dbali na to, aby se v přítomnosti žen a dětí nemluvilo o pracovních problémech. Hovory o práci patřily mimo úřad ke stolu v kavárně nebo hospodě. Bavit se o pracovních věcech před dámami odporovalo dobrým mravům. Všední den úředníka a jeho rodiny se stával vzorem středostavovského životního stylu úměrně sociálním podmínkám a finanční situaci ostatních sociálně profesních skupin obyvatel. Úřednictvo se snažilo uchovat si některé rysy stavovské výlučnosti (úřednická uniforma, ke které patřil klobouk vyzdobený perím a kord). Na přelomu 19. a 20. století vstoupilo do státní služby velké množství nových kvalifikovaných, ale rodinnou tradicí nezátížených úředníků, kteří mnohé vžitě vzory úřednického chování v kanceláři i doma odmítali. Ke kritikům rakouské byrokracie patřili Jan Neruda,

²⁴⁰ Tamtéž, s. 67.

J. S. Machar, Jaroslav Hašek a další literáti. Nelíbil se jim stereotyp úřednické práce, odosobněný vztah k žadatelům, zdlouhavost, těžkopádnost a formálnost úředního jednání. Zdálo se jim směšné lpět na stavovské výlučnosti v soukromé sféře.²⁴¹

V úřednické rodině se v povolání pokračovalo i v následujících generacích a chápalo se jako reprezentace panovníka nebo moci. Úřednická rodina byla podrobena společenské kontrole. Byla vzorem pro chování nižších vrstev. Úřednictvo se řadilo do střední vrstvy v rámci skladby obyvatelstva. Ženy a dcery úředníků se měly starat jen o domácnost, ale u nižších úředníků, jejichž příjmy nestačily na reprezentaci, to nebylo možné, postupem času ani u majetnějších úředníků. Střední vrstvy byly dlouho zbožné, zvláště na venkově. Ke konci 19. století šlo již spíše o zvyk, jen o formální zbožnost. Funkce úředníků spočívala ve zprostředkování moci a částečně i dohlížení na výkon moci. Sloužili k fungování státu, k dodržování zákonů, spravedlnosti a náboženských otázek. Přibývalo především úředníků s nižší a minimální kvalifikací. Dochází k růstu počtu subalterních úředníků v soudní správě.²⁴²

Z obecných vzorů platilo, že většinou synové úředníků se stávali také úředníky a dcery úředníků si většinou braly za muže úředníky ze stejných kruhů. Úředníci z vysokých kruhů si brali za ženy dcery opět z vysokých úřednických kruhů a naopak úředníci z nižších kruhů si brali zase dcery z nižších kruhů.²⁴³ Střední vrstvy především na venkově byly dlouho zbožné. Postupně se zbožnost ke konci 19. století mění ve zvyk a formalitu.²⁴⁴

6.2. Disciplinární záležitosti

Disciplinární záležitosti soudních úředníků řešil disciplinární soud. Za co mohli být soudní úředníci vyslýcháni? Důvodem mohl být útěk trestaného z vězení, takto byl vyslýchán soudní sluha. Vězen uprchl ve tři hodiny odpoledne, když měl jít štípat dříví. Manželka soudního sluhy měla předat klíče druhému soudnímu sluhovi, jenže na to zapomněla. Sama pustila vězně na dvůr soudní budovy štípat dříví, zavřela za ním. Kolem třetí hodiny se vězeň doprošoval, ať mu otevře a pustí ho se vykoupat. Manželka mu otevřela a zavedla jej

²⁴¹ Tamtéž, s. 68-75.

²⁴² MACHAČOVÁ, J. – MATĚJČEK, J. Nástin sociálního vývoje v českých zemích 1781-1914. Opava: Slezské zemské muzeum, 2002, s. 221-229. ISBN 80-86224-23-6.

²⁴³ MACHAČOVÁ, J. – MATĚJČEK, J. Nástin sociálního vývoje v českých zemích 1781-1914. Opava: Slezské zemské muzeum, 2002, s. 230. ISBN 80-86224-23-6.

²⁴⁴ MACHAČOVÁ, J. – MATĚJČEK, J. O středních vrstvách v českých zemích 1750-1950. Opava: Slezské zemské muzeum, 2002, s. 32. ISBN 80-86224-36-8.

do věznice, kterou hned uzavřela. Poté vězeň šel opět na dvůr. Když šla zavřít vrata na dvůr, vězeň už tam nebyl.²⁴⁵

Disciplinární záležitosti byly upraveny zákonem č. 46/1868 ř.z.²⁴⁶ Pokud soudcovští úředníci porušovali povinnosti, mohli jim být uloženy pořádkové nebo kárné tresty. Mezi pořádkové tresty patřilo napomenutí nebo důtka. Důtka se zapsala po právní moci do výkazu o stavu úředníka. Přednosta každého soudu měl právo udílet napomenutí a důtky všem soudcovským úředníkům u něho ustanoveným, prezidenti sborových soudů první stolice všem okresním soudcům v obvodu tohoto soudu, prezidenti vrchních (zemských) soudů prezidentům sborových soudů první stolice jim podřízených.²⁴⁷

Kárnými tresty byly:

- a) přeložení v stejné hodnosti na jiné služební místo bez nároku na stěhovací náklady,
- b) dání na odpočinek na neurčitou dobu se snížením normálního výslužného,
- c) propuštění ze služby.²⁴⁸

Uložený kárný trest byl zapsán do úředníkovy výkazu o osobním stavu. Kárný trest mohl soudcovskému úředníkovi uložit příslušný kárný soud (senát). Příslušným kárným soudem byl:

a) nejvyšší (a zrušovací) soud pro senátní prezidenty, rady a jiné soudcovské úředníky, pak pro prezidenty, viceprezidenty a rady vrchních (zemských) soudů, pro prezidenty a viceprezidenty sborových soudů první stolice.

b) vrchní (zemský) soud pro všechny ostatní soudcovské úředníky ustanovené u něho, u sborových soudů první stolice a okresních soudů jeho obvodu.²⁴⁹

Kárné vyšetřování mohlo být zahájeno jen usnesením kárného soudu po slyšení vrchního státního zástupce (generálního prokurátora) a po výsledku obviněného úředníka. Den k ústnímu jednání ustanovil předseda kárného senátu. Nálezem kárného soudu byl obviněný

²⁴⁵ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 4, kart. 326. Personální záležitosti zaměstnanců.

²⁴⁶ Zákon č. 46/1868 ř.z., o kárném řízení se soudcovskými úředníky a jejich nedobrovolném přeložení na jiné místo nebo odpočinek.

²⁴⁷ § 2, 3, 4 zákona č. 46/1868 ř.z., o kárném řízení se soudcovskými úředníky a jejich nedobrovolném přeložení na jiné místo nebo odpočinek.

²⁴⁸ § 6 zákona č. 46/1868 ř.z., o kárném řízení se soudcovskými úředníky a jejich nedobrovolném přeložení na jiné místo nebo odpočinek.

²⁴⁹ § 8 zákona č. 46/1868 ř.z., o kárném řízení se soudcovskými úředníky a jejich nedobrovolném přeložení na jiné místo nebo odpočinek.

úředník buď zproštěn viny, nebo byl uznán vinným. Trestní nález obsahoval výrok o kárném anebo pořádkovém trestu. Odvolání muselo být do osmi dnů po doručení nálezu ohlášeno u kárného senátu vrchního (zemského) soudu. Po tříletém bezvadném chování mohl úředník požádat o výmaz důtky zapsané do výkazu o osobním stavu. Kárný soud mohl také nařídít suspenzi z úřadu.²⁵⁰

V roce 1914 disciplinární záležitosti byly upravené novým předpisem (služební pragmatikou).²⁵¹ Pořádkovými tresty byla buď výstraha nebo peněžitá pokuta. Právo uložit pořádkový trest příslušelo kárné komisi, přednostovi služebního úřadu. Před tím, než byl uložen pořádkový trest, byla obviněnému úředníkovi dána příležitost, aby se ospravedlnil písemně nebo ústně. Uložený pořádkový trest musel být oznámen písemně úředníkovi s udáním důvodů. Proti pořádkovému trestu mohl úředník podat stížnost do čtrnácti dnů u služebního úřadu.²⁵²

Dalšími kárnými tresty byly:

- a) důtka,
- b) vyloučení z postupu do vyšších platů,
- c) zmenšení služného (adjuta),
- d) přeložení do výslužby se zmenšeným výslužným,
- e) propuštění.²⁵³

Kárné tresty mohly být uloženy kárnou komisí po kárném řízení. K vyloučení z postupu do vyšších platů (zvýšení služného) bylo možné úředníka odsoudit nejvýše na tři roky. Ke snížení služného (adjuta) bylo možné úředníka odsoudit na tři roky. Úředník mohl být přeložen do výslužby buď na dobu určitou nebo trvale. Srážka z pravidelného výslužného odbytného byla stanovena na 25 procent. Pokud byl úředník odsouzen k trestu propuštění, mohlo být úředníkovi přiznán příspěvek na výživu.²⁵⁴

²⁵⁰ § 13, 18, 21, 22, 25, 28, 29 zákona č. 46/1868 ř.z., o kárném řízení se soudcovskými úředníky a jejich nedobrovolném přeložení na jiné místo nebo odpočinek.

²⁵¹ Zákon č. 15/1914 ř.z., služební pragmatika.

²⁵² § 90, 91, 92 zákona č. 15/1914 ř.z., služební pragmatika.

²⁵³ § 93 zákona č. 15/1914 ř.z., služební pragmatika.

²⁵⁴ § 93, 94, 95, 97, 98 zákona č. 15/1914 ř.z., služební pragmatika.

K provedení kárného řízení se zřizovaly disciplinární komise:

- disciplinární komise první stolice při úřadech přímo podřízených některému ústřednímu úřadu,
- vrchní disciplinární komise při ústředních úřadech.²⁵⁵

Každá disciplinární komise se skládala z předsedy, jeho náměstka a náležitého počtu členů. Ministr spravedlnosti jmenoval předsedy, náměstky a členy disciplinárních komisí vrchních soudů, vrchních státních zastupitelstev a generální prokuratury ze soudcovských a koncepčních úředníků těchto úřadů. Disciplinární komise a vrchní disciplinární komise projednávaly a rozhodovaly v senátech, které se skládaly z předsedy a čtyř členů.²⁵⁶ Disciplinární komise první stolice byla příslušná pro všechny úředníky, kteří sloužili u dotčeného úřadu nebo některého úřadu jemu podřízenému. Vrchní disciplinární komise byla příslušná pro všechny úředníky patřící do osobního stavu ústředního úřadu nebo sloužící u ústředního úřadu a pro úředníky podřízené.²⁵⁷ Disciplinární komise, které jednaly a rozhodovaly v senátech, jež se skládaly z předsedy nebo jeho náměstka a čtyř přísedících, museli být alespoň dva přísedící znalí práv. Kárné senáty se usnášely nadpoloviční většinou hlasů. Předseda hlasoval jako poslední.²⁵⁸ Byl ustanoven disciplinární zástupce, který byl povinen při provádění kárného řízení se ujmout hájení cti a důstojnosti úřednického stavu.²⁵⁹ Úředník měl právo mít v kárném řízení obhájce z úředníků, kteří byli v činné službě v místním oboru působnosti disciplinární komise nebo z osob zapsaných do seznamu obhájců.²⁶⁰ K zahájení kárného řízení došlo, když přednosta služebního úřadu odeslal kárné oznámení služební cestou příslušné disciplinární komisi. Disciplinární komise rozhodla, jestli mělo být zahájeno kárné vyšetřování. Usnesení o zahájení kárného vyšetřování bylo doručeno obviněnému úředníkovi služební cestou. Proti zahájení kárného vyšetřování nebylo opravného prostředku.²⁶¹ Bylo-li usneseno, že se mělo zahájit kárné vyšetřování, ustanovil přednosta úřadu, u něhož byla disciplinární komise zřízena, jednoho nebo více vyšetřujících komisařů. Vyšetřující komisař měl vyslechnout bez přísahy svědky a znalce. Po skončení vyšetřování se spisy zaslaly disciplinárnímu zástupci a ten je předložil se svými návrhy disciplinární komisi. Disciplinární komise poté rozhodla, zda se má věc odkázat k ústnímu jednání, nebo řízení pro

²⁵⁵ § 118, 119, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 132, 135, 144 zákona č. 15/1914 ř.z., služební pragmatika.

²⁵⁶ § 100, 101, zákona č. 15/1914 ř.z., služební pragmatika.

²⁵⁷ § 102 zákona č. 15/1914 ř.z., služební pragmatika.

²⁵⁸ § 104, 105 zákona č. 15/1914 ř.z., služební pragmatika.

²⁵⁹ § 107 zákona č. 15/1914 ř.z., služební pragmatika.

²⁶⁰ § 109 zákona č. 15/1914 ř.z., služební pragmatika.

²⁶¹ § 112, 113, 114 zákona č. 15/1914 ř.z., služební pragmatika.

služební přečin zastavit. V odkazovacím nálezu musely být uvedeny body obvinění a označena opatření, která se měla učinit pro přípravu ústního jednání. Proti odkazovacímu nálezu nebylo opravného prostředku. Do osmi dnů po doručení odkazovacího nálezu mohl obviněný úředník i disciplinární zástupce učinit další návrhy, o kterých rozhodla disciplinární komise bez připuštění samostatného opravného prostředku. Den ústního jednání ustanovil předseda disciplinární komise. Jednání nebylo veřejné. Jednání začalo předčtením usnesení. Poté následoval výslech obviněného a svědků a znalců. Po skončení průvodního řízení přednesl disciplinární zástupce své návrhy a obviněný i jeho obhájce obhajobu. Obviněný měl poslední slovo. Disciplinární komise poté učiní rozhodnutí. Nálezem disciplinární komise měl být obviněný úředník buď osvobozen z porušení povinností, nebo uznán vinným. Byl-li úředník uznán vinným, měl nález obsahovat výrok o kárném anebo pořádkovém trestu. Byl-li úředník osvobozen anebo byl-li mu uložen pořádkový trest, stát hradil náklady řízení. Pokud mu byl uložen kárný trest, hradil náklady řízení on sám. Nález byl vyhlášen a nejdéle do osmi dnů doručen disciplinárnímu zástupci, i obviněnému úředníkovi. Obviněný a disciplinární zástupce mohli podat odvolání pro výrok o vině a trestu. Odvolání mělo odkladný účinek. Odvolání ve prospěch obviněného bylo nepřípustné, byl-li uložen jen pořádkový trest. Po nabytí nálezu právní moci, předseda disciplinární komise zařídil výkon trestu příslušným úřadem a zaslal služební cestou vyhotovení kárného nálezu s rozhodovacími důvody přednostovi úředníkova služebního úřadu. Disciplinární komise mohla úředníka proti němuž bylo zahájeno trestní nebo kárné řízení, kdykoliv zbavit služby.²⁶²

Soudní úředníci mohli být odsouzeni, pokud se nějak těžce provinili ve služebním poměru. Pokud zanedbali povinnosti dozoru nad vězni a díky němu utekl vězeň. Soudní úředník mohl být potrestán například na čtyři dny do vězení. O potrestání rozhodoval disciplinární soud. Soudní úředník byl souzen podle zákona organického pro soudy č. 258/1850 ř. z. Soudní sluha mohl proti nálezu disciplinárního řízení zákona organického pro soudy č. 258/1850 ř. z., podat stížnost ke komisi disciplinární c.k. nejvyššího soudního kasačního dvora nebo k ck. vrchního soudu zemského v Království českém do 8 dnů.²⁶³

Císařský patent č. 258/1850 ř.z. z 28. června, který upravoval disciplinární pravomoci nad veškerými soudními osobami, byl zrušen císařským patentem č. 81/1853 ř.z. ze 3. května. Císařský patent č. 81 odstranil rozdíly mezi soudci (soudní osoby) a ostatními úředníky, zrušil

²⁶² § 118, 119, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 132, 135, 144 zákona č. 15/1914 ř.z., služební pragmatika.

²⁶³ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 4, kart. 326. Personální záležitosti zaměstnanců.

disciplinární soudy pro soudce. Prosinčovou ústavou č. 144/1867 ř.z. z 21. prosince bylo opětovně zavedeno rozdílné disciplinární řízení pro osoby soudcovské a ostatní úředníky. K prosinčové ústavě byl vydán zákon č. 46/1868 ř.z., o disciplinární pravomoci nad soudcovskými úředníky a o nedobrovolném přeložení na jiné místo nebo posláni do výslužby.²⁶⁴

Napomenutím nebo důtkou mohli být potrestáni úředníci a sluhové (pomocné osoby soudní), pokud neplnili své služební povinnosti, nedodržovali úřední hodiny, byli neslušní a nemravní. Pokud opakovaně porušili své povinnosti, mohl jim být snížen plat nebo mohli být přeloženi na horší místo. Disciplinární řízení prováděl orgán, u kterého daný úředník či sluha působil. Výsledek byl postoupen disciplinární komisi (u příslušného vrchního zemského soudu). Pokud byli úředníci a sluhové uznáni vinnými z trestného činu, byli propuštěni bez zvláštního disciplinárního řízení. Pokud bylo vedeno trestní řízení proti úředníkovi nebo byl zatčen, tak byl suspendován a byl mu zkrácen plat.²⁶⁵

Pokud soudní úředník porušil povinnosti, byl mu uložen disciplinární nebo pořádkový trest. Pořádkovými tresty byly zejména napomenutí a výstraha. Pořádkové tresty byly ukládány představeným daného sborového soudu, okresním soudcům byly pořádkové tresty ukládány prezidentem místně příslušného zemského krajského soudu, prezidentům zemských krajských soudů pak vždy prezident příslušného vrchního zemského soudu. Pokud jim byl uložen disciplinární trest, byli přeloženi na stejné místo v jiném obvodu bez nároku na úhradu nákladů spojených s přesídlením, nebo posláni do výsluhy na dobu neurčitou ve spojení se snížením penze. Propuštění bylo nejpřísnějším disciplinárním trestem. Propuštěním ztratili titul a nárok na penzi. Disciplinární trest byl vepsán do osobního výkazu soudcovského úředníka. O disciplinárních trestech rozhodovaly disciplinární soudy (senáty). Prezident jmenoval členy disciplinárního senátu na jeden rok.²⁶⁶

Uvedu zde výčet několik příkladů, čím se soudní úředník mohl provinít.

Soudní úředník (c. k. okresní sluha Jaroslav Ambrož, 39-ti letý, ženatý) byl vinen, pokud se dopustil služebního přečinu. Služebního přečinu se dopustil tehdy, když porušil úřední povinnosti (aby se ve svém domácím a občanském životě bezúhonně choval a v úřadě ani mimo něj nic takového nečinil). Například pokud soudní úředník do úřadu přicházel opilý,

²⁶⁴ SCHELLEOVÁ, I. – SCHELLE, K. a kol. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). Praha: Eurolex Bohemia s. r. o., 2004, s. 148-149. ISBN 80-86432-65-3.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 150.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 149.

takže nebyl způsobilý k vykonávání své služby, když učinil nesprávné zanášky do knihy poštovní. Pokud si dělal dluhy, aby měl na své pití. Takovýto soudní úředník pokud byl vinen, byl odsouzen za takovýto služební přečin k disciplinárnímu trestu přeložení na jiné služební místo. Proti takovému to disciplinárnímu nálezu nešlo podat stížnost k disciplinární komisi c. k. nejvyššího soudního a kasačního dvora. Stížnost šlo podat do osmi dnů u disciplinární komise při c. k. vrchním zemském soudu tj. u komise, která tento služební přečin posuzovala a soudila. Disciplinární komise rozhodla o vině z důvodu toho, že sám obviněný se doznal. Soudní úředník několikrát přicházel do služby opilý, někdy i v takové míře, že po úřední místnosti vrávoral, někdy se jen sotva držel na nohou. Kvůli svému pití udělal dluhy 250 K. Dalším důvodem k jeho odsouzení bylo i to, že jeho přičiněním utekl vězeň, nad nímž mu byl svěřen dozor.²⁶⁷

Dalším soudním úředníkem, který se provinil a jeho případ řešil disciplinární soud byl kancelista Jan Fousek. Byl vinen přečinem služebním dle § 47 císařského patentu ze dne 3. května 1863 č. 61 ř. z. Podle patentu měl kancelista pilně, horlivě a nezištně obstarávat záležitosti jemu zákonem nebo příkazem pře předepsaných a přikázaných, a aby také ve svém domácím a občanském životě všeho zlého se vyvaroval. Jan Fousek byl 41 roků starý, katolík, ženatý, otec čtyř dětí. Byl disciplinárně souzený. Kancelista porušil povinnosti tím, že jsi vypůjčil obnos 2 K. Měl také pohledávku 200 K na dům paní Emilie Mittelbachové č.p. 160 v Manetíně. V poručenské věci nezletilého Václava Drechala nedbal lhůty předepsané k předložení spisů dnem 1. ledna 1906. Záznamy týkající se pojištění domu č.p. 160 v Manetíně proti ohni a vyzvání Emilei Mittelbachové k zaplacení úroků v obnosu 17 K 84 h, fingoval. Na základě jemu uložených povinností § 47 císařského patentu č. 81/1853 ř.z., porušil povinnosti. Byl obviněn z pronevěry a služebního přečinu (podle zákona organického pro soudy č. 258/1850 ř. z.). Kancelista se nejdříve hájil tím, že na peníze zapomněl a že mu peníze byly dány zápůjčkou. Disciplinární komise ho shledala, dle § 265 trestního řádu, vinným. Obviněnému byl vyměřen trest dle § 64 zákona organického pro soudy č. 258/1850 ř. z. Dle zákona č. 46/1868 ř.z., měl hradit náklady disciplinárního řízení.²⁶⁸

Další, kdo se provinil tím, že nesplnil své úřední povinnosti, byl c. k. kancelářský oficiál u c. k. okresního soudu v Novém Městě nad Metují Alfred Smutný. Alfred Smutný porušil

²⁶⁷ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 4, kart. 326. Personální záležitosti zaměstnanců.

²⁶⁸ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 11, kart. 336. Disciplinární záležitosti.

úřední povinnosti stanovené dle § 47 císařského patentu ze dne 3. května 1853 č. 81 ř. z. Bylo mu svěřeno ověřování listin dle § 283 císařského patentu č. 208/1854 ř.z. Alfréd Smutný byl 47 let starý, katolík, ženatý, c. k. kancelářský oficiál u c. k. okresního soudu v Novém Městě nad Metují, otec nezletilých dětí. Byl vinen disciplinárním přečinem dle § 64 organizačního zákona, jehož se dopustil tím, že dne 10. května 1898 u příležitosti ověření opisu dlužního úpisu Marie de Knapp ze dne 13. června 1739, zhotoveného Vilémem Syrovátkou, městským účetním v Novém Městě nad Metují, v ověřovací doložce připojené jmenovaným Vilémem Syrovátkou, podepsané obviněným. Alfredem Smutným. Opis potvrdil, aniž by měl dostatečné důvody, že listina je opravdu uložena v městském archivu v Novém Městě nad Metují. C. k. kancelářský oficiál Alfréd Smutný mohl podat stížnost proti obvinění do 8 dnů po doručení nálezu disciplinární komise. Polehčující okolností pro c. k. oficiála Alfréda Smutného bylo to, že se přiznal k opakovanému porušování úředních povinností. Dosud byl bezúhonný a měl za sebou vykonanou dlouholetou službu jak vojenskou tak i civilní státní. Disciplinární komise na základě těchto skutečností. Stanovila pro Alfréda Smutného trest odložení postupu do vyššího služného na dobu 3 měsíců.²⁶⁹

Disciplinární soud buď obžalovaného odsoudil, ale mohl také obžalovaného zprostit viny. Vrchní zemský soud jako soud disciplinární pro soudní úředníky mohl také osvobodit od trestu. Stalo se tak i v případě Jaroslava Felixe. Byl to katolík, ženatý, působil jako c.k. soudce. Byl osvobozen od obvinění ze služebního přečinu, který je uveden v § 2, 6 trestního zákona č. 46/1868 ř.z. Bohumil Drda, dne 2. ledna 1870 narozený, katolík, svobodný, c.k. soudní adjunkt v České Skalici, bezúhonný. Byl osvobozen od činů, že dne 25. února 1908 u příležitosti voleb do zemského sněmu měl rozvinout v případech Kateřiny Haufanové, Terezie Buškové a vdovy Josefy Mervartové volební agitací, nesrovnávající se s jeho postavením. Dne 2. března 1908 před užší volbou měl rozeslat na četné voliče dopisy agitačního obsahu, tím se měl dopustit služebního přečinu vytčeného v § 2 zákona trestního z 21. května 1868 č. 46 ř. z. a v § 6 zákona trestního č. 46/1868. Od těchto činů byl osvobozen. Bohumil Drda byl však vinen, že sepsal dne 30. března 1908 Josefu Rouskovi a Václavu Honelovi podání na prezidium krajského soudu v Hradci Králové, ve kterém vinil soudního adjunkta Dr. Viléma Hrádka v Novém Městě nad Metují z nezákonného postupu v trestní věci proti Josefu Velinskému. Za to mu byl uložen pořádkový trest napomenutí dle § 2 a 3 zákona trestního č. 46/1868 ř. z. a musel uhradit náklady na disciplinární řízení.²⁷⁰

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ Tamtéž.

6.3. Dr. Karel Šviha

Dr. Karel Šviha byl soudcovský úředník. Byl okresním soudcem v Žamberku. Jeho odborná způsobilost spočívala ve znalosti nutných zákonů a vyhlášek. Ve své funkci byl velmi pilný a spolehlivý. Znal jak český, tak německý jazyk slovem i písmem. Ve svém zaměstnání byl hodnocen vždy kladně. Jeho pracovní poměr u Okresního soudu v Žamberku trval od 3. června 1909 do 25. března 1914. Byl způsobilý a schopný ve vedení své služby.²⁷¹

Dr. Karel Šviha byl dne 4. března 1914 nařknut v Národních listech. Titulek zněl „Hrozné obvinění poslance Dr. Karla Švihly“. Advokát pana Dr. Švihy podal v pátek dopoledne dne 6. března trestní oznámení a poslal je do redakce Českého slova se vzkazem, aby je pan Dr. Šviha podepsal a hned podal. Vyšetřování bylo skončeno už v sobotu dne 7. března. Advokát pracoval na žalobě, ale v neděli byl varován, aby zastupování pana Dr. Švihy nepřijímal, protože dle sdělení pana vrchního ředitele Dr. Mattuše je jeho vina prokázána. Proto nakonec advokát odmítl jeho zastupování a žalobu nepodal. Nakonec ho paní Švihová dne 11. května požádala, aby zastupoval jejího manžela před porotou. Advokát tak učinil. Dr. Šviha před schůzí výkonného výboru v Praze tvrdil, že je nevinný, že podá žalobu na Dr. Serváce Hellera (redaktor Národních listů). Dr. Šviha se chtěl ospravedlnit, jeho prohlášení mělo být uveřejněno 4. března 1914 v Českém slově, ale bylo uveřejněno až 7. března ve Večerníku Českého slova. Pan Dr. Šviha byl z obvinění velmi rozčilený, proto jeho prohlášení bylo stručné.²⁷²

Dr. Šviha byl poslancem národně sociální strany. Národní listy ho obvinily, že konal policii po léta, za plat služby, policejního informátora. Národní listy své hrozné obvinění dokazují z pozůstalosti redaktora Josefa Anýže. Dne 25. února 1914 jim byly odevzdány listiny, které do celé věci přinášejí světlo a zodpovídají otázku, že policejním špiclem byl nynější předseda národního sociálního klubu říšských poslanců dr. Karel Šviha, říšský a bývalý zemský poslanec. Z listin redaktora Anýže vyplývá, že Dr. Karel Šviha dostával za své služby pravidelný měsíční plat 800 K, tedy 9600 K ročně. Policejní služby konal více

²⁷¹ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres (II), kart. 813. Osobní spis.

²⁷² SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 11, kart. 336. Disciplinární záležitosti.

jak třičtvrtě roku. Dne 8. dubna byl Dr. Šviha na policii osobně, aby referoval mimořádně o věcech z českého tábora. Dostal za to mimořádný honorář 200 K.²⁷³

Dne 6. května byl Dr. Šviha u policejního úředníka, který mu dal 3000 korun na volby. Přiložený list, psaný rukou Dr. Švihy, došel na určenou adresu z Chocně, tedy z volebního okresu Švihova. Lístek byl dán 2. května 1911 v Chocni na poštu a byl adresován na policejního úředníka. Lístek zní: „*Příteli! V sobotu % na 9 hodin ráno přijedu do Prahy na severozápadní nádraží. Čekajte mě tam zcela určitě. Váš Karel.*“ V sobotu dne 6. května dostavil se policejní úředník na nádraží, objednal si Švihu k sobě a dal mu 3000 K na volby. V dopise daném na poštu dne 5. listopadu 1911 v Žamberku a adresovaný policejnímu úředníkovi, píše Šviha: „*Datum poštovního razítka. Vážený pane! Naši mně piší, že jste mě ráčil hledat. Oznamuji Vám, že přijedu do Prahy v pondělí. Prosím Vás, abyste mě navštívil v bytě. A neračte zapomenout na tu dřívější věc. V dokonalé účtě Šviha.*“²⁷⁴

Od poloviny roku 1910 prováděl Dr. Karel Šviha toto řemeslo. Dr. Šviha (český poslanec) se rozhodl ke zrádovství svých vlastních lidí a to za peníze. Dr. Šviha obdržel 3000 K na volby od orgánů vlády Blenethovy, proti níž byly volby dělány. Dr. Šviha zůstal věrný policii a stál v jejich službách. Vedle měsíčního honoráře 800 K dostával mimořádné honoráře za důležitější zprávy a tyto mimořádné platy převyšovaly fixní plat.²⁷⁵

Odhalení o tom, že národně-sociální poslanec a předseda klubu říšských poslanců národně-sociálních Dr. Karel Šviha byl ve službách c. k. rakouské politické policie, vzbudila v celé české veřejnosti nesmírné vzrušení. V národně-sociálních řadách to vyvolalo paniku.²⁷⁶

Orgán strany sociálně demokratické „Právo lidu“ prohlašuje, že řečníci na žofínském schůzi neodsoudili Dr. Švihu, ač o provedeném důkazu již věděli. „Právo lidu“ sprostě útočilo na čest poctivých lidí a prohlásilo, že členové výkonného výboru strany i poslaneckého klubu věděli o vině Švihově již v den odhalení, protože Dr. Šviha hned po svém příjezdu do Prahy v důvěrné poradě učinil daleko podrobnější a obsáhlejší přiznání. Žádnému národnímu socialistovi nebyl dosud (do zveřejnění v Národních listech) ukázán žádný materiál, nebyl předveden ani jediný svědek. Šviha všechno popíral do posledního okamžiku a stále volal, že je nevinný. V Národní radě se konala porada vážných činitelů, kde prý byl materiál

²⁷³ SOA Zámbrsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 11, kart. 336. Disciplinární záležitosti.

²⁷⁴ SOA Zámbrsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres II, kart. 813. Osobní spis.

²⁷⁵ SOA Zámbrsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 11, kart. 336. Disciplinární záležitosti.

²⁷⁶ Tamtéž.

usvědčující Dr. Švihu. Jeden z účastníků této schůze prohlásil k zástupci klubu Národních listů, že nabyl dojmu o vině Švihově. Ihned byl svolán výkonný výbor.²⁷⁷

Na jedné straně Švihovo zapřísahání o nevině a na druhé straně úsudek vážených starých mužů opačného názoru. Bylo rozhodnuto a usneseno použít disposičního práva a oznámit prezidiu sněmovny resignaci na Švihův mandát. Dva tajemníci sekretariátu Dr. Šolc a Dr. Šmejkal byli vysláni k Dr. Švihovi, aby mu to oznámili současně s výzvou, aby i on oznámil presidentovi, že se vzdává mandátu. Dr. Šviha je přijal v bytě. Vytryskly mu slzy jako hrách a v zoufalství volal: „*Tak už také vy nade mnou lámete hůl? Přísahám vám, že jsem úplně nevinný! Nevěřím v Boha – ale, je-li spravedlnost na světě, – dokáže se má nevina.*“ Vyndal pak z kapsy brovning a ukazoval jej oběma se slovy: „*Kdybych neměl dítě a ženu – věděl bych, co mám udělat. Kdo mě má věřit, když ani vy mně nevěříte!*“²⁷⁸ Deputace slzela s ním a Dr. Šviha ukončil hroznou tu scénu slovy: „*Prokažte mi jednu službu – Když nechcete mně podati ruku jako bývalému vašemu spolupracovníkovi, podejte mně ruku – jako člověku, přísahám vám, že jsem úplně nevinný.*“²⁷⁹ Oba tajemníci se vraceli do výkonného výboru zdrceni. Nebyli schopni slova. Dopolední schůze výkonného výboru byla ukončena. Na večer byla svolána nová. Bylo rozhodnuto, že Šviha stál mimo stranu. Šviha 9. března složil mandát poslanecké sněmovny za skupinu 26 (Vysoké Mýto, Choceň atd.).²⁸⁰

12. března prezident sněmovny Dr. Sylvester obdržel dopis: „*Vaše Blahorodí! Vysoce vážený pane presidente! Souzen a odsouzen, aniž bych byl slyšen, vlastní stranou opuštěn, která při nejmenším předčasně mne nechala padnouti, čímž mně zjevně byla vzata možnost předstoupiti před porotce a aspoň před tímto forem podniknouti pokus o rehabilitaci, vidím se nucena složit svůj mandát. Prosím Vaše Blahorodí, abyste tuto moji resignaci vzal na vědomí. Račte přijati Vaše Blahorodí projev mé naprosté úcty, s kterou znamenám. Dr. Karel Šviha. Ti, kteří stále nebyli přesvědčeni o vině Švihově a nechtěli uvěřit, poněvadž věc byla prý příliš hrozná a neuvěřitelná, řeknou po přečtení dopisu zasláního presidentu sněmovny: vinen.*“²⁸¹

Bylo požádáno šest vážných mužů, kteří byli vzdáleni stranických bojů, aby zkoumali materiál, který byl proti Dr. Švihovi. Po velmi důkladné úvaze a rozboru průkazního

²⁷⁷ SOA Zámrsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres II, kart. 813. Osobní spis.

²⁷⁸ SOA Zámrsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres II, kart. 813. Osobní spis.

²⁷⁹ SOA Zámrsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres II, kart. 813. Osobní spis.

²⁸⁰ SOA Zámrsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 11, kart. 336. Disciplinární záležitosti.

²⁸¹ SOA Zámrsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres II, kart. 813. Osobní spis.

materiálu všech těchto šest mužů bez výjimky prohlásilo, že došli osobně a k nezvratnému přesvědčení, že o jeho vině nejsou nejmenší pochyby.²⁸²

Poté se objevuje zpráva, že Dr. Šviha zmizel neznámo kam. Byl prý v Žamberku pak se vrátil zpět do Prahy, kde krátký čas pobyl v redakci „Českého slova“, načež prý odešel s podotknutím, že se ještě vrátí. Do svého vinohradského bytu se skutečně vrátil, načež odešel na nádraží.²⁸³

Jaký úkol měl Dr. Šviha? Dru Švihovi bylo státní policií uloženo v první řadě, aby dohlížel na styk českých politiků s cizinou, především na Klofáče, který často podnikal cesty do hlavních měst balkánských. Dr. Šviha měl mít Klofáčovy cesty v evidenci a hlavně s jakými osobami si dopisoval. Také o stycích ostatních politiků s balkánskými městy měl podávat referát policii. Dr. Šviha měl také uloženo pozorovat poslance Klofáče v otázce, armády se týkající. Policie měla nahromaděný materiál pro jistou akci, která měla být uskutečněna v nejbližší době. Poslanec Klofáč již přes rok prý pozoroval, že jest špiclován. Proto také ani před svými nejdůvěrnějšími přáteli nevyslovil se o svých úmyslech. Toho se nedomníval, že by to byl Šviha, který by ho mohl špehovat, neboť se k němu choval Šviha vždy korektně.²⁸⁴

Poslední zprávy o Švihovi jsou z 13. března. Prý se uchýlil ke svému příbuznému v Aquilei. Zde prý chtěl nejdříve vzpamatovat se ze svého nervového otřesu, a pak prý napsat brožuru o motivech svého činu. Upřesňuje se také jeho role policejního konfidenta. V prvé řadě měl úkol stopovat zahraniční styky českých politiků a to především poslanců, zejména styků s Ruskem a Srbskem. 18. března organizace českého soudcovstva se usnesla, aby soudce Dr. Šviha mravně mrtvý byl z organizace českých státních úředníků vyloučen. Tím přestal být Dr. Šviha příslušníkem soudcovského sdružení.²⁸⁵

Dr. Karel Šviha je spíše odstrašujícím příkladem jak by správně neměl vypadat soudcovský úředník. Dále uvedu příklady soudcovských úředníků, kteří byli pravým opakem Dr. Švihy.

²⁸² SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 11, kart. 336. Disciplinární záležitosti.

²⁸³ Tamtéž.

²⁸⁴ Tamtéž.

²⁸⁵ Tamtéž.

6.4. Dr. Maxmilián Studnitzka

Dr. Maxmilián Studnitzka působil u Krajského soudu v Hradci Králové jako soudce. Z lékařské zprávy od MUDr. Bařka vyplývá, že Dr. Maxmilián Studnitzka již delší dobu trpěl následky neurasthenie. Přesto však byl způsobilý vykonávat službu u Krajského soudu v Hradci Králové. Dr. Maxmilián Studnitzka dostával od krajského soudu služné ve výši 10.158 Kč, dále mu byl vyplácen místní přídavek ve výši 2.616 Kč, soudcovský přídavek mu byl vyplácen ve výši 5.195 Kč, dále měl nárok na jednotný přídavek ve výši 4.761 Kč, měl také nárok na odměnu a to ve výši 2.030 Kč. V roce 1926 byly jeho služební příjmy zvýšeny. Základní služné druhého stupně mu bylo vypláceno ve výši 17.100 Kč, činovné ve výši 3.576 Kč, vyrovnávací přídavek ve výši 2.172 Kč. Později byl zařazen do třetího stupně a jeho základní služné bylo ve výši 18.900 Kč, činovné ve výši 3.576 Kč a vyrovnávací přídavek ve výši 2.172 Kč. Do druhé stupnice základního služného byla potřeba 3 roky služby, které dr. Studnitzka splňoval, proto byl zařazen do druhého stupně. Postoupit do třetí stupnice mohl až po odsloužení odsloužit dalších 2 let a 6 měsíců. V roce 1924 chtěl Dr. Studnitzka povýšit, ucházel se o místo náměstka státního zastupitelství v České Lípě, dokonce zaslal i žádost, tu však nakonec stáhnul. Dr. Studnitzka nemusel nastoupit na vojenské cvičení, byl zproštěn od něho zproštěn. Dr. Studnitzka působil jako soudce obvodový u Krajského soudu v Hradci Králové, ale zároveň byl i soudcem výpomocným u Krajského soudu v Českých Budějovicích a v Opočně. U Krajského soudu v Českých Budějovicích působili jen čtyři soudci. Z toho lze usuzovat, že pan Dr. Studnitzka byl velmi uznávaný a pracovitý soudce, kterému nezbýval čas na jiné aktivity. Dr. Studnitzka musel přerušit svou práci a také si odpočinout. MUDr. Heller mu nařídil léčebný pobyt u moře, aby se uzdravil z dlouhé nemoci (neurastenie), kterou trpěl. Dr. Studnitzka si vzal dovolenou, kterou si nakonec musel prodloužit ještě o několik týdnů. Dr. Studnitzka předložil Krajskému soudu v Hradci Králové lékařské potvrzení o své nemoci z roku 1924. Krajskému soudu také pan dr. Studnitzka také zaslal lékařské vysvědčení, které bylo provedeno MUDr. Bitnerem z Vrchlabí. Lékařské vysvědčení potvrdzovalo jeho nemoc. Trpěl těžkou nervózou z přepracování, a proto mu byla nařízena dovolená ještě na 4 neděle. Bylo mu uděleno povolení vycestovat do zahraničí, do Itálie přes Rakousko a Jugoslavií.²⁸⁶

²⁸⁶ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres (II), kart. 810. Osobní spis.

6.5. Jaroslav Umlauft

Jaroslav Umlauft působil od 4. května 1911u Krajského soudu v Hradci Králové. Nejprve působil jako vokant civilních a trestních senátů, od 1. června 1912 pak jako předseda obchodního senát. Poté byl jmenován vrchním radou. Jeho plat byl zařazen do 2. stupně VI. třídy, v roce 1915 ještě postoupil do platu 3. stupně VI. třídy.²⁸⁷

V květnu 1919 byl vrchní rada zemského soudu Jaroslav Umlauft poslán na trvalý odpočinek. Ministerstvo spravedlnosti mu udělilo uznání za jeho dlouholeté a svědomité služby. Byly mu vyměřeny penzijní prožitky po 41-leté službě, částkou 7200 K ročně a dále měl nárok na aktivní dávku 640 K ročně, dohromady tedy penzijní prožitky činily sedm tisíc osm set čtyřicet (7.840) korun ročně. Výslužné mu bylo vypláceno od 1. června 1919 až do jeho smrti.²⁸⁸

6.6. Jaroslav Urban – kancelářský oficiant u Krajského soudu v Hradci Králové

Ministerstvo spravedlnosti prominulo výnosem ze 7. července 1928 č. 27060/28 kancelářskému oficiantovi Jaroslavu Urbanovi v Hradci Králové požadované vzdělání k výkonu první kancelářské zkoušky. Byl připuštěn ke složení první kancelářské zkoušky. Zkouška se skládala ze sepsání dvou protokolů vedlejších u Okresního soudu v Hradci Králové, z práce klauzurní u Vrchního zemského soudu v Praze a z ústní zkoušky. Zkoušku vykonal dobře, proto mohl nastoupit u krajského soudu. Přípravná služba mu byla prominuta.²⁸⁹

V roce 1924 u Krajského soudu v Hradci Králové byl umístěn jako kancelářský pomocník, občanský zaměstnanec vojenské správy, od Divisního soudu v Plzni. V roce 1929 musel složit zkoušku listovní. Tato zkouška se skládala z práce písemné z oboru listovního u Zemského civilního soudu v Praze a z ústní zkoušky.²⁹⁰

²⁸⁷ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres (II), kart. 815. Osobní spis.

²⁸⁸ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 12, kart. 337. Penzionování.

²⁸⁹ SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres (II), kart. 815. Osobní spis.

²⁹⁰ Tamtéž.

Ministerstvo spravedlnosti prominulo výnosem ze 7. července 1928 č. 27060/28 kancelářskému oficiantovi Jaroslavu Urbanovi v Hradci Králové požadované vzdělání k výkonu první kancelářské zkoušky. Byl připuštěn ke složení první kancelářské zkoušky. Zkouška se skládala ze sepsání dvou protokolů vedlejších u Okresního soudu v Hradci Králové, z práce klauzurní u Vrchního zemského soudu v Praze a z ústní zkoušky. Zkoušku vykonal dobře, proto mohl nastoupit u krajského soudu. Přípravná služba mu byla prominuta.²⁹¹

V roce 1924 u Krajského soudu v Hradci Králové byl umístěn jako kancelářský pomocník, občanský zaměstnanec vojenské správy, od Divisního soudu v Plzni. V roce 1929 musel složit zkoušku listovní. Tato zkouška se skládala z práce písemné z oboru listovního u Zemského civilního soudu v Praze a z ústní zkoušky.²⁹²

Jaroslav Urban byl pro svou dlouholetou praxi zařazen do třetího stupně. Jeho roční služné dle třetího stupně bylo ve výši 4.716 Kč. Měl nárok na místní přídavek, ten mu byl vyplácen ročně ve výši 1.224 Kč. Jaroslav Urban pobíral jednotný drahotní přídavek dle první třídy rodinné ve výši 3.523 Kč/ročně. V květnu v roce 1926 došlo k jeho povýšení. Jaroslav Urban byl jako kancelářský oficiant u Krajského soudu v Hradci Králové zařazen do čtvrtého stupně, jeho služné bylo zvýšeno na částku 5.148 Kč. Místní přídavek byl také nepatrně zvýšen na částku 1.332 Kč, jednotný drahotní přídavek dle první třídy rodinné mu byl zvýšen na částku 3.369 Kč. Tím, ale jeho služební postup nekončí. V roce 1926 bylo jeho služné zařazeno do II. platové stupnice druhého stupně a pan Jaroslav Urban pobíral částku ve výši 7.152 Kč, dále pobíral činovné ve výši 2.100 Kč a doplňovací přídavek ve výši 1.104 Kč. Podle nového platového zákona byl zařazen do II. platové stupnice třetího stupně, z toho vyplývá zvýšení jeho služného na částku 8.004 Kč, činovné bylo ve výši 2.100, nově měl nárok na výchovné ve výši 1.200 Kč, a jeho dalším ohodnocením byl doplňovací přídavek ve výši 996 Kč.²⁹³

Proti soudnímu kancelářskému revidentovi Jaroslavu Urbanovi bylo vedeno kárné řízení. Bylo mu kladeno za vinu, že u Krajského soudu v Hradci Králové dne 16. ledna 1928 jako vedoucí kancelářského oddělení VI a VII došlé věci doličné v trestní věci Tk VI 851/27, a to hotové peníze, hodinky s řetízkem do seznamu věcí doličných nezapsal, resp.

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² Tamtéž.

²⁹³ Tamtéž.

se nepřesvědčil, jsou-li tyto věci doličné zapsány v knize věcí doličných a eventuálně dodatečný zápis nepořídil a že zavinil ztrátu těchto věcí.²⁹⁴

Soudní kancelářský asistent byl vyslechnut, proč do seznamu věcí doličných nebyly zapsány věci doličné a to:

- hotovost 1.457 Kč,
- nové kalhoty, 2 límce, 2 kravaty,
- stříbrné kapesní hodinky s řetízkem.²⁹⁵

Přednosta soudu žádal o sdělení osobních a majetkových poměrů asistenta Urbana, jak se choval v úřadě a mimo úřad.²⁹⁶

²⁹⁴ Tamtéž.

²⁹⁵ Tamtéž.

²⁹⁶ Tamtéž.

7. Závěr

Záměrem této práce je podat informace o Krajském soudu Hradec Králové a především o úřednících Krajského soudu v období od 2. poloviny 19. století do 1. poloviny 20. století. Krajský soud Hradec Králové byl zřízen v roce 1850, do jeho obvodu působnosti spadalo 17 okresních soudů. Krajský soud podléhal Vrchnímu zemskému soudu v Praze. V roce 1850 byl vydán výnos ministerstva spravedlnosti č. 234/1850 ř. z. ze dne 18. června 1850, na základě tohoto výnosu byl zřízen Zemský neboli Krajinský soud v Hradci Králové. Město Hradec Králové dalo k dispozici státu pro Krajský soud radniční budovu na Velkém náměstí s věznicí. Soudnictví bylo upraveno prozatímním zákonem č. 258/1850 ř.z., o soudní organizaci. Bylo vydáno nařízení č. 274/1854 ř.z. o soudní organizaci. Po pádu Bachova absolutismu v roce 1859 byl vydán říjnový diplom č. 226/1860 ř.z. Poté došlo k vydání základního zákona státního č. 144/1867 ř.z., o moci soudcovské, jímž bylo umožněno znovuzavedení platnosti zásady o odloučení justice od politické administrativy. V 90. letech 19. století došlo k vydání zákona č. 217/1896 ř.z., o soudní organizaci. Krajský soud byl složen z předsedy a radů Krajského soudu, z potřebného pomocného personálu konceptního (radní tajemníci a soudní adjunkti), personál kancelářský (adjunkti, oficiálové a akcesisté včetně žalávníka), dále u Krajského soudu působili úřední a pomocní sluhové a vězeňští dozorcí. Z rozvrhu prací z roku 1911 vyplývá, že v soudním a kancelářském oddělení bylo zaměstnáno celkem 26 osob, o rok později se počet pracovníků u Krajského soudu v Hradci Králové zvýšil o dva.

Zákon o soudní organizaci²⁹⁷ stanovil podmínky pro způsobilost úředníků soudů, mužské pohlaví, rakouské státní občanství, politickou a mravní zachovalost, tělesnou způsobilost a věk nejméně 18 a nejvýše 40 let. Další podmínkou pro soudcovskou funkci bylo absolvování tří univerzitních státních zkoušek a složení zkoušky soudcovské, které měla předcházet tříletá přípravná služba. Povinnosti pro zaměstnance soudů stanovila instrukce pro civilní i trestní soudnictví z 50. let 19. století. Instrukce stanovovala soudcům povinnost, konat spravedlnost podle zákonů a urychleně vyřizovat soudní záležitosti. Úředníci soudu měli být pilní, horliví a nezištní, měli povinnost mlčenlivosti, neměli přijímat dary. Instrukce upravovala i disciplinární řízení a disciplinární tresty. V souvislosti s ukončením 1. světové války, rozpadem Rakouska-Uherska a vyhlášením samostatné Československé republiky dne

²⁹⁷ Zákon č. 217/1896 ř.z., o soudní organizaci.

28. října 1918 žádné výraznější změny v soudní organizaci ani v územní a věcné kompetenci Československého státu na jeho území nenastaly. Po roce 1918, kdy došlo ke vzniku Československa byl základním předpisem, který upravoval poměry soudnictví v novém státě, ústavní listina (Ústava z roku 1920, hlava pátá). Soudnictví bylo odděleno od správy a všichni soudcové byli ústavními předpisy považováni za zvláštní skupinu občanů, která měla nezávislé právní postavení. Soudci museli znát právní řád. Museli splňovat československé státní občanství, občanskou bezúhonnost, tělesné i duševní zdraví. Soudce musel dosáhnout věku 24 let, znát český a slovenský jazyk a mít odborné znalosti, které prokazovali při zkoušce. Soudce musel absolvovat právnická studia na domácí univerzitě (v Praze, Brně, Bratislavě), ukončená třemi státními zkouškami. Poté se tři roky připravoval na soudcovskou činnost a musel složit soudcovskou zkoušku. V soudnictví ČSR vedle soudce z povolání se objevují i další osoby jako soudci z lidu, vykonávající svou funkci dočasně. Titulování, označování soudů navazovalo na jejich tituly z doby před vznikem republiky. Mezi nimi najdeme tituly soudní rada, okresní soudce, přednosta okresního soudu atd.

V této diplomové práci podstatnou část věnuji soudním úředníkům. Soudní úředníci se dělili na samostatné soudce a soudcovské pomocné úředníky. Samostatnými soudci byli prezidenti a viceprezidenti sborových soudů, radové a ostatní hlasující členové sborových soudů, přednostové okresních soudů a samosoudci ustanovení při okresních soudech. Funkci samostatného soudce bylo možné získat jmenováním. V roce 1850 byla přijata nová ustanovení o justiční praxi a justičních zkouškách a to na základě nejvyššího rozhodnutí z 5. června 1850. Museli složit 3 druhy praktických justičních zkoušek – soudcovskou praktickou zkoušku, advokátskou zkoušku a notářskou zkoušku. Pomocnými soudními úředníky byli všichni auskultanti a dále ti z adjunktů a radních tajemníků, kteří byli ustanoveni za samosoudce. Museli složit praktickou zkoušku. Další možné hledisko, jak šlo členit jednotlivé osoby soudů byly děleny buď na osoby hlavní nebo osoby vedlejší. Úředníci soudní kanceláře byli děleni na dvě skupiny, na úředníky vedoucí a na ostatní úředníky. Mezi úředníky vedoucí patřili (asistenti, přednostové, vrchní přednostové a ředitelové kanceláří) a do druhé skupiny patřili všichni ostatní úředníci (sluhové, asistenti, praktikanti, oficiálové a další).

Zákon č. 15/1914 z 25. ledna o služebním poměru státních úředníků a státních sluhů, byl nazývaný služební pragmatikou. Služební pragmatika z roku 1914 upravovala komplexní právní regulaci zaměstnaneckého poměru státního úřednictva. Úředníci si stěžovali, že postup do vyšších hodností není automatický. Až do roku 1914 byl možný postup jen na základě

jmenování, které bylo podmíněno uvolněním místa v nejbližší vyšší hodnostní třídě. Jmenování prováděli příslušní nadřízení úředníka. Služební pragmatika potvrdila povinnost úředníka být ostatním vzorem nejen v úřadě, ale i v soukromém životě. Například §24 „*Úředník má zachovati ve službě a mimo službu vážnost stavu, chovati se v souladu s požadavky disciplíny a všeho se uvarovati, co by mohlo zmenšiti úctu a důvěru, kterou jeho postavení vyžaduje. Také ve výslužbě jest úředník zavázán chovati se přiměřeně k vážnosti stavu.*“

Úředníci měli právo na sociální zabezpečení. První, kdo získal nárok na penzi, byli státní úředníci a jejich rodiny. Penze zaručovala lidem důstojné stáří, nebyli závislí na „vejminku“ a na dobrovolné péči rodiny a příbuzných. Penze se odvíjela od délky služby. Do výslužby odcházel úředník po 35 letech služby, respektive dosažení 60 let věku, či z moci úřední. Na určitou část penze měla nárok i vdova po úředníkovi. Úředníci měli nárok na slušný plat. Každé hodnostní třídě odpovídalo přesné finanční ohodnocení. V Předlitavsku bylo XI. hodnostních tříd. Hodnostní třídy byly rozděleny na jednotlivé platové mezistupně. Výši platu stanovoval zákon, říšský zákon č. 47/1873 upravoval hodnostní systém, každé hodnostní třídě byl přidělen fixní tabulkový plat. Mzda státních úředníků měla několik součástí: slušné, aktivní přídavek, přídavek za odslouženou dobu, odměny (remunerace). Úředníci Krajského soudu Hradce Králové měli nárok na dovolenou, u soudu existovala tabulka dovolené, ve které bylo uvedeno jméno příslušného úředníka a charakter povolání. Dovolená se poskytovala na zotavenou, na vyléčení, kvůli sňatku i z jiných osobních důvodů.

V práci se věnuji i disciplinárním záležitostem soudních úředníků. Disciplinární záležitosti řešil disciplinární soud. Disciplinární záležitostí byly upraveny zákonem č. 46/1868 ř.z.

8. Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny:

Státní oblastní archiv Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993:

- sign. pres 13, kart. 338. Novela o úlevách pro soudy.
- sign. pres 13, kart. 338. Tabulka o dovolené v soudních prázdninách v roce 1911.
- sign. pres 13, kart. 338. Rozvrhy prací r. 1911.
- sign. pres 7, kart. 334. Zákon o zařazení oficiantů.
- sign. pres 7, kart. 334. Výnos ministerstva spravedlnosti z r. 1899.
- sign. pres 11, kart. 336. Disciplinární záležitosti.
- sign. pres 11, kart. 336. Zprávy z národních listů.
- sign. pres (II), kart. 810. Osobní spis.
- sign. pres (II), kart. 813. Osobní spis.
- sign. pres (II), kart. 815. Osobní spis.
- sign. pres 12, kart. 337. Penzionování.
- sign. pres 9, 10, kart. 335. Zkoušky.
- sign. pres 4, kart. 326. Personální záležitosti zaměstnanců.
- sign. pres 4, kart. 327. Personální záležitosti zaměstnanců.
- sign. pres 6, kart. 332. Soudci a znalci. Nařízení ministerstva spravedlnosti č. 170/1897 ř.z.
- sign. pres 5, kart. 332. Soudci a znalci. Výnos ministerstva spravedlnosti z r. 1923.
- sign. pres 5, kart. 332. Soudci a znalci. Vyhláška ministerstva obchodu z r. 1879.
- sign. pres 5, kart. 332. Soudci a znalci. Dopis prezidiu krajského soudu v Hradci Králové z roku 1922.
- sign. pres 6, kart. 333. Soudci a znalci. Nařízení ministerstva spravedlnosti č. 18/1919 Sb.
- sign. pres 6, kart. 333. Soudci a znalci. Výnos ministerstva spravedlnosti č. 15043/1922.

- sign. pres 7, kart. 334. Rozvrhy prací r. 1920.
- sign. pres 7, kart. 334. Výnos ministerstva spravedlnosti č. 5470/1898.
- sign. pres 7, kart. 334. Výnos ministerstva spravedlnosti č. 9521/1898.

Právní předpisy:

Zákon č. 46/1868 ř.z., o kárném řízení se soudcovskými úředníky a jejich nedobrovolném přeložení na jiné místo nebo odpočinek.

Zákon č. 217/1896 ř.z., o soudní organizaci.

Zákon č. 11/1918 Sb., recepční zákon.

Zákon č. 15/1914 ř.z., služební pragmatika.

Císařský patent č. 81/1853 ř.z., zákon o vnitřním zařízení a jednacím řádu veškerých soudních úřadů.

Obecný zákonník říšský a Věstník vládní pro císařství Rakouské. Vídeň 1852.

Literatura:

ADAMOVÁ, Karolina a kol. Dějiny českého soudnictví do roku 1938. Praha: Lexik Nexis, 2005. ISBN 80-86920-07-0.

BALÍK, Stanislav. Advokacie v Čechách v letech 1849-1868. In: Stát a právo v letech 1848-1968 v středoevropském kontextu. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v Bratislavě 1.-2. června 2006. Bratislava, 2007, str. 38-40.

BALÍK, Stanislav-PEŠEK, Jiří. Čeští advokáti 1860-1914. In: Profesionalizace akademických povolání v českých zemích v 19. a 1. pol. 20. století. Praha: Akademie věd ČR, 1996, s. 61-81.

BALÍK, Stanislav. Poznámka o advokacii v habsburské monarchii v roce 1867. In: Rakousko-Uherské vyrovnání 1867 a jeho státoprávní důsledky v českých zemích a na Slovensku. Sborník příspěvků ke 140. výročí rakousko-uherského vyrovnání. Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 69-72. ISBN 978-80-87071-48-9.

BRÁZDA, Jiří – BÉBR, Richard – ŠIMEK, Pavel. Notářství – jeho vývoj, organizace a pravomoc. Praha: Academia, 1976. Bez ISBN.

ČULÍK, Jan. O notářství. In: Naše právo a stát. Sborník k šedesátému výročí založení spolku Československých právníků. Praha: Všešrd, 1928, s. 119-125.

FASORA, Lukáš. Sociální demokraté a měšťanská justice. K vnímání spravedlivého soudního procesu v dělnickém prostředí. In: Zločin a trest v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 30. ročníku symposia k problematice 19. století. Praha: Academia, 2011, s. 72-74. ISBN 978-80-200-1900-4.

MACKOVÁ, Marie. Jak převléknout uniformu...(Vysloužilí poddůstojníci a vojáci na místech státních úředníků ve druhé polovině 19. století). In: Armáda a společnost v českých zemích v 19. a první polovině 20. století. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2004, s. 122-136. ISBN 80-7044-560-2.

MACHAČOVÁ, J. – MATĚJČEK, J. Nástin sociálního vývoje v českých zemích 1781-1914. Opava: Slezské zemské muzeum, 2002. ISBN 80-86224-23-6.

MACHAČOVÁ, J. – MATĚJČEK, J. O středních vrstvách v českých zemích 1750-1950. Opava: Slezské zemské muzeum, 2002. ISBN 80-86224-36-8.

MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde, 1997. ISBN 80-7201-045-X.

MARTÍNEK, Miloslav: K problému struktury státního úřednictva v Čechách na počátku 20. století. In: Sborník historický 21. Praha: Československá akademie věd, 1974, s. 75-116.

MARTÍNEK, Miloslav: Úředníci z moci národní. Národnostní prvek v sociálních poměrech státních úředníků v Čechách na přelomu 19. a 20. století. In: Studie k moderním dějinám. Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001, s. 105-131.

SCHELLEOVÁ, I. – SCHELLE, K. a kol. Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). Praha: Eurolex Bohemia s. r. o., 2004. ISBN 80-86432-65-3.

SCHELLE, Karel – SCHELLEOVÁ, Ilona. Organizace předlitavského soudnictví po rakousko-uherském vyrovnání. In: Rakousko-Uherské vyrovnání 1867 a jeho státoprávní důsledky v českých zemích a na Slovensku. Sborník příspěvků ke 140. výročí rakousko-uherského vyrovnání. Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 53-56. ISBN 978-80-87071-48-9.

SCHELLEOVÁ, Ilona. Organizace notářství, soudnictví a advokacie. Praha: Linde, 1997. ISBN 80-7201-051-4.

SKOPALOVÁ, Marie. Krajský soud Hradec Králové 1850-1949 (1967). Inventář, 2005.

SKOPALOVÁ, Marie. Krajský soud Hradec Králové 1850-1949. In: Sborník prací východočeských archivů. 13. ročník. Zámorsk: Státní oblastní archiv Zámorsk, 2009, s. 267-299.

ŠEDIVA, Václav. Notářství dle práva rakouského se stručnými dějinami notářství vůbec. Turnov: 1895, s. 41-46.

ŠOLLE, Václav. Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. In: Sborník archivních prací. XVIII. ročník, č. 1. Praha: Archivní správa MV, 1968, s. 84-141 ISBN 978-3-17-019759-6.

ŠOLLE, Václav. Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. In: Sborník archivních prací. XVIII. ročník, č. 1. Praha: Archivní správa MV, 1971, s. 93-170. ISBN 978-3-17--019759-6.

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. Vliv úřednictva na životní styl české společnosti ve 2. polovině 19. století. In: Studie k sociálním dějinám 19. století. Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea v Opavě, 1994, svazek 7, s. 65-75.

VYSKOČIL, Aleš. C. k. Úředník ve zlatém věku jistoty. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009. ISBN 978-80-7286-149-1.

9. Resumé

This deals with the work of court officers in the chapters. This thesis deals with the position of the Regional Court in Hradec Kralove of the Habstburg's monarchy judicial system and its organization. This thesis is defined since 2 half of the 19th century to the first half of the 20th century. It deals with officers of Regional Court in HK, their status, type of litigation, their contents, different kinds of judicial officers. What rights and privileges they had and what was their salary. Whether they were entitled to a pension, salary and vacation. The last chapter tries to bring the individual fates of court officers, what was their life, service, salary and position in society. F.e. Dr. Karel Sviha, Dr. Maxmilian Studnitzka, Jaroslav Urban. The thisis is devoted also disciplinary matters of court officers. The disciplinary matters dealt with the disciplinary court. The disciplinary matters were regulated by the Law No. 46/1868. The goal of this thesis is provide an information about the Regional Court in HK and especially about its officers in the period from 2 half of the 19th century to the first half of the 20th century.

In this thesis, I focused on the operation, organization and status of the Regional Court in HK. For this issue, I used the general literature about judiciary and the Archival fund of the Regional Court in HK. I used the information from the writings about judicial organization and legislative matters. This thesis is defined by the 1850 year. In this year has issued the Decree No. 234/1850 of the Ministry of Justice in the 18th of June 1850. On the basic of this decree was established the Provincial that is Regional Court in HK. Hradec Kralove gave to state the location of Town Hall building on the Main square with prison and expressed agreement with their adaptations. The Regional Court in HK was established in 1850. Its area of competence fell 17 district courts. For the next, I used the same Archival fund of the Regional Court in HK – personal matters of employees, judges, experts, auto-judges, work schedules, retirement. I used also literature, the most mentioned information is from Dr. Marie Skopalova's inventory. For deals with thesis I used the Ales Vyskocil's book, The Officer of the golden age of certainty. Next authors are Miroslav Martinek, Karel Schelle and Ilona Schelle. Valuable information I found in the Dr. Vaclav Solle's articles.

The judicial system was modified by provisional Act No. 258/1850, about Judicial Organization. It was issued the Decree No. 274/1854, about Judicial Organization. After the

Bach's absolutism was issued the October Diploma No. 226/1860 in 1859 year. Then there was issued the Main Law No. 144/1867 of state, about judicial power, which allows the reintroduction of the principle of separation of judiciary from political administration. In the 90's of the 19th century was issued the Law No. 217/1896, about judicial organization. The Regional Court was composed of a Chairman and Counsellors of the Regional Court of the necessary auxilliary staff (Councillar secretaries and judicial adjuncts), office staff (adjucts, officers and accesists incl. jailer), next at the Regional Court worked official and assistant servants and prison guards.

For the chapter The Judicial officer's personal life, I used personal files, which are located under a group of files in the Archive fund of the Regional Court in HK, personal writings (estate of officers) are sorted alphabetically by surname of individual employees. For the processing, I also used historiacal memories.

10. Přílohy

Seznam příloh

Příloha č. 1: tabulka dovolené

Příloha č. 2: rozvrh prací

Příloha č. 3: obvinění Dr. Karla Švihy v Národních listech ze špionáže

Příloha č. 1: tabulka dovolené

7/11

C. k. okresní soud v Hradci Králové

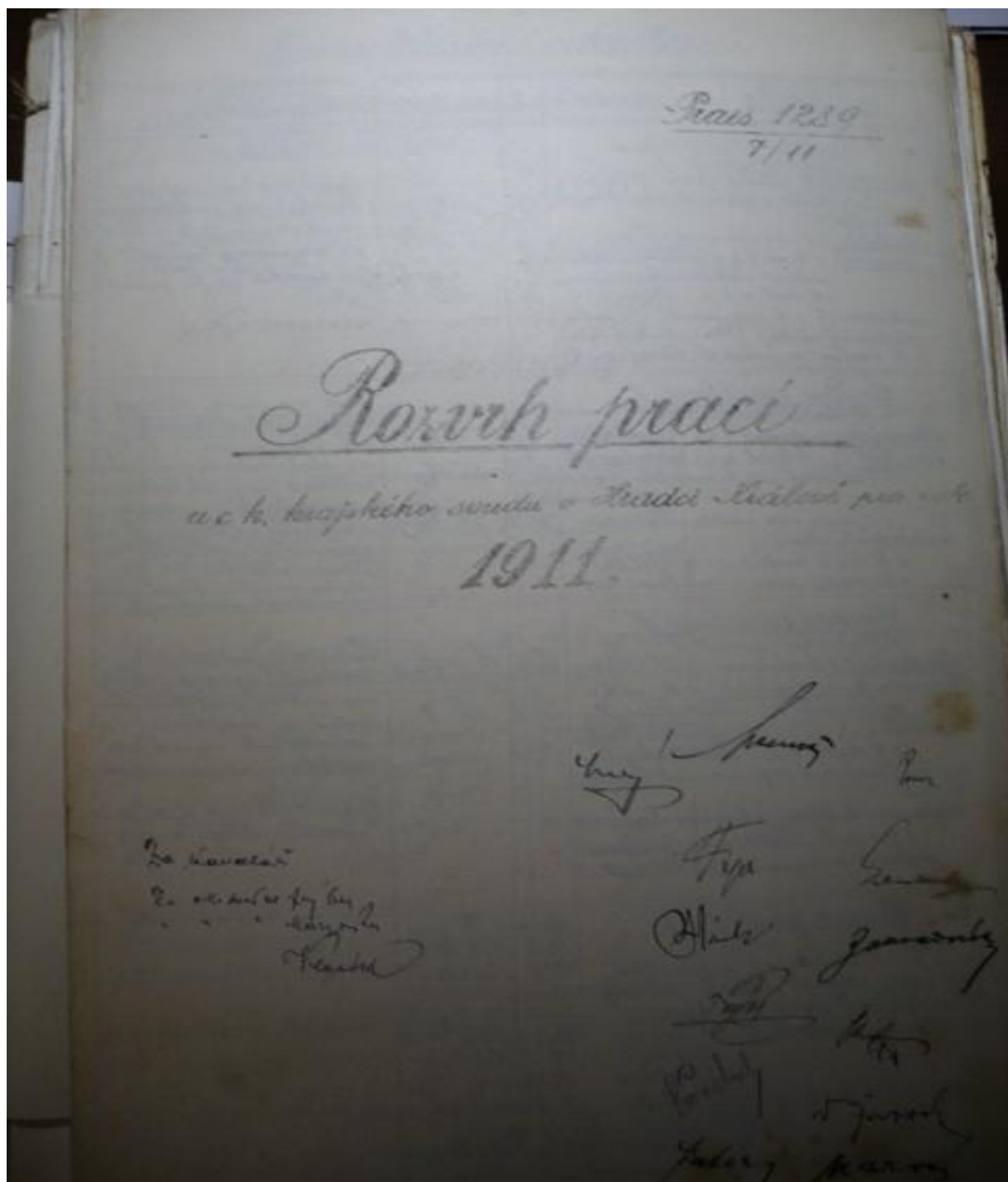
Tabulka dovolené

v soudních prázdninách v roce 1911.

Jméno	Charakter	začátek dovolené	ukončení dovolené	
Pátrák Ota	ok. rada z. s.	7/8 - 11/9	27/8 - 29/8	5 dny
Pátrák Ota	ok. okresní soudce	27/8 - 11/9	27/8 - 29/8	5 dny
Dr. Bohorný Jan	"	10/9 - 7/8		4 dny
Kubal Jan	"	7/8 - 11/9		4 dny
Čihor Josef	"	5/9 - 3/10		4 dny
Gyřich Josef	ok. předmosta s. k.	7/8 - 27/8		končí káždědelní dovolenou
Šubr Josef	ok. listovní	7/8 - 28/8 18/9 - 24/9		4 dny
Engel Viktor	ok. vrch. úředník	3/7 - 30/7		4 dny
Štěpánek Jan	ok. úředník	1/8 - 28/8		4 dny
Štábl Jan	"	9/7 - 30/7		4 dny
Poljšák Jan	"	23/8 - 6/9		4 dny
Urban Rudolf	"	1/8 - 13/8		4 dny
Trvičák Josef	úředník	18/7 - 28/7		4 dny
Novák Václav	"	25/6 - 7/7		4 dny
Šubert Jan	ham. pomocník	1/8 - 14/8		4 dny
Masner Karel	"	15/8 - 28/8		4 dny
Röszl Stanislav	"	15/6 - 30/6		4 dny
Šolc Emanuel	ok. podúředník	24/7 - 6/8		4 dny
Adolf Josef	ok. soudní stůlce	10/7 - 23/7		4 dny
Šimčík Jan	"	7/8 - 27/8		4 dny
Šurjín Jan	"	24/6 - 7/7		4 dny

Zdroj: SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 13, kart. 338. Tabulka o dovolené v soudních prázdninách v roce 1911.

Příloha č. 2: rozvrh prací

Příloha č. 3: obvinění dr. Karla Švihy v Národních listech ze šponáže

Zdroj: SOA Zámorsk, Archivní fond Krajský soud Hradec Králové 1850-1993, sign. pres 11, kart. 336. Disciplinární záležitosti.